

T.C
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**AVRUPA BİRLİĞİ'NDE SİYASAL BİRLİK DÜŞÜNCESİ VE GEÇİRDİĞİ
EVRELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Betül KORTANTAMER

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Şeref ÜNAL

ANKARA – 2011

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

Betül KORTANTAMER tarafından hazırlanan “Avrupa Birliği’nde Siyasal Birlik Düşüncesi ve Geçirdiği Evreler” adlı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Şeref ÜNAL

Tez Danışmanı

Bu çalışma jürimiz tarafından Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalında oybirliği ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Şeref ÜNAL

Üye

Prof. Dr. Oya AKGÖNENÇ

Üye

Doç. Dr. Hakan KESKİN

Bu tez Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

ÖNSÖZ

Günümüzde uluslar arası ilişkilerin önemli bir aktörü konumunda olan Avrupa Birliği'nin fikri temelleri yüzyıllar öncesinde atılmıştır. Tarih boyunca kanlı savaşların yaşandığı Avrupa kıtasında, ebedi barış ve istikrarın sağlanabilmesi için çözümler üreten sanatçı ve düşünürler tek bir Avrupa'nın hayalini kurmuşlardır. Bu hayali gerçekleştirmek için girişimlerin hiç eksik olmadığı Avrupa'da, yaşanan iki dünya savaşı bu girişimleri kesintiye uğratmasının yanı sıra barışı sağlamak adına ciddi bir çaba içine girilmesini de sağlamıştır. 2. Dünya Savaşı sonrasında ise, bu çabalar artık düşünsel platformdan sıyrılarak vücut bulmaya başlamıştır. 2. Dünya Savaşı sürecince düşman saflarında yer alan devletler, savaş sonrasında aynı acıların tekrar yaşanmasına engel olabilmek için tüm anlaşmazlıklarını çekişmelerini bir kenara bırakmışlardır. Oluşan iki kutuplu yeni düzeninde ayakta kalabilmek, savaşın getirdiği ekonomik sıkıntıları aşabilmek ve kıta genelinde huzur ve barışı sağlayabilmek için ilk defa uzun soluklu bir girişimde bulunmuş ve bir çatı altında toplanmayı başarmışlardır. Kömür ve çelik üretimin kontrol altına alınması amacıyla kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile örgütlenen Avrupa devletleri, daha sonra bu birlikteliğin ekonominin tüm alanlarına uyarlanmasıyla yanı sıra siyasi, askeri ve sosyal konularda da işbirliği yapılması düşüncesinde uzlaşmışlardır. AKÇT'nin ardından 1957 yılında imzalan Roma Anlaşmasıyla "Avrupa Birleşik Devletleri"ni kurma yolunda ilk büyük adımı atan Avrupa devletleri, Topluluklar Avrupa'sı dönemine girmiş ve Maastricht Anlaşması ile Avrupa Birliği'ne dönüşmüştür. Bundan sonra attığı her adımda birleşme amacına biraz daha yaklaşan Avrupa, bir yandan da üye sayısının sürekli olarak artmasıyla birlikte giderek daha karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Yeni üyelerin katılımıyla birlikte hem genişleme hem de derinleşmenin getirdiği sorunlarla karşılaşmakta ve bu sorunların çözümü için de büyük gayret göstermektedir. Sahip olduğu ulus üstü nitelikleri, kendine özgü yapısı, kurumları ve işleyişi ile diğer uluslararası örgütlerden çok farklı özelliklere sahip olduğu açıkça görülebilen Avrupa Birliği, karşılaştığı zorluklar nedeniyle zaman zaman geleceğine dair soru işaretleriyle karşılaşmaktadır.

Avrupa Birliği'nin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği aşamaları incelemeyi amaçlayan bu tez çalışmasının hazırlanması sırasında, değerli bilgilerini ve zamanını benden esirgemeyen sevgili hocam Şeref Ünal'a teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHİ SÜREÇTE AVRUPA BİRLİĞİ DÜŞÜNCESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

I. ANTİK ÇAĞLAR	1
A. ESKİ YUNAN DÖNEMİ	1
B. ROMA DÖNEMİ	2
II. ORTAÇAĞ	4
A. İSLAM-HİRİSTİYANLIK KARŞITLIĞI	4
B. PAPALIĞA KARŞI MÜCADELE VE FEODAL DÜZEN	7
III. YENİÇAĞ	10
A. BİZANS'IN YIKILIŞI VE TÜRKLERLE MÜCADELE	10
B. RÖNESANS VE REFORM HAREKETLERİ	13
C. AVRUPA'NIN YENİ DÜZENİ VE WESTPHALIA ANLAŞMASI	15
D. ALMAN VE İTALYAN BİRLİĞİNİN KURULMASI	24

İKİNCİ BÖLÜM

BÜTÜNLEŞME DÜŞÜNCESİNİN SOMUTLAŞTIRILMASI DOĞRULTUSUNDA GİRİŞİMLER

I. 1. DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÖNEM	26
A. SAVAŞ SONRASI ORTAYA ÇIKAN YENİ DÖNEM VE BARIŞ ANLAŞMALARININ YARATTIĞI SORUNLAR	26
B. AVRUPA BİRLEŞİK DEVLETLERİ DÜŞÜNCESİ	27

II. 2. DÜNYA SAVAŞI SONRASI YAŞANAN GELİŞMELER	32
A. AVRUPA'NIN BÜTÜNLEŞMESİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR	32
1. SİYASİ BÜTÜNLEŞME DÜŞÜNCESİ	32
2. EKONOMİK BÜTÜNLEŞME DÜŞÜNCESİ	37
3. SAVUNMA VE ASKERİ ALANDA İŞBİRLİĞİ DÜŞÜNCESİ	40
a) Batı Avrupa Savunma Birliği	42
b) NATO	43
B. AVRUPA'NIN BÜTÜNLEŞMESİNİ ZORUNLU KILAN NEDENLER	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLULUKLAR AVRUPASI'NIN ORTAYA ÇIKIŞI

I. HAZIRLIK ÇALIŞMALARI	48
1. AVRUPA KONSEYİ	48
2. LAHEY KONGRESİ	49
II. AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK TOPLULUĞU	55
A. SCHUMANN DEKLARASYONU	55
B. AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK TOPLULUĞU'NUN KURULUŞU	60
IV. ROMA ANLAŞMASI	70
A. GENEL OLARAK	70
1. MESSINA TOPLANTISI	71
2. AET VE EUROTOM'UN KURULUŞU	74
B. FÜZYON ANLAŞMASI	78
C. TOPLULUĞUN İNŞASI	79

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KURUCU ANLAŞMALARLA YAPILAN DÜZENLEMELER

I. AVRUPA TEK SENEDİ	82
II. MAASTRICHT ANLAŞMASI	89
A. KURUMSAL YAPI	89
B. SİYASAL BİRLİK AMACI VE SÜTUN SİSTEMİ	92
1. SÜTUN SİSTEMİ	94
2. BİRİNCİ SÜTUN: TOPLULUKLAR AVRUPASI	95
3. İKİNCİ SÜTUN: ORTAK GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKASI	97
4. ÜÇÜNCÜ SÜTUN	99
C. EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK	100
D. ANLAŞMANIN TEMEL ÖZELLİKLERİ	102
III. AMSTERDAM ANLAŞMASI	105
IV. NICE ANLAŞMASI	112
V. LİZBON ANLAŞMASI	118
A. AVRUPA ANAYASASININ YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	118
B. KURUMSAL ALANDA YAPILAN DÜZENLEMELER	122
1. Avrupa Parlamentosu'nda Yapılan Değişiklikler	122
2. Avrupa Parlamentosu'nun Yeniden Düzenlenmesi	123
3. Komisyon Başkanı Seçimi	123
4. Komisyon Meşruiyetinin Arttırılması	124
5. Avrupa Birliği Konseyi Başkanlığı	125

6. Konseyde Karar Alma Süreci	125
7. Dış Politika ve Yüksek Temsilci	126
8. Güçlendirilmiş İşbirliği	127

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	129
KAYNAKÇA	139
ÖZET	141
ABSTRACT	143

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE AVRUPA BİRLİĞİ DÜŞÜNCESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

I. ANTİK ÇAĞLAR

A. ESKİ YUNAN DÖNEMİ

Avrupa kıtası, kesin doğal sınırların olmadığı ve Asya'nın batısıyla iç içe girdiği, doğuda ise coğrafi ve kültürel sınırların belirsiz olduğu bir coğrafya üzerine kurulmuştur (Çaşın, 2008:25).

Etimolojik kökeni, Yunan mitolojisine dayanan Avrupa kelimesi, Fenike uygarlığında "güneşin battığı ülke" ya da "batı ülkesi" anlamında kullanılmış ve günümüzdekine benzer bir biçimde sınırları belli olmayan bir coğrafi bölgeyi ifade etmiştir. Yine günümüzdekine benzer biçimde bu sözcük ile ifade edilen bölge, bir "uygarlık" biçimine de karşılık gelmiştir. Söz konusu haliyle kavram, bugünkü Avrupa'nın bütününe değilse bile, Akdeniz havzasındaki uygarlıkları kapsayan ve kendisini doğu toplumlarından, doğudaki medeniyetlerin siyasal yapılanma biçimlerinden ayıran toplumlar tarafından kullanılmıştır (Dedeoğlu, 2003:20).

Avrupa Birliği düşüncesi yeni değildir. Tarihin tüm zamanları boyunca var olan Avrupa'nın kıtasal bir devlet olması düşüncesinin kökenlerini, Ortaçağ'a hatta Antik Yunanistan'a dek götürmek olanaklıdır. Avrupa sözcüğüyle, ilk kez Helenistik mitolojide karşılaşıyoruz (Coşkun, 2001:15).

Antik çağların en önemli özelliği birbirinden çok kopuk, küçük ama yoğun bir merkezleşmenin bulunduğu birimlerden kurulu bölgesel sistemlerin bulunmasıdır. İki büyük tek tanrılı dinin, yani Hristiyanlık ve İslam anlayışlarının henüz bulunmadığı bir dönemde, geniş çaplı inanç sistemi de kurulamamıştır. İlginç olan nokta, ekonomik, toplumsal, kültürel ve teknolojik

anlamda gelişmişlik düzeyi açısından, çağdaş dünya ile mukayese edilemeyecek bir sistem içerisinde nasıl olup da böylesine büyük bir entelektüel zenginlik oluştuğudur (Arıboğan,2007: 48).

"Avrupa'dan kastedilen bölgelerdeki kent devletçiklerinin dağınık yapılanması, aşırı rekabetleri ve işbirliği oluşturmamaları nedeniyle tehditlere açık hale geldiklerini belirten Dedeoğlu, dönemin birçok düşünürü tarafından da eleştirilmiş olan bu durumun sitelerin birlik oluşturmamalarının yarattığı olumsuzluktan kaynaklandığını eklemiştir (Dedeoğlu, 2003:21-22).

Avrupa bütünleşmesine katkı sağlayan ilk girişimleri, hem örgütlenme düzeyinde hem de düşünsel düzeyde eski Yunan'da görmek olanaklıdır. Roma uygarlığı, bu girişimlerin tümüyle devamı niteliğinde olmasa da süreci besleyen sacayaklarından birisi olan "siyasi ve ekonomik" homojenitenin yaratılmasında çok önemli bir role sahiptir. Günümüzdeki Avrupa Birliği'nin yapı taşları olan Eski Yunan ve Roma uygarlıklarını çeşitlendiren koşullar ise, Ortaçağ dinamikleriyle ortaya çıkmış ve Rönesans ile giderek daha somut zeminlere taşınmıştır (Dedeoğlu, 2003:19).

B. ROMA DÖNEMİ

Roma İmparatorluğu dönemi, tek kutuplu dünya sistemi modellerine bir örnek olarak kabul edilmekte ve ondan sonraki hiçbir zaman diliminde ortaya çıkan büyük güçlerin böylesine kalıcı ve sistemi tek başına şekillendirici bir rol oynamadığı öne sürülmektedir (Arıboğan,2007: say 51).

Çağdaş Avrupa kültürüne en büyük katkıyı sağlamış olan ve Avrupa ülkelerinin hukuk sistemlerinin temelini oluşturan Roma Hukuku, 6. yüzyılda İmparator Justinianus (justinyen olarak bilinir) tarafından Constantinopolis'te yapılmış olan "Corpus Iuris Civilis" ile ortaya konmuştur. Avrupa'da 11. yüzyıldan itibaren Roma Hukuku üzerine yapılan çalışmalar yoluyla da,

Avrupa hukuk bilimi doğmuştur. Klasik hukukçuların yarattığı ve günümüzde de geçerli olan şahsi haklar, mülkiyet ve zilyetlik farkı, irtifaklar ve rehin, borç ilişkisi, borçların kaynakları olarak akitler, haksız fiiller ve haksız iktisaplar, borçların ifasında uyulacak kurallar, ölüme bağlı tasarruf gibi ana kavramlar kaynağını Roma Hukuku'ndan almıştır.

Roma İmparatorluğu, siyaseten krallık, cumhuriyet ve imparatorluk modellerini hayata geçirmiş; büyük sınıfsal çatışmaların ortasında, bugünkü hukuk öğretisi açısından bile anlam taşıyan bir uzlaşma abidesi olan "Roma Hukuku" sistemini yaratmış; tarihin en büyük emperyal yayılmasını gerçekleştirmekle birlikte bir Pax-Romana yani "Roma Barışı" kurgulamış bu olağanüstü yapının; bugünkü literatür açısından da ne denli anlamlı olduğunu inkar etmek mümkün değildir. MÖ 1. yüzyılın son yılları boyunca başlayan ve insanlık tarihinin kuşkusuz en göz alıcı siyasal ve hukuksal yapısı olan Roma İmparatorluğu'nun biricik vasfı bu nedenle reddedilemez (Arıboğan,2007: say 56).

Tarihsel aşamalar bakımından bütünleşme üzerinde önemli etkiler bırakan Roma İmparatorluğu dönemi çok geniş bir zaman aralığında hüküm sürmesi ve sadece Avrupa'da değil dünyanın çok geniş bir alanında uzunca bir dönem varlık göstermesi nedeniyle, uluslararası hemen her dinamiği belirleyen bir aktör özelliği kazanmıştır. Ancak, Dedeoğlu'na göre, merkezi yapılanma biçimi, Roma uygarlığının dünyaya yayılan bir Avrupa uygarlığı olarak kalmasını sağlayacak şekilde tasarlanmıştır (Dedeoğlu, 2003:22).

Roma vatandaşlarının tabi olduğu medeni haklar da denilen milli hukuk (Droits Civiques)'nun yanı sıra Roma'nın egemenliği altındaki ülkelerde uygulanan bir tür uluslararası hukuk da diyebileceğimiz "droits gens" vardır. Birbirinden içerik ve ilke olarak farklılıklar gösteren bu hukuka göre, Roma vatandaşları için ulusal, vatandaş olmayanlar içinse karma mahkemeler kurulmuştur. Praetor adı verilen hakimlerin görev yaptığı karma mahkemelerin uygulamalarını yansıtan ve yüzyıllarca arşivlerde biriken

belgeleri yeniden tedvin (kodifikasyon) edilerek genel geçer yasalar halini almışlardır.

Roma'nın bir şehir devletinden çok uluslu ve güçlü bir imparatorluğa dönüştüğü bu dönemde, hukuk çok daha sistemli ilkelere bağlanmış ve Eski Romalıların hukuk alanındaki dönüşümü gerçekleşmiştir. Bu dönüşümün temelinde ise, Avrupa hukukunun temelini oluşturan "ius civile" oluşturur.

Yayıldığı coğrafyalar bakımından küresel bir güç olan Roma'nın hukuk sistemi, Avrupa bütünleşmesine sağladığı katkının yanı sıra bir tür evrensel hukuk oluşmasını sağlamış ve bu sistematik Roma içinde bütünleştirici ve ayrıştırıcı işlevleri bir arada gerçekleştirmiştir. Hukuka bağlı yönetim, Roma'yı ve Roma vatandaşlarını ifade etmekte bunun dışındaki toplumları öteki sayılmaktadır. Günümüz Avrupa Birliği içinde bütünleşmenin sacayaklarından birisi konumundaki "Avrupa vatandaşlığı" kavramının Roma vatandaşlığına dayandığı ve benzer biçimde bu vatandaşlığın hukuk kuralları ile somutlaşmış değerler sistemini ifade ettiği ileri sürülebilmektedir (Dedeoğlu,2003:22).

II. ORTAÇAĞ

A. İSLAM- HRİSTİYANLIK KARŞITLIĞI

Roma İmparatorluğu'nun bölünmesi ve Ortaçağ, Avrupa'da bütünleşmeye zemin oluşturan olgularda çeşitlenme ve bununla birlikte bir farklılaşma yaratmıştır. Ortaçağ Avrupa'sında Batı, diğer bir ifadeyle Europe'nın mirası Roma ve Germanleri ifade ederken, Doğu Roma ve eski Yunan coğrafyaları "doğuda" kalmış ve Avrupa'dan sayılmaz olmuştur (Dedeoğlu, 2003:23).

Ortaçağ'da Avrupa için birleştirici etkiye haiz ana öge, Hristiyanlık dini ve bunun temsilcisi olan Papalık olmakla birlikte, o devrin siyasal üniteleri olan dukalıklar, prenslikler ve kale-kentler bütünüyle Papaların denetiminde

değildi. Ancak tüm yerel yöneticilerin Papa'nın temsilcisi oldukları kabul ediliyordu ve bu Hristiyan yöneticiler Avrupa'da Magna Civitas Christiana'yı (büyük Hristiyan vatandaşları) oluşturuyorlardı (Canbolat, 199:39).

Kuşkusuz Ortaçağ'ın gerçek anlamda bir dinsel toplum yapısına sahip olması, yalnızca Hristiyanlığın yaygınlaşması ile ilgili bir olgu olmamış ve M.S. 600'lü yıllarda gündeme gelmeye başlayan İslami akımların dünyada hızla etkin bir yer edinmesi ile birlikte, bütün sistemler dini etkiler altında kalmıştır. Bu sistem içerisinde de her şey, bir takım kutsallarla açıklanırken, "doğu ve batı düşünceleri tarihte hiçbir zaman Ortaçağ'da olduğu kadar benzememişlerdir." (Arıboğan,2007: 71).

Esasında tarihsel açıdan Batıda egemenlik teorisinin kaynağında dünyevi krallıkların siyasal otoritesine dini otoritelerin rakip olma iddialarını dayanaksız hale getirmek şeklinde özetlenebilecek bir gelişme yatmaktadır. Nitekim kralın hukukçuları Roma hukukunu yorumlayarak, her türlü iktidarın Tanrı'dan geldiği ilkesi kralın kutsal hakkı öğretisi haline sokmuşlar ve dünyevi kılıcın doğrudan doğruya Tanrı'dan krala indiğini bu sebeple kilisenin aracı olmadığını, dolayısıyla üstünlükleri olamayacağını ileri sürmüşlerdir. Bu doğrultuda egemenlik kavramı 16. yüzyılın ikinci yarısında kralın devlet gücüne tek başına sahip oluşunu meşru bir temele oturtmak, monarşinin hukuki izahını yapabilmek amacıyla Fransız hukukçu Jean Baudin tarafından, tarihe, felsefeye ve din bilgisine dayanarak ortaya atılmıştır (Yılmaz, Anzerlioğlu, Doğaner, 2005:71).

Ortaçağın büyük bölümünde kıtayı tanımlamak için "Avrupa" yerine "Hristiyanlık âlemi" terimi kullanılıyordu. Profesör Denys Hay'in belirtmiş olduğu gibi, özel olarak "Avrupa" kelimesi 14. yüzyıla kadar nadiren kullanıldı. Hristiyan kimliğinin bu Avrupalı hissi, İslamiyet'in giderek artan gücüyle yaşanan çarpışma nedeniyle ölçülebilir şekilde kuvvetlendi (Heater,1992: 4).

Ortaçağın İslam dünyasındaki görünümü Avrupa'dakinden çok farklı olmuştur. Her şeyden önce İslam dünyası kendi içerisinde politik ve teolojik çatışmalar yaşamasına karşın, sürekli bir yayılma eğilimi göstermiştir. İslam coğrafyasının Avrupa anakarasına ulaşması yaklaşık bir yüzyıl sürmüş ve 8. yüzyıla gelindiğinde Müslümanlar İspanya'dan İndüs'e kadar uzanan bir alanda egemenliklerini kurmuşlardır. Ortaçağ boyunca feodalite nedeniyle siyaseten ve iktisadi anlamda küçük birimler halinde örgütlenmiş olan batı dünyası ile mukayese edildiğinde, İslam toprakları çok güçlü merkezileşmiş bir siyasal yapı sergilemiştir. Büyük ve güçlü İslam devletlerinin birbiri ardı sıra kurulmuş, özellikle 11. yüzyıldan itibaren Hristiyan dünyasının (Christentum) karşısında, son derece güçlü bir öteki olmuştur (Arıboğan, 2007:79).

Doğudan gelen Müslümanların 711'de İspanya'yı ele geçirecek kadar güneyden batıya yayılmalarının Roma–Germen eksenindeki aktörlerin Papalık merkezli bir siyasal girişim altında birleşmesine etkisi büyüktür. İslam güçlerine karşı yürütülecek mücadele, Hristiyanların işbirliğini gerektirmiş, Kutsal Roma İmparatoru Şarlman da “Avrupalıların babası” olarak adlandırılarak bu birlikteliğin idari simgesi haline gelmiştir. 12. yüzyıla kadar yapılan 150 haçlı seferi Avrupa'nın ortak tehdit tanımında birleşmesi ve ortak eylem gerçekleştirmesi bakımından önemli bir bütünleştirici etki yaratmıştır. Hristiyanlık ve Latince bu sürecin destekleyici unsurları olmuştur (Dedeoğlu, 2003:23)

Hristiyan topluluklar, İslam'a karşı verdikleri mücadeleyi bir haklı savaş doktrini çerçevesinde ele alırlarken, Müslümanlar ise “dar ül-Harp” ve “dar ül-Ahd” olarak ayırdıkları bir dünyada “cihad” felsefesine yaslanmışlardır. İslamiyet açısından çok önemli olan bu kavramlar, taşıdıkları anlamlar üzerinde bir netlik sağlanamamış olmasından dolayı, çok açıklayıcı bir nitelik taşımamaktadır. Oysaki Hristiyan dünyası, kavramlarını çok net olarak tanımlamış ve kendisinden farklı olan bir dünyaya ve yeni, alternatif bir güç merkezine karşı doktrinini ortaya koymuştur. Her şeyin kutsallarla açıklandığı

bir dönemde doğal olarak, savaşlar da kutsal nedenlere dayanacak, bu uğurda ölenlerse, bir nevi “şahadet mertebesi” ile kutsanacaklardır. Bu anlamda gerçekten Ortaçağ’ın mistik dünyasında Hristiyan toplulukları ve İslam dünyası arasında önemli benzerlikler olduğu kolayca görülebilmektedir (Arıboğan, 2007:72).

Ne var ki; tüm bu gelişmeleri yönlendirip yönetecek merkezi bir otorite mevcut değildi. Orta çağda Avrupa’daki siyasal yönetim birimlerinin iç ve dış tehditlere karşı korunmaları amacıyla oluşturulan askeri örgütlenmeler; daha sonra Kilisenin bu yönetim birimleri üzerindeki etkisinin zayıflamasıyla birlikte yavaş yavaş modern devlet sistemine zemin hazırlayacaklardı. Kutsal Roma İmparatorluğu’nun dağılmasından sonra, tek merkezde yoğunlaşan bir otorite etrafında bütünleşen ulusal birimlerin oluşmasına uygun bir ortam doğuyordu. Bu da bölgeler arası yakınlaşma anlamına gelmiştir (Canbolat, 1991:39).

13. yüzyıl düşünürlerinden Aquinum’lu St. Thomas, hukukun yasalar hiyerarşisi bütünü olduğu, toplumsal hareketlerin ancak “ortak iyilik” adına olursa başarılı olabileceği ve toplumda, farklı kesimler arasında ortak çıkar oluşturulmasının olanaklı olduğunu belirtmiştir. Bu, günümüz Avrupa Birliği’nde yaratılan simetrik karşılıklı bağımlılık ilkelerine denk düşmektedir (Dedeoğlu, 2003:24).

B. PAPALIĞA KARŞI MÜCADELE VE FEODAL DÜZEN

Hristiyan dünyasının yüzyıl savaşları, veba salgını ve çözülme sancıları yaşayan kilisenin giderek artan baskısı nedeniyle ciddi sıkıntılar içine girdiği 14. yüzyıl, İslam dünyasının bir yandan doğudan Avrupa topraklarına adım atarken, diğer yandan da Batı Avrupa’nın çözülmeye başladığı yıllar olmuştur (Arıboğan, 2007:85) .

Avrupa'da kendini Roma İmparatorluğu'nun mirasçısı olarak kabul eden Katolik Kilisesi, Papa'nın kişiliğinde simgeleşen ruhani iktidarın, cismani iktidara üstün olduğunu ilan etmiştir. Ancak bütün Ortaçağ boyunca inanılmaz ölçüde zenginleşen ve güçlenen Kiliseye karşı bazı reaksiyonların ortaya çıkması da kaçınılmaz hale gelmiştir. Özellikle kimi hükümdarlar Roma'nın ruhani egemenliğine güçlkle katlanmışlar ve kilisenin topladığı mallar, mülkler de bir takım kıskançlıklara yol açmıştır (Arıboğan, 2007: 72).

13. yüzyılın sonlarından itibaren yaklaşık otuz yıl boyunca laik olan ve olmayan yazarlar dünya, Hristiyanlık ya da Avrupa birliğini geliştirici planların üretimiyle meşguldü. Çoğunluk imparatorluğun ya da Papalığın egemenliğinde kurtuluşun yollarını aradı; bu yazarların en ileri görüşlü olanı Dubois ise, Fransız liderliğini savundu (Heater, 1992: 7).

Normandiyalı bir avukat olan ve Fransa kralına danışmanlık yapan Pierre Dubois'nın 1306 tarihli "Kutsal Toprakların Geri Alınması" adlı kitabındaki önerileri ise, Avrupa bütünleşmesi düşünce evriminin önemli yapı taşlarından biri sayılmaktadır. Dubois, her ne kadar kitabında Kudüs'ün geri alınmasını savunsa da bu amaca ulaşılması için önerdiği yollar, doğrudan Avrupa bütünleşmesine işaret etmektedir. Ona göre, Avrupa'da yaşanan iç çatışmalar ülkeleri zayıf düşürmekte ve tehditlere açık hale getirmektedir; bu durumdan kurtulunması ve barış ortamı sağlanması için örgütlenme gerekmektedir. Söz konusu örgüt, evrensel bir monarşiye değil, bir uluslararası hakemliğe dayanmalıdır. Önerilen uluslararası mahkemenin bağımsız 9 yargıçtan oluşması ve bunun çatışmalarda çözüm üreten merkez olacak "Hristiyan Cumhuriyetler Federasyonu" içinde yer alması ön görülmektedir. Konfederasyon genel kurulu ise, ülkelerin daimi temsilcileri durumundaki prenslerden kurulacaktır. Dubois, bağımsız devletler arasında bölünmüşlüğe engel olacak daimi bir prosedürün yaratılmasından ve bunun Fransa'nın liderliğinde düzenlenmesinden yanadır (Dedeoğlu, 2003: 24).

Dubois, üç nedenden dolayı Avrupa Birliği hakkındaki modern düşünce tarzının gerçek elçisi olarak ayrılabilir. Her şeyden önce, onun aklında, önceki planların içeriğinde olduğu gibi bütün dünya ya da Avrupa'nın bir kısmı değil, Avrupa kıtası ve kıtanın tamamı vardır. İkinci olarak, işbirliği sürecini, imparator gibi bir şahsın elinde değil, bir konsey tarafından üstlenilmiş olarak görmekteydi. Üçüncü olarak, gücün, konseyin sahne arkasında, baskın bir ulus devlet tarafından henüz gün ışığına çıkan bir yönetim biçimiyle yönetilmesini öngörüyordu (Heater, 1992:12).

Dubois ile aynı yüzyılda eserler veren Dante ise, yaşadığı çağın kaotik düzenine yol açan durumun ve insanın dünya vatandaşı sayılması engel olan koşulların, devlet egemenliğinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Papalık ve hükümdarlar arasındaki yapısal farklılığın korunmasını ve bunun Avrupa'daki kültürel birlik üzerine inşa edilmesini önermektedir. Kültürel birlikten ilk söz eden kişi olan Dante, bu mirasın sürdürülmesinde Dubois'nın tersine monarşinin etkin bir rol oynadığının altını çizmektedir. Ona göre, farklı kanunlarla yönetilen devletler tek bir monarşi altında birleşmeli ve birleşenler için de tek bir hukuk sistemi geçerli olmalıdır. Neredeyse günümüzdeki Avrupa Birliği'nin birinci sütununa denk gelen bu tasarım aslında Pax Romana'nın yeniden diriltilmesi amacını taşımıştır (Dedeoğlu, 2003, 25).

Dante, ruhani bir otorite fikrinden uzak dünyevi güç ile ilgilidir. O, uluslararası bir hükümdarın işlevinin barışın koruyucusu ve adaletin kaynağı olmak olduğunu savunur. Onun görevi, yukarıda durmak ve çekişme yaşayan devletlerin yıkıcı mücadelesini sindirmektir. Dante, daha da ileri gider: insanlık ve Hristiyanlık arasında, uluslararası insan devleti ve Hristiyanlık âlemi arasında bir ayırım yapar. Politika ve devlet yönetimi ise sadece ilk sınıfa aittir. Buna karşın Dante'nin uluslararası monarşi teorisi, Avrupa Birliği tarihiyle ilgilidir. O, Avrupa siyasi düşüncesini laikleştirmiş ve yüce bir arabulucu/barış sağlayıcı altında bir çeşit federal devlet yapısı tasarlamıştır (Heater, 1992:9).

Yeni toplum projelerinin önerilmeye başlamasında, dönemin sosyo-ekonomik koşullarının etkisi büyüktür. 14. yüzyıl, Avrupa'nın kıtlık ve vebadan yıprandığı, İtalya ve Almanya'da iç savaşların, Fransa ve İngiltere arasında 100 Yıl Savaşları'nın yaşandığı yıllar olmuştur. Bununla birlikte, Avrupa'da büyük panayırların -günümüzdeki ticaret fuarları- kurulması, ticaret kentlerinin ortaya çıkması, diğer bir ifadeyle uluslararası ticaretin gelişmeye başlaması da, bu yüzyıl sonlarına rastlamaktadır (Dedeoğlu, 2003:24).

III. YENİÇAĞ

A. BİZANS'IN YIKILIŞI VE TÜRKLERLE MÜCADELE

Aslında Ortaçağ'ın sona ermesiyle Avrupa'da bütünleşme açısından yeni bir durum ve ikili bir süreç başlamıştır. Feodalizm yıkılmış, komünler kalkmıştır. Kuşkusuz onlardan boşalan yerlerin daha geniş politik örgütlenmelerin, krallıkların doldurması, bir bakıma bütünleşmenin kilometre taşlarını oluşturmuştur. Bununla birlikte yıkılan feodalizm ve yok olan komünlerin yerini alan krallıklar ve kardinaller ile onların mücadelelerinin alması, bütünleşme sürecini de geri plana itmiştir (Coşkun, 2001:15).

Ortaçağdan yeniçağa geçiş aşamasında Avrupa'da kilisenin birliği zayıflamış, hümanizm ve Rönesans aracılığıyla yeni bir tavır ortaya çıkmıştı. Reformasyonların da etkisiyle, "res publica christiana"nın yerini Avrupa Devletler Sistemi almıştır. Toplumsal alanda da değişiklikler oluyordu. Devlet, tanrı iradesine dayalı bir düzenin koruyucusu ve uygulayıcısı da değildi, artık onun görevi, gücünü arttırmaktı. İç ve dış politikayı belirleyen faktör akılcı bir utilitarizmden başkası değildi. Machiavelli kendi döneminin siyasal gerçekliğini tanımlarken yeni devlet teorisini de ortaya koyuyordu. Moral ilkelerinin devlet yönetiminde yeri olmamalıydı (Canbolat, 1991:43) .

15. yüzyıl, Ortaçağ'ın sonunu ve Rönesans'ı ifade etmektedir. Üretim teknolojilerinin geliştiği, feodalitenin çözülmeye başladığı bu dönem coğrafi keşiflerin yapılmasıyla yeni ticaret yollarının ve yeni kıtaların keşfedilmesiyle, sanayi devriminin, siyasal reformların ve yeni rejimlerin tohumlarının atıldığı yüzyıl olmuştur. Tüm bu gelişmeler, Avrupa'daki bütünleşme hareketinin düşünsel alt yapısını güçlendirici etki yaratmış özellikle İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğuna geçmesi "doğu" tehdidini yeniden örgütlenme çabalarının gerekçelerinin başına yerleştirmiştir. Bizans ile simgelenen doğu-batı sınırının Osmanlı imparatorluğu ile yer değiştirmesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu sınırı batıya doğru zorlaması 15. yüzyıl Avrupa'sı için büyük bir tehdit olarak görülmüştür (Dedeoğlu, 2003, 25).

15. yüzyılda güney-batı Avrupa'dan çıkmak durumunda kalan İslam gücü, İstanbul'un fethedilmesi ile birlikte Avrupa coğrafyasının doğu sınırından merkeze doğru ilerlemeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal kimliği ile özdeşleşen İslam faktörü, Avrupa kıtasında hem ekonomik, hem dinsel, hem de askeri ve siyasal açıdan önemli değişikliklerin başlamasına yol açmıştır. Bir Avrupa'nın ve Hristiyanlığın Ortaçağ sonrası parlayan geleceğini belirleyen temel etmen, İslam'ın bizatihi kendisi olmuştur (Arıboğan ,2007:88).

Avrupa'da "Avrupa bilinci" ilk olarak İstanbul'un fethi ve akabinde denizler üzerindeki hâkimiyetle Avrupalılarda bir aidiyet duygusu gelişmeye başlamıştır (Yılmaz, Anzerlioğlu, Doğaner, 2005:32).

İstanbul'un geri alınması için önce kendi aralarındaki anlaşmazlıkları çözecek bir barış ağı oluşturmaları ve güçlerini birleştirmeleri, diğer bir ifadeyle yeni bir Pax Avrupa oluşturmaları Bohemya kralı Podiebrad tarafından önerilmiştir (Dedeoğlu, 2003:26).

Fransız Anton Marini'nin Avrupa'yı Türk tehlikesinden korumak için 1462 yılında, Bohemya ve Fransa krallarıyla Venedikliler arasında bir federasyon

kurulmasını önerisi, Bohemya kralı Georg van Podiebrad tarafından geliştirilmiş ve kolektif güvenliğin sağlanması amacıyla, bir birlik kurulması planını ortaya atılmıştır. Birliğin zorunlu yargı yetkisine sahip bir mahkemesi ve çoğunlukla karar alabilecek bir meclisi olacağını belirten Ünal, birliğe dâhil devletlerin, mahkemenin vereceği kararları itirazsız olarak uygulamayı kabul etmeleri ve bireysel devletlerin meclisin çoğunlukla aldığı kararlara uyma zorunluluğunu öngören bu modelin, devletlerin egemenliklerinin kısıtlanması anlamında, günümüz devletler üstü (supranational) anlayışının ilk örneklerinden birisi olduğunun altını çizmiştir (Ünal, 2007:14).

Böyle bir politik ortamda İstanbul'un fethi ile birlikte Avrupa'yı tek bir politik otorite altında toplama girişimi, bu kez, doğrudan gelen ve 14. yy başlarından itibaren kıta topraklarında varlığını göstermeye başlayan Osmanlıların eline geçmiştir. Doğu Roma, Bizans İmparatorluğu'nu sona erdiren Fatih Sultan Mehmet, Batı Roma'yı da alıp kendi "kayzerliği" altında eski Roma İmparatorluğu'nu ihya etmeyi hedefliyordu. Bu girişim paradoksal olarak, Avrupa'da, Müslüman Türk orduları karşısında, askeri planda da olsa göreceli ve periyodik bir birliğin, belki bir araya gelme demek daha doğru olacak, oluşumuna yol açmıştır (Coşkun, 2001:16).

Bu dönemde Papa Pius II, Fatih'in bu emellerini engellemek üzere birçok girişimde bulunmuştur. Onun anlayışında Avrupa ile Hristiyanlık dünyasını tek ve aynı kavramdır. Fatih'e yazdığı ünlü mektupta, Avrupa'nın kaynaklarını Hristiyanlığın kaynakları olarak sıralamakta ve; "İspanya'nın ne kadar cesur olduğunu, Fransa'nın savaştığını, Almanya nüfusunun çokluğunu, İngiltere'nin güçlülüğünü, Polonya'nın yürekliliğini ve İtalyan ordularının deneyim, zenginlik ve yıkıcılığı bilmediğine; Hristiyan halkının bu gücünün ne demek olduğunu görmediğine inanmıyoruz" diye yazmaktadır. Papa Pius II, Fatih'in ele geçirmekle övündüğü topraklarda yaşayan Hristiyanların gerçek Hristiyanlığı temsil etmediklerini, gerçek Hristiyanların Avrupa topraklarında yaşayanlar olduğunu, ötekilerin Avrupalı olmadıklarını vurguladıktan sonra, "Ermeniler (Suriye'deki), Jacobenistler, (Lübnan'daki

Maruniler ve öteki Hristiyan inancına sahip olmalarına rağmen, yanlışlıklar içinde yüzüyorlar. Yunanlılar senin Constantinople'u zorla ele geçirmenden sonra Roma Kilisesi birliğinden ayrıldılar. Onlar Floransa'da akdedilen mutabakatı asla kabul etmediler, kendi yanlışlıklarında kalmayı sürdürdüler" diye bir saptama yapmaktadır. Fatih'in Hristiyan topraklarına yani Avrupa'ya yaklaştığında Hristiyanların gücüyle tanışacağını söyleyen Papa, Hristiyan olmayı kabul ettiğinde, kendisine tüm Yunanistan'ın, tüm İtalya'nın ve Tüm Avrupa'nın hayranlığını vaat ediyordu (Coşkun, 2001:16).

Dış tehdit karşısında birleşme önerilerini bütünleşme anlamında destekleyen başka görüşlerde bulunmaktadır. Avrupa düşüncesi, bir yandan "ötekinden" korunma amacı taşıırken bir yandan da "ötekinden farklı" bir değerler sistemine karşılık gelmeye başlamıştır. Hukukçu Jean Bodin 'in 1576da yazdığı "Devlet Üzerine Altı Kitap" başlıklı çalışmada laikliği savunması ve Hobbes'un güvenlik arayışı ile toplum sözleşmesi tasarımı, günümüzdeki Avrupa Birliği bütünleşme ilkelerinin dayandığı temel prensipler olmuştur (Dedeoğlu, 2003:26).

B. RÖNESANS VE REFORM HAREKETLERİ

Ekonomik ve askeri güç merkezlerinin çeşitliliğine bağlı olarak, Avrupa'da her zaman bir siyasal bölünmüşlük görülmüştür. Avrupa'daki bu siyasal çoğulculuk ya da çeşitlilik, aynı zamanda, söz konusu bölgenin coğrafi koşullarının da bir sonucuydu. Uzun sıradağlar ve ormanlar 15. ve 16. yüzyıllarda siyasal güç birimlerinin bir arada toplamaya yönelik her türlü çabalarını başarısızlıkla sonuçlandırırken; zengin suyolları, tarım alanlarında elde edilen takasa uygun malların ticaretini kolaylaştırıyordu. Orta Çağ'ın sonlarına doğru Baltık Denizi, Kuzey Denizi, Karadeniz ve Akdeniz arasında gelişmiş bir ticaret ağı vardı. Avrupa'nın zenginleşmesi ve refah merkezlerinin belirmesiyle birlikte, bankacılık, kredi sistemi, kambiyo işlemi alanında pratik çözüm yolları da zorunlu hale gelmiştir (Canbolat, 1991:38).

Esasen güç ve güç politikası, insanlık tarihinin başlangıcından bu yana kuramsal çalışmaların da konusu olmuştur, devletler arası ilişkilerde de kendisini göstermiştir. Örneğin Machiavelli'nin "güç politikası" ve "Güç Dengesi"ne ilişkin düşüncelerinden etkilenen İtalya'daki Sicilya Krallığı, papalık devletleri, Milano, Genova ve öteki bazı devletler Rönesans devrinde hem kendi aralarındaki uyuşmazlık ve savaşlarda hem de dışarıdan gelen diğer Avrupa devletlerine karşı kendilerini korumaya yönelik savaşlarda güç dengesi ilkesinden yararlanmışlardır. Aynı şey, batı ve orta Avrupa devletleri için de geçerli olmuştur. Böylece birleşen devletler dış tehditlere karşı kendilerini koruyabilmişlerdir (Canbolat,1991:44).

Avrupa tek devletin üstünlük sağlamasını önlemek amacıyla çeşitli dönemlerde güç dengesi arayışları görülmüştür. Ekonomik ve siyasal gücün Avrupa'da bir tek kuvvetin tekelinde olmaması için, ortak çıkarlarda birleşen yandaş devlet grupları oluşturulmuştur. Avrupa'da daha önceki dönemlerde kilise ve tanrının temsilcisi sayılan imparator tarafından sağlanan birlik, artık bu otoritelerin mevcut olmayışından ve birçok güç merkezlerinin ortaya çıkışından sonra nasıl sağlanabilirdi? Avrupa devlet sistemindeki ilişki biçimini tanımlayan yeni bir kavram olarak "güç dengesi" Avrupa'da birlik sağlayabilir miydi? Güç dengesi, Avrupa'da evrensel birlik sağlayamamış olsa bile, güç merkezleri arasındaki ilişkiyi düzenleyen bir faktör olarak, Avrupa'da tek bir devletin ötekilere egemen olmasına engel olmuştur. Güç dengesi ilkesine dayalı dinginlik, belli dönemlerde belli güçleri hoşnut ederken kimileri de buna karşı tavır almışlar ve revizyonist bir yaklaşım sergilemişlerdir (Canbolat,1991:48).

Avrupa, tarih boyunca istikrarsızlığın, güç mücadelelerinin gücün çok çeşitli haklılaştırma biçimlerinin alanıydı. Bu çatışmalar ve istikrarsızlık öylesine derin etkilerde bulunuyordu ki, Avrupa birliği fikri de sürekli gündemde kalıyordu. Avrupa tarihi, kıtanın bir devletin hegemonyası altında birleştirilmesi teşebbüsleri olarak da okunabilir. 16. ve 17. yüzyılda İspanya ardından, 14. Lui ve Napolyon Fransa'sı sonra İngiltere, 1815 Viyana

Kongresi'ni müteakip Rusya bu tür teşebbüsler içinde oldu. 1849'dan sonra da böyle oldu. Avrupa başta Almanya ve İtalya olmak üzere milli devletler ayrılmaya devam etti, devlet sayısı arttı. Ne İngiltere, ne Napolyon ne de Almanya Avrupa'yı kendi tasarımları çerçevesinde birleştirememiştir (Yılmaz, Doğaner, Anzerlioğlu, 2005:31).

Reformlar dönemi olan 16. ve 17. yüzyıllarda ise Avrupa artık bütünsel bir Hristiyanlık ile ifade edilemez olmuştur. 16. yüzyılda kimlik bulan Protestanlık, Calvin ile Avrupa geneline yayılmış ve örgütlü bir "Avrupa hareketi" özelliği göstermiştir. Söz konusu dönemdeki gelişmeler Avrupa bütünleşmesine sadece düşünsel zemin kazandırmakla kalmamış aynı zamanda örgütsel girişimleri de teşvik etmiştir (Dedeoğlu, 2003:26).

Avrupa birliği bütünleşmesini günümüze kadar taşıyan sürecin somut önerilere ve gerçekleşen örgütlenmelere dönüşmesi 17. yüzyıl sonrasına denk gelmektedir. Ortaçağ'ın siyasal yapısının izlerinin Rönesans ve aydınlanma ile silinmesi ve bu süreci sanayi devriminin izlemesi, Avrupa'nın ekonomik ve siyasal çehresini değiştirmiştir. Avrupa'nın güçlü devletlerinin küreselleşmesi, küreselleşirken güçlerini dengelemeleri ve küresel yeni sisteme uygun siyasal yapılar oluşturmaları söz konusu olmuştur. Bu süreç, önce düşünsel düzeyde somutlaşan bütünleşme projelerinin uygulamaya geçmesine yol açmıştır. Projelerin büyük bir bölümü, bütünleşmenin "siyasal birlik" aşamasını esas almış, bunu sağlayacak koşullardaki işbirliği ikinci planda bırakılmıştır. Ancak, uygulamalara bakıldığında bütünleşmenin esasen "teknik - ekonomik birlik" ten başladığı görülmektedir (Dedeoğlu, 2003:27).

C. AVRUPA'NIN YENİ DÜZENİ VE WESTPHALIA ANLAŞMASI

Uluslararası sisteminin, devletler sistemine dönüşmesinde bir başka önemli gelişme, Otuz Yıl Savaşları'nı bitiren 1648 Westphalia barışı sonrası, Ortaçağ'a damgasını vuran feodalizm olgusunun yerini modern devletler

sistemine geçiş sürecine bırakmasıdır. Bu anlaşma ilk defa mutlak kralların tek egemen g olarak uluslararası düzeyde bir araya gelmesine ve Avrupa'nın yeni düzenini ilan etmesine yol açmıştır. Westphalia anlaşması özü itibariyle Şu unsurlara dayanmaktadır:

- 1- Tüm devletlerin eşitliği ve bağımsızlığı
- 2- Her devletin kendi oluşturduğu dış politikaları izleme, ittifaklar ve karşı ittifaklar kurma ve kendi lehine bir savaşı sürdürme hakkı
- 3- Savaşın yerine diplomasinin ikame edilmesi
- 4- Savaşı nlemede bir araç olarak ya da savaşın kaçınılmaz hale gelmesi durumunda ittifaklara destek sağlamak için güç dengesinin sağlanması (Arıboğan, 2007:115).

Modern devlet de yani ulusların bir devlet olarak tarih sahnesine çıkabilmeleri, kendi iç iŐlerinden sorumlu olma ve kendi kaderlerini tayin haklarına dayanmaktadır. Bu hak, Avrupa'da ilk defa Otuz Sene Savaşları sonrasında imzalanan 1648 Westphalia anlaşması ile gündeme gelmiştir (Yılmaz, Anzerlioğlu, Doğaner, 2005 :72)

Arıboğan'a göre, "Bu anlaşma ile birlikte dünyanın merkezi olarak algılanan Avrupa'nın siyasal, ekonomik ve askeri yapısında ne gibi değişikliklerin olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Siyasal olarak devletler sistemine, askeri olarak teknolojik atılım içerisindeki profesyonel ordulara dönüşen yapı, ekonomik olarak ise 'eski emperyalizm' diye de adlandırılabilen, merkantlizm destekli bir dış ticaret ekonomisi haline gelmiştir. Bu ekonomik yapı içerisinde, 16. yüzyılın ikinci yarısında Portekiz'in ele geçirdiği ve sonrasında İspanya ile paylaŐtıĐı sömürgecilikte önderlik rolü 17. yüzyılla beraber önce Hollanda ve Fransa'ya sonrasında ise 18. ve 19 yüzyılla birlikte tamamen Büyük Britanya'nın eline geçmiştir." (Arıboğan, 2007:115).

Otuz Yıl Savaşları'na kadar (1618-1648) dünyevi egemenlik üzerinde Papalık ve imparatorlar arası bir rekabet mevcuttu. Başka bir deĐiŐle, Papalık kendi egemenliğini sadece sonsuz dünyada değil aynı zamanda

imparatorlardan gelen güç taleplerine de direnerek fiziki dünyada da korumaya çalışıyordu (Atatüre, 2008:say19).

1618-1648 arasında yaşanan Otuz Yıl Savaşları, Fransız Devrimi öncesinde Avrupa dinamiklerini etkileyen en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Savaş sonunda imzalanan Westphalia anlaşması ile Avrupa'da egemen devletler sistemi kurulmuş ve ilk kez savaşanlar arasında bir barış konferansı düzenlenmiştir (Dedeoğlu, 2003:27).

Westphalia Barışı'ndan sonra da Avrupa'daki bölünmüşlük kaybolmamıştı. Genel olarak 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadarki dönemde Avrupa'da çok sayıda örgütlenmiş siyasal güçler vardı. Bunların örgütleniş biçimleri ve zamanları birbirlerinden farklıydı. Kimileri evlenmelerle, ittifaklarla ve askeri çalışmalarla daha 16. yüzyıldan itibaren tek merkezli hanedanlık düzenleri kurarken (Fransa, Avusturya, İngiltere gibi) kimileri de (Almanya, İtalya gibi) prenslikler ve küçük devletçikler olarak varlıklarını uzunca bir süre devam ettirmiş ve 19. yüzyılın sonlarına doğru siyasal birlik kurabilmişlerdir (Canbolat, 1991:40).

İdeolojik doktrinlerin ve siyasal öğretilerin ortaya çıkması 19. yüzyılda olmuştur. Ayrıca, Avrupa devlet sisteminin yaygınlaşmasıyla beraber uluslararası düzeyde etkinlik gösteren siyasal faktörlerin sayısı da artmıştır. Bu dönemde Avrupa uluslararası politikanın odak noktası haline gelmiştir. Devletler arasındaki dostluk ve düşmanlıklar o kadar karmaşık bir yapıya dönüşmüştü ki; gruplaşmalar ve ittifaklarda sürekli değişimler oluyordu. Bu durum 20. yüzyılın başına değin sürmüştür (Canbolat, 1991:43).

Avrupa için bir tür yeni düzene yol açan 17. yüzyılın ilk yarısı, Avrupa bütünleşmesi bakımından somut girişimlerin başlatıldığı ve uygulanabilir projelerin ileri sürüldüğü bir dönem olmuştur. İleri sürülen tasarıların hemen hepsinde, örgütlenme yoluyla barış ortamı oluşturulması teması işlenmiştir (Dedeoğlu, 2003:28).

17. yüzyılda ise, Avrupa'da askeri bir ittifak kurarak bütünleşme sağlanabileceği düşüncesinden hareketle çeşitli uygulamalara da başvurulmuştur. Bunların içinde en tanıdık olan, "Kuzey Aslanı" olarak tanınan İsveçli Gustave Adolphe'dur. Dağınık ve parçalanmış yapıları teşvik eden feodal sistemin, savunma alanında da parçalı askeri birlikleri getirdiğini ve bunun da daha büyük güçler karşısında başarılı bir savunma yaratamadığını savunmuştur. Söz konusu düşünceden yola çıkarak başlattığı girişim sonunda, Avrupa ordusu adını verdiği 80 bin kişilik çok uluslu bir ordu kurmuştur (Dedeoğlu, 2003:30).

17. yüzyılda Kant, Saint Simon, William Penn, Victor Hugo bu fikrin altyapısını oluşturan ve Avrupa birliğinin kurulacağına inanan düşünürler olmuşlardır (Çaşın, 2008 :27).

Hollandalı hukukçu ve diplomat olan, aynı zamanda uluslararası hukukun kurucu sayılan Hugo de Groote ya da bilinen adıyla Grotius, Savaş ve Barış Hukuku başlıklı çalışmasında, uluslararası barışa hizmet edecek bir "milletler cemiyeti" önermektedir (Dedeoğlu, 2003:29).

Savaş ve Barış Hukuku adlı çalışmasında, Hugo Grotius devletin bağımsızlığının herhangi bir müdahaleye maruz kalmamak demek olduğunu savunmuştur. Diğer yandan bir devletin egemenliği dış güçler tarafından bir kontrol ya da sınırlama olmaksızın devletin hareket edebilmesi demektir. Grotius'a göre devlet, egemenliğin kolektif kabulüdür (Atatüre, 2008:19).

18. yüzyılda Avrupa'da birlik oluşturulması yolunda projeler ileri süren kişilerin düşüncelerini derinden etkileyen gelişmeler, büyük ölçüde kapitalist burjuva ekonomisinin gelişmesi ve siyasal düşünce yapılarına liberalizmin hâkim olmaya başlaması ile ilintilidir. Bu durum, ticaretin yaygınlaştırılmasının teşvik edilmesini, ekonominin temel aktörü konumuna gelen burjuvaların siyasal erk edinmelerini getirmiş ve tüm bunlarında bir

barış ortamında yararlı çalışacağı savunulmuştur. Diğer bir ifadeyle Avrupa'nın "aydınlanma çağı" ticaret ve barış ikilisinin eksenine oturtulmuştur (Dedeoğlu,2003:29).

18. yüzyıl sürecince Avrupa'da hiçbir devlet diğeri üzerinde üstünlük sağlayamamıştır. 18. yüzyıl Avrupa siyasal tarihinde, Avrupa'da modern devlet sisteminin kurulma tarihi olarak kabul edilmektedir (Canbolat 1991:47).

18. yüzyılda J.J Rousseau da, uluslar üstü nitelikli bir federal birlik yoluyla, devletler arasındaki uyuşmazlıkların çözümünün ve barışın sağlanmasının mümkün olacağını savunmuştur (Canbolat, 1991:64).

Farklı yaklaşımın fikri platformu 18. yüzyıl sonunda Avrupa'da gerçekleşen sanayi devrimi ile artan ürünler için pazar arayışlarının ortaya çıkması ve ticaretin serbestleşmesinde bir baskı unsuru oluşturmasıdır. Böylece daha o yıllarda dahi sanayi ve ticaretin değişen dinamikleri birleşme düşüncesine, ekonomik alanda yeni ve farklı bir boyut kazandırılmıştır (Çaşın, 2008: 27).

18. yüzyılda başlayan ulusçuluk hareketi 19. hatta 20. yüzyılın siyasal gelişmelerinde belirleyicilik rolüne sahipti diyebiliriz (Canbolat, 1991:41).

Çaşın'ın aktardığı gibi, "Avrupa" kültürel bir kavram olarak 18. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamıştır. Tarihi perspektiften ele alındığında "birleşmiş bir Avrupa" düşüncesinin Immanuel Kant, William Penn, Maximillian Jully'nin eserlerinde daha olgunlaşmamış olsa da yer almıştır. Öte yandan bu yazarların her biri birbirinden ciddi şekilde farklılaşan Avrupa birliği kavramları ortaya atmışlardır. Bir örnekle açıklamak gerekirse Jully için bu kavram "Avrupa bağımsız devletlerinin bir birliği" olarak ortaya çıkmış, Kant'a göre ise, "devletlerin birliği" ve Saint Simon'a göre de "insanların birliği" şeklinde ifade bulmuştur (Çaşın, 2008:25).

Avrupa Birliği düşüncesinin tarihine baktığımızda; Saint-Pierre ve Victor Hugo'nun "Birleşik Avrupa Devletleri" kurulmasına ilişkin planlarını, Immanuel Kant'ın "sonsuz barışın" sağlanmasına yönelik projesini, ayrıca Montequieu, Voltaire, Proudhon ve Saint Simon gibi bir çok düşünürün siyasal liberalizm ve barışı esas alan bir entegrasyon ya da birlik fikrini savunduklarını görürüz (Canbolat, 1991:63).

19. yüzyıl, Avrupa'nın birliği için en hareketli ve zengin düşünsel öneriler yüzyılıdır. Avrupa Birliği düşüncesinin 19. yüzyılda böyle zengin ve canlı biçimde tartışılması kuşkusuz bir rastlantı değildi. Sanayi devriminin gelişmesi ve burjuvazinin güçlenmesi, Pazar arayışları temelinde yükselen milliyetçilik akımları, o dönemde Avrupa kazanını yeniden kaynamıştır. Ulusal sermayelerin pazar paylaşma güdülerinin yol açtığı savaşların neden olduğu, akan kanların ve yıkımların önlenmesini isteyen halkların iradesi, düşünürlerin ve özellikle de aydınlanmacıların kalemlerinde dile gelmeye başlar. Victor Hugo, Rousseau, La Martin, Saint Simon ve daha pek çok düşünür, barış ve sosyal adalet isteklerinin yanıtını Avrupa'da birlik ütopyasında bulmuşlardır (Coşkun, 2001:20).

Siyasal ünitelerin hanedanlık ve imparatorluklardan oluştuğu 15 ile 19. yüzyıllar arasındaki dönemde Avrupa düzeni kozmopolit bir görünüm arz ediyordu ve bireyler "siyasal kültür bağları ile birbirlerine bağlanmışlardı" (Canbolat, 101:40).

Birlik düşüncesini uygulamada fetihler yoluyla gerçekleştirme yönündeki ilk adımlar Pax Romana hareketiyle atılmıştır. Şarلمان'dan Şarlken'e, 14. Lui'den Napolyon'a kadar bir Avrupa İmparatorluğu kurma girişimlerine tarih tanıklık etmektedir. Son iki Alman saldırganlığı da bu çizginin bir devamıdır. Yani kuvvet yoluyla bir ulusun egemenliği altında kıta devletlerini toplamak; bunu da Avrupa'da birliği sağlamak bahanesi altında gerçekleştirmek (Coşkun, 2001:17).

Birçok Avrupalı yazarın ve politikacının Avrupalıları Hristiyanlık inancının bir araya getirdiğini düşündüklerini bilmekteyiz. Örneğin 5 Haziran 1900 tarihinde Paris'te toplanan Siyasi Bilimler Kongresinde, Avrupa Birleşik Devletleri raporu üzerinde konuşan Anatole Leroy- Beaulieu. “Birleşik ya da federal Avrupa devletleri düşüncesi yeni değildir. Kıtamızın Hristiyan halklarının Müslüman istilasıyla karşılaştıkları uzak geçmişte bir Avrupa dayanışma bilinci ortaya çıkmıştır.” demektedir (Coşkun, 2001:18).

Montesquieu'nun “güçler ayrılığı kuramı” gibi Jean Jacques Rousseau'nun da Avrupa bütünleşme modelinin geliştirilmesi üzerinde önemli etkileri olmuştur. Jean Jacques Rousseau çağdaş anayasaların oluşmasının zeminini hazırladığı gibi Fransız devrimine de kaynaklık yapmıştır. Ortak çıkarların sözleşmeler yoluyla düzenlenmesi ve bu düzenlemenin özgürlükleri zedelememesi düşüncesi 1761'de onu Avrupa genelinde 19 egemen devletin bir anlaşmayla “topluluk” kurlmaları ve bunun bir “Avrupa federasyonu” oluşturması savını ileri sürmeye itmiştir (Dedeoğlu,2003:30).

Dante'nin bir dünya krallığı önerisi ve sonraki yüzyıllarda Avrupa Birliği'ne yönelik daha somut projeler ile ortaya çıkan bu evrensel görüşler, kalıcı bir barış ve istikrarın şekillendirileceği yeni bir Avrupa özlemini yansıtıyorlardı. Bunun gerçekleştirilebilmesi için planlar hazırlanıyordu. 19. yüzyıla kadar bunların çoğu sadece düşünce ve tasarı olarak kalmış, düşünüldüğü ve önerildiği gibi gerçekleşme şansı elde edememişti (Canbolat, 1991:64)

Avrupa kıtası yüzyıllar boyu kanlı savaşların cereyan ettiği bir kıta olmanın acılarını yaşamıştır. Gerçekten yeneni ile yenileni ile devletler bu savaşlardan büyük yaralar alarak çıkmışlardır. Özellikle yine bu “yaşlı” kıta üzerinde yaklaşık bir çeyrek asır ara ile yaşanan iki dünya savaşı sadece milyonlarca kişinin yaşamını yitirmesine neden olmakla kalmamış, aynı zamanda kıtanın siyasal coğrafyasını da önemli ölçüde değiştirmiştir (Günuğur, 2007:3).

Kıtada “kalıcı bir barış” ortamının sağlanması fikri tarihte birçok düşünürün ve siyaset adamının, amatör biçimde de olsa kimi “barış projeleri” üretmelerine neden olmuştur. Bu düşünürlerden bazıları ve öngördükleri barış projeleri şunlardır:

Pierre Dubois, Kutsal Toprakların Kurtarılışı (1306) adlı yapıtı ile “Papa önderliğinde bir Hristiyan birliğinin kalıcı barışı sağlayacağını savunmuştu.

Dante, De Monarchia (1313) adlı yapıtı ile “Roma İmparatorluğu” benzeri bir örgütlenme yoluyla kalıcı barışı savunmuştu.

Emeric Crusé, Yeni Cynée (1623) adlı yapıtı ile tarafsız bir kentte (örneğin Venedik) tüm hükümdarların elçilerinden oluşan bir meclis önermişti. Meclise Papa başköşede olacak, ikinci önemli yer Osmanlı elçisine verilecekti.

Duc de Sully, Anılar (1638) adlı yapıtında barış için bir “Avrupa federasyonu” önermiş ve Osmanlı imparatorluğu ve çarlık Rusya’sı gibi Avrupalı olmayan ülkeleri dışlamıştı.

William Penn, “Avrupa Barışın İlişkin Bir Deneme” adlı yapıtında uyulması zorunlu kararlar alan, uymayanlara karşı ortak girişimde bulunan bir “Avrupa Parlamentosu” tasarlamıştı. Osmanlı İmparatorluğu da burada yerini alacaktı.

St. Pierre, Avrupa’da sürekli barış için muhtıra (1712) adlı yapıtında Hristiyan devletler arasında barışı sağlamak için Utrecht’de bir “senato” kurulmasını önermişti.

Immanuel Kant, Ebedi Barış (1795) adlı eseriyle ebedi barış için bir federasyon önermekteydi.

Victor Hugo (1856) kalıcı barış için bir “Avrupa Birleşik Devletleri” kurulmasını şiddetle savunmuştu (Günoğur, 2007:4).

Projelerin ortak amacı bir “Ebedi Avrupa barışıdır” Bu düşünürlerin en önemlisi Victor Hugo’dur. O, daha 1850’lerde Avrupa’da kalıcı bir barışın sağlanmasının yolunun “Avrupa Birleşik Devletleri”ni kurabilmekten geçtiğini ilk savunan kişi olmuştur. II. Dünya Savaşı’ndan hemen sonra Winston Churchill, Zürih Üniversitesi’nde verdiği konferansta, Fransa-Almanya

yakınlaşmasının Avrupa barışı için zorunlu olduğunu dile getirmiş ve kalıcı bir barış için “Avrupa Birleşik Devletleri” kurulması gereği üzerinde durmuştur (Günuğur, 2007:4)

1789 Fransız Devrimi ise, Avrupa’da yeni dönüşümlerin kapısını açmıştır. Devrim, Avrupa’da ulus-devletleşme sürecini başlatıp milliyetçilik akımlarının gelişmesine yol açmış ayrıca Westphalia döneminin sona ermesine neden olmuştur. Devrimin, Avrupa bütünleşmesi bakımından yarattığı katkılar, reformist yaklaşımların üretilmesinde kendini göstermiştir. Avrupa, Hristiyan birliği anlamından, giderek ulus-devletler ve özgürlükler alanına doğru kaymaya başlamıştır (Dedeoğlu, 2003: 31).

Avrupa bütünleşmesine katkıları bakımından Fransız devrimi sonrasındaki dönemden verilebilecek en güzel örnek Emmanuel Kant’tır. Kant “ebedi barış üzerine” başlıklı çalışmasında, dünya barışı için önce Avrupa devletleri arasında bir barış sağlanması ve bu barışın da hukuk kurallarına bağlanmasını savunmaktadır. Her devletin kendi egemenliğini koruduğu, ancak bir uluslararası hukuk bütünü içinde ortaklaştığı sistem tasarlanmaktadır. Barışın daimi olması halinde, liberal ekonominin daha iyi işleyeceğinin de savunan Kant, devletlerin liberalizm ya da barışın sürdürülmesi bakımından yeniden örgütlenmeleri gereğinin üzerinde durmaktadır (Dedeoğlu,2003: 31).

Rönesans, Aydınlanma ve sanayi devrimini geride bırakan Avrupa 19. yüzyılda büyük ölçüde düşünsel, kültürel ve bilimsel gelişmelerle ifade bulan bir “uygarlık merkezi” olarak tanımlanmaya başlamıştır (Dedeoğlu, 2003:32).

Ancak ne şekilde değerlendirilirse değerlendirilsin bu düşünürlerin oluşturduğu tamamen amatör nitelikteki modeller 20. yüzyılın ortalarında Avrupa bütünleşmesi yolunda atılacak somut adımların teorik temelini oluşturmuştur (Günuğur, 2007:4).

Tarihin bize gösterdiği şey, Avrupa'nın bir savaşlar kıtası olduğudur. Bir yandan kıtanın dışından, yani kuzeyden, doğudan ve güneyden gelen akınlar, öte yandan derebeylerinin, krallıkların, mezheplerin, nihayet ulusal sermayelerin pazar rekabetlerinin yol açtığı bitip tükenmez silahlı çatışmalar, halklara ölüm, gözyaşı ve yıkımdan başka bir şey vermemiştir. Bu nedenle barış ve egemenlik arayışları tarihin tüm zamanlarında sürmüştür. Barışın, özgürlüğün ve egemenliğin tek çaresi olarak da Avrupa'nın birliği düşüncesi ağırlık kazanmıştır (Coşkun, 2001:17).

D. ALMAN BİRLİĞİ VE İTALYAN BİRLİĞİ'NİN KURULMASI

19. yüzyılda gerçekleşen iki ayrı birleşme, Avrupa birleşmesi süreci içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bunlar, Alman Gümrük Birliği (Zollverein) ve İtalyan birliğidir. Her ikisi de Avrupa'da ekonomik ve siyasal entegrasyon için örnek ve öncü niteliğindedir (Canbolat, 1991:64).

15. yüzyılın sonları 16. yüzyılın başlarında, İtalya'daki şehir devletleri arasında süregiden ilişkilerin tipik özelliği sürekli değişen ittifaklar, çekişmeler ve yinelenen savaşlardır. Roma İmparatorluğu'nun dağılmasından itibaren devletler, prenslikler ve yarı-devletlerden oluşan istikrarsız bir bölge olmuştur. İtalya toprakları birbirleri ile hemen hemen aynı güce sahip olan Venedik, Milano, Roma, Floransa ve Napoli'deki şehir devletleri arasında bölüşülmüş, şehir devletleri arasındaki statik güç dengesinin varlığı, bir İtalyan birliğinin kurulmasını güçleştirmiştir. İtalya'nın bölünmüşlüğü, engellenemeyen istilalara yol açmıştır. Feodal yapının otoriteyi parçalayıcı etkilerini üzerinden atmış ve ulusal bütünlüğünü sağlamış İspanya ve Fransa gibi devletlerin yayılmacı politikalarının tehdidi ise, İtalyan şehir devletleri arasında birliğin sağlanmasını zorunlu hale getirmiş ve güçlü bir siyasal yapı arayışını desteklemiştir (Arıboğan, 2007:99).

Avusturya'nın kendi bütünlüğünü korumak ve bunlar üzerinde etkili olmak amacıyla dağılık kalmasını arzu ettiği bazı İtalyan krallıklarında ise,

Avusturya imparatorluk ailesinden gelen prenslerin bulunması İtalyan düşünür ve yazarları bu siyasi bölünmüşlüğe bir son verilmesi ve İtalyan birliğinin kurulması gereğine inandırmıştır (Canbolat, 1991:67).

Almanya da –tıpkı İtalya gibi- 1815 Viyana Kongresi sonrasında 38 küçük devletçik ya da prensliğe bölünmüş, bu nedenle de kapalı ekonomiler ortaya çıkmıştır. Alman Gümrük Birliği düşüncesinin temelinde bu açmazdan kurtulma düşüncesinin bulunduğu altını çizen Canbolat, özellikle İngiliz rekabetine karşı Alman endüstrisinin korunması ve iç pazarın genişletilmesi yoluyla ekonomik gücün artırılabilmesi için gümrük birliğinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır (Canbolat, 1991:65).

Teknik işbirliği girişimlerinin yanı sıra Avrupa'da bütünleşmeyi derinden etkilemiş olan söz konusu bu oluşumlar, Avrupa Birliği bütünleşme modelleri bakımından birer örnek olmuş ve daha çok da Alman modeli benimsenmiştir. Bunun nedeni, Alman birliğinin, ekonomik, parasal işbirliği aşamalarının siyasal birliğe ulaştığı federal bütünleşme modeline denk düşmesidir (Dedeoğlu, 2003:36).

İKİNCİ BÖLÜM

BÜTÜNLEŞME DÜŞÜNCESİNİN SOMUTLAŞTIRILMASI

DOĞRULTUSUNDA GİRİŞİMLER

I. 1. DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÖNEM

A. SAVAŞ SONRASI ORTAYA ÇIKAN YENİ DÖNEM VE BARIŞ ANLAŞMALARININ YARATTIĞI SORUNLAR

“Büyük Savaş” adıyla da bilinen ve tarihin ilk küresel çaplı savaşı olarak kabul edilen I. Dünya Savaşı, temel olarak Avrupa güçleri arasında cereyan eden bir çatışma niteliği taşısa da, Britanya kolonileri ve ABD’nin katılımıyla savaşın coğrafi alanı genişlemiştir. “Müttefikler” lehine sonuçlanan savaş sonrasında son çok uluslu imparatorluklar çözülme sürecine girerken, ulus-devletleşme eğilimi güçlenmiştir. Avrupa haritası radikal değişikliklere uğramış, yönetici hanedanlar çekilerek, yerlerini yeni yönetimlere bırakmıştır. Savaşın ardından Avrupa dünyanın merkezi olma konumunu yitirmeye başlamış, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkeler ilk kez ulusal ordularıyla savaşa girmiş olmanın da etkisiyle kendilerine yeni kimlikler edinmişlerdir. Bu durum çok da uzun olmayan bir vadede Britanya’nın “dünya imparatorluğunun” da sona ereceğinin göstergesidir. Sistemde artık yeni aktörler vardır (Arıboğan, 2007:177).

Bu dönemde, yaşanan siyasal olan sorunların kökenlerinde inkâr etmek mümkün değildir. Versay Barış Konferansı’nda Almanya savaşın maliyeti ve galip gelen güçlere verdiği zararın “tazminatı” olarak büyük ama kesinlikle belirlenmemiş miktarlarda ödeme yapmak zorunda bırakıldı. Bu uygulamayı haklı çıkarmak için barış anlaşmasına bir madde eklenmiştir. Buna göre Almanya savaştan “tek başına” sorumlu tutuluyordu. Almanya’nın yapacağı ödemelerin bu ülkenin ödeme kapasitesine göre saptanmasını öneren ABD ile savaşın bütün maliyetini geri almakta ısrar eden öteki müttefikler -özellikle

Fransa- arasında yapılan bir uzlaşma sayesinde Almanya'nın ödeyeceği miktar azaltıldı. Onların ya da en azından Fransa'nın esas amacı, Almanya'yı zayıf durumda tutmak ve ona baskı yapabilmek için bir araca sahip olmaktı (Hobsbawn, 2006:130).

Bu yeni aktörlerin en önemlisi olan ABD'nin savaşa katılımı ve askeri kapasitesini göstermesinin, uluslararası düzenin gelişimi açısından önemine dikkat çeken Arıboğan, ABD'nin askeri ve siyasi de bir güçtür olarak bundan sonraki düzende "kurucu" niteliği taşıması beklentisini de vurgulamaktadır. Bu beklentinin bir sonucu olarak, ABD Başkanı Woodrow Wilson'un 8 Ocak 1918 yılında yaptığı bir konuşmada barışın kurulması için temel ilkeler olarak açıkladığı 14 nokta, savaş sonrası dünyada "idealizm" düşüncesinin egemen olacağına kanıtı olmuştur (Arıboğan, 2007:178).

İdealistlerin bu yaklaşımlarının somut sonucu Wilson'un teklifleri doğrultusunda şekillenen Milletler Cemiyeti bünyesinde gerçekleşmiş ve bütün dünya devletleri bu kurumun dünya barışı için çok önemli katkılarda bulunabileceğine gerçekten inanmışlardır. Çok eski dönemlerden beri süregelen ve belirli örgütler bünyesinde gerçekleştirilen ortak kurallar çerçevesinde sürekli bir barışın sağlanabileceği düşüncesi bu şekilde ilk kez fikir düzeyinden uygulama alanına inmiş ve geniş çaplı bir örgütlenme sağlanabilmiştir (Arıboğan, 2007:182).

B. AVRUPA BİRLEŞİK DEVLETLERİ DÜŞÜNCESİ

Düşünsel temelleri ortaçağlara kadar uzanan Avrupa bütünleşme sürecinde, ilk somut adımlar 1. Dünya Savaşı'nın ardından atılmıştır. Savaşın yıkıcılığından etkilenenler, çıkış yolu olarak Avrupa devletleri arasında birlik oluşturulması fikrini öne sürmüşlerdir (Güler, 2002:49).

1. Dünya Savaşı sonrasında, savaş sırasında kesintiye uğrayan bütünleşme girişimleri yeniden başlamış ancak bunlar 19. yüzyıl dinamikleriyle

biçimlendirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemdeki proje ve uygulamalar, “Avrupa ahengi” sisteminin yeniden kurulması dürtüsüyle hareket etmiş ve 1. Dünya Savaşı’na yol açan koşulları yeniden üretmek savaşın yeniden ve daha yıkıcı biçimde yaşanmasına engel olamamıştır (Dedeoğlu, 2003: 42).

19. yüzyılda icat edilen “Avrupa Birleşik Devletleri” terimi 20. yüzyılın başlarında Avusturyalı devlet adamı Coudenhove-Kalergi ve Fransız siyasetçi Briand tarafından kullanılmıştır (Çaşın, 2008:29).

1. Dünya Savaşı sonrası Avrupa’sında yeniden örgütlenme girişimleri başlarken, Kont Kalergi “Pan Avrupa” başlıklı bir kitap yayınlamıştır. Ona göre barışın teminatı Avrupa’da kurulacak bir siyasi birlikten geçmektedir. Bu birlik, işbirliğini geliştirirken siyasal sistemlerin modernizasyonuna da hizmet edecektir. Avrupa’nın kuracağı siyasal birliğin, dünyanın diğer bölgelerindeki birlik çabalarını da teşvik edeceğini ileri süren Kalergi’nin kitabı, ekonomik birlik ve siyasal birlik aşamalarının birbirine eklenmesi tartışmalarını başlatması bakımından büyük yankı uyandırmıştır. Bu süreçte, 1922 yılında Belçika ve Lüksemburg’un BLU adı verilen bir birlik oluşturmaları da –ki ileride BENELUX olacaktır- etkisi büyük olmuştur (Dedeoğlu, 2003: 43).

Richard Coudenhove-Kalergi’nin 1923 yılında yayımlanan Pan-Europa adlı kitabı ve Kont Kalergi başkanlığında kurulan Pan Avrupa Birliği, özellikle de bu birlik tarafından 1924 yılında yayımlanan manifesto, düşüncenin eyleme dönüşmesinin miladı olarak kabul edilmektedir (Coşkun, 2001:24).

İki savaş arası 1918-1939 döneminde Avrupa ulusları arasında yeni bir işbirliği şekli yarattığı görülen çok sayıda plandan biri olan ve Avrupa federasyonu kurulmasını savunan Kalergi tarafından 1923’de kurulan Pan-European Birliği, 1945 sonrasında Avrupa entegrasyonunu şekillendiren Konrad Adenauer ve Georges Pompidou gibi sadık takipçiler kazanmıştı. Daha sonra ise Fransa dışişleri bakanı Aristide Briand, 1929’da milletler cemiyetinde, Avrupa devletleri arasında konfederal bir sınır oluşturan bir

şema önermişti. Birkaç ay sonra bu fikirlerin, 1 Mayıs 1930'da Briand Mamerandum'unda yeniden altı çizilmişti. Bu plan, Avrupa devletlerinin milletler cemiyeti yapısı içinde bir birlik oluşturmalarını ve bu oluşumun geçici bir siyasi komite ile yardımcı sekreterliği de kapsamasını savunmuştu. Briand'ın teklifinin tarihsel önemine karşın, diğer Avrupa devletlerince göze çarpan bir destek görmedi. Britanya, Almanya, İtalya gibi ülkelerin ilgisizliği 1932'de Briand'ın ölümüyle birleşince, Briand teklifinin sonu gelmiş oldu (Blair, 2005:11).

1. Dünya Savaşı'ndan sonra, 1922'de Avusturyalı Kalergi'nin kurduğu Pan-Avrupa Birliği'nin sembolü, ortada sarı bir yuvarlağın içinde haç ve etrafında lacivert renk içinde 12 yıldızdı. (Yılmaz, Anzerlioğlu, Doğaner, 2005:say 33) 12 yıldızlı bu bayrak günümüzde de hem Avrupa Konseyi hem de AB'nin sembolüdür.

Birliğin ilk kongresi 1926 yılında Viyana'da 24 ülkeden gelen 2 bin delegenin katılmasıyla yapılmıştır. Kongre, 1924 yılında kuruluşunun ardından yayımlanmış olan Pan Avrupa Manifestosu'nu onaylamış ve öngörülen Avrupa Konfederasyonu'nun ana hatlarını saptamıştır. Kaba çizgileriyle bu konfederasyon, üye devletlere eşitlik güvencesi ve güvenlik sağlayacak; konfederal egemenliğe, askeri güce, kademeli bir gümrük birliğine, ortak paraya sahip olacak; üye Avrupalı devletlerin ortak kolonilerini, Milletler Cemiyeti çerçevesine saygı içinde değerlendirecektir. Kongrenin onayladığı 1924 Manifestosunda Pan Avrupa Birliği politikasında somutlaşan, Avrupa Birliği düşüncesinin yeni ekonomi-politik karakteri tüm açıklığıyla görülmektedir: "Savaşları önlemek, dünyanın öteki devletleriyle rekabet edebilmek için bir Avrupa konfederasyonu ya da birliği oluşturulmalıdır. Bu yapı gümrük birliği temelinde inşa edilmeli, askeri ittifakı ve Yüksek Adalet Divanı olmalıdır." (Coşkun, 2001:24).

Avrupa'da iki savaş arasındaki dönem, güçlenme yarışı, bunalımlar ve ekonomik kriz kavramlarıyla anlatılabilir. Bu dönemde, toprak düzenine ilişkin

olarak da değişiklikler meydana gelmiş, eski imparatorlukların (Habsburg, Hohenzollen) toprakları üzerinde yeni ulus devletleri oluşmuştu. Güçler dengesini oluşturan büyük imparatorlukların ortadan kalkmasından sonra Avrupa'da yeni bir endişe kendini göstermişti. 1919 sonrası Avrupa devletleri çabucak bozulabilir bir yapı üzerinde bulunuyorlardı. Dört yıldan fazla süren bir savaşın getirdiği kayıp ve ekonomik çöküntü gerçekten büyüktü. Fransa, Almanya ve İtalya savaştan büyük ayıpla çıkmışlardı. Savaş Avrupa'ya hastalık, kıtlık ve yoksulluk getirmişti (Canbolat, 1991:49).

Avrupa'da ekonomik büyüme durmuş, üretim endüstrisi ve tarım üretimi gerilemişti. Savaşın yarattığı ekonomik yıkıntı ve toprak düzenindeki bozulmaları hesaba katınca, hiçbir Avrupa ülkesi 1919'da altın standartlarına dönen Birleşik Devletleri izlemeye hazır değildi. Buna müttefiklerin kendi içlerindeki borçlar ve zafer kazananların Almanya'dan yüklü tazminat talepleri gibi baş edilmesi kolay olmayan bağlantılı sorunlar da eklendi. Tüm Avrupalı müttefiklerin İngiltere'ye ve bundan daha az bir oranda Fransa'ya borçları vardı; bu iki güç ise Birleşik Devletler'e karşı ağır borç altındaydılar (Kennedy'den aktaran Canbolat 1991:say50). Borçlar sorunu hem Avrupa ülkelerinin kendi aralarında hem de Avrupa ile Amerika Birleşik Devletleri arasında gerginliklere neden oluyordu. Avrupa kendi içindeki uzlaşmazlıkları gidermek ve kendi kendine yetmek durumundaydı (Canbolat, 1991:50).

1919 Versay Barış Antlaşması, aslında Almanya'yı ağır bir şekilde cezalandırıcı mahkûmiyet belgesi olarak ağır savaş tazminatları ödenmesine ve yeni bir savaşın başlamasına yol açmıştır (Çaşın, 2008:33).

Bunun içindir ki; 1. Dünya savaşı sonrasında Avrupa'da, Almanya her şeye rağmen potansiyel bir büyük güçtü. Aslında ekonomik güç kapasitesi, savaşın yıkıcılığına rağmen, hala dikkate değer ölçüde olan Almanya'ya karşı bir ittifak politikası yürütülmüştür. Fransa'dakine oranla yaklaşık üç kat daha fazla demir çelik kapasitesine sahip olduğuna dikkat çeken Canbolat, Avrupa'da artık Almanya'yı durduracak bir güç dengesinin de

bulunmadığının altını çizmiştir. Çünkü Rusya, Avusturya-Macaristan ortadan kaybolmuştu; ayakta kalan Fransa ve İtalya'yaydı. Almanya nüfus ve ekonomik güç itibarıyla bunların her ikisinden de ilerideydi. O nedenle de, Almanya'nın daha fazla güçlenmesini engellemek için başta Fransa tarafından her şey yapılıyordu. Bu ise, Almanya'yı bir an önce toparlanmak için daha da hırslandırılıyordu (Canbolat, 1991:51).

Versay Anlaşmasının yarattığı bu yeni Avrupa düzeni, barışın değil, yeni çatışma nedenleri ve düşmanlıkların giderek milliyetçi akımlar dâhilinde derinleşmesine sebebiyet vermiştir. Nitekim çok geçmeden, bu gerilim, Avrupa'nın 20 yıl süre ile tekrardan hızlı bir silahlanma yarışına sürüklenmesine yol açmıştır (Çaşın, 2008:34).

Ancak Avrupa'nın bir federasyona doğru evrildiğine dair beklenti kıta devletlerinin militarizmi ve diktatörlüğü, bunun yanında da tarihteki en yıkıcı çatışmayı getiren 1930'larda yükselen, bilinen en aşırı milliyetçilik biçimi tarafından suya düşürülmüştür (Çaşın, 2008:29).

1922'den itibaren İtalya'da faşizmin yükselişe geçmesi, 1929 krizi, 1933'te Hitlerin şansölye olması ve 1936'da Ren Bölgesi'ne asker sokması, Fransa-Almanya dayanışmasından çıkacak bir Avrupa Birliği projesinin ertelenmesine neden olmuştur. Bu tarihten 2. Dünya Savaşı sonrası döneme kadar Avrupa, faşist iktidarlar arası ittifak ile anti-faşist ittifaklar biçiminde iki düzleme ayrılmış ve Avrupa Birliğinin oluşmasında yana olanlar Hitlerlere karşı mücadele etmişlerdir (Dedeoğlu, 2003:44).

Avrupa'nın birleşmesi fikri 2. Dünya Savaşı'nın darbesinden karşı konulmaz biçimde etkilenmesine rağmen, birleşmiş bir Avrupa planı ulusal kıskançlıkların üstesinden gelmek için yeni bir fikir değildi. İki savaş arası 1918-1939 döneminde Avrupa ulusları arasında yeni bir işbirliği şekli yarattığı görülen çok sayıda plan üretildi. Buna daha önceki yıllarda Pan-Europa adlı kitabında Avrupa federasyonu kurulmasını savunan Kalgari

tarafından 1923 de kurulan Pan-European birliği de dâhildir. 1. Dünya savaşının yıkıcı etkilerinin sonucunda Pan-European birliği 1945 sonrasında Avrupa entegrasyonunu şekillendiren Konrad Adenauer ve Georges Pompidou gibi sadık takipçiler kazanmıştı. Daha sonra ise Fransa dışışleri bakanı Aristide Briand, 1929'da milletler cemiyetinde, Avrupa devletleri arasında konfederal bir sınır oluşturan bir şema önermişti. Birkaç ay sonra bu fikirlerin, 1 Mayıs 1930'da Briand Momerandum'unda yeniden altı çizilmişti. Bu plan, Avrupa devletlerinin milletler cemiyeti yapısı içinde bir birlik oluşturmalarını ve bu oluşumun geçiçi bir siyasi komite ile yardımcı sekreterliği de kapsamasını savunmuştu. Briand'ın teklifinin tarihsel önemine karşın, diğer Avrupa devletlerince göze çarpan bir destek görmedi. Britanya, Almanya, İtalya gibi ölkelerin ilgisizliği 1932'de Briand'ın ölümüyle birleşince, Briand teklifinin sonu gelmiş oldu (Blair, 2005:11).

II. 2. DÜNYA SAVAŞI SONRASI YAŞANAN GELİŞMELER

A. AVRUPA'NIN BÜTÜNLEŞMESİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

1. SİYASİ BÜTÜNLEŞME DÜŞÜNCESİ

Avrupa fikri ne kadar eski ise, Avrupa'nın yapılandırılması süreci 2. Dünya Savaşı sonrasında başlaması nedeniyle oldukça yenidir. Projelerin ortak amacı "ebedi Avrupa barışıdır." (Günuğer, 2007:4) .

Bugünkü anlamına yakın güçlü ve tekin bir siyasi hareket olarak "birleşmiş Avrupa" düşüncesi 2. Dünya Savaşı'nın bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve bu düŐüncü bazı Avrupa entelektüelleri arasında popölaritesini arttırmıştır (Çaşın, 2008: 34).

Büyük umutlarla girilen 20. yüzyılın daha yarısı bile dolmadan her ikisi de aynı kıtada başlayan iki dünya savaşının acılarını ve yıkımını yaşayan

Avrupa'da, sağ kalanlar “nerede yanlış yaptık?” sorusu ile karşı karşıya kalıvermiştir. Çeşitli ülkelerde savaşın sorumlusu olarak görülen kişi ve kuruluşların etkisiz hale getirilmesi ile yetinmeyen barışseverler, “Avrupa'da savaşın bir daha çıkmaması için ne yapılması gerektiği” sorusunun cevabını aramaya başlamıştır (Tezok, 2002:46).

Daha 2. Dünya Savaşı yıllarında, savaşın yıkıcılığının da etkisiyle Avrupa Federasyonu kurulması düşüncesi yayılmaya başlamıştır (Güler, 2002:49).

Birleşik Avrupa hayalinin kökenleri Antik Roma siyasi birliğinde ve ortaçağ Hristiyan dünyasının ideolojik dayanışmasındadır. 20. yüzyılda ise bu hayaller olgunlaşırken modern savaş iklimiyle birlikte zarar gördü. Hitlerin ordusundaki müttefikler gerilemeye başladığında birçok Avrupalı politikacı “Birleşik Avrupa”nın Avrupa medeniyetinin korunması ve olası bir savaşı engelleyebileceği kanısını savunmaya başladı. Faşist işgale karşı silahlı direniş hareketi özellikle Avrupa'daki ulus-devlet sistemini sesli olarak eleştirmeye ve Avrupa'nın birleşmesini dile getirdiler. Bu konudaki önderliği ise, Ventotene adasında siyasi toplama kampında bulunan ve yasadışı olarak Avrupa federasyonu için çalışan İtalyan direniş hareketinin sol kanadında yer alan küçük bir grup entelektüel yaptı (Nelsen, Stubb, 2003:3).

Avrupa'da yeniden savaş çıkmış olması, Avrupa'da birleşmeyi öngören projelerin üretilmesine engel olmamış tam tersine neredeyse itici bir güç olmuştur. Özellikle 1941 yılında Rossi ve Spinelli'nin Ventotene manifestosunun yayınlanmasının ardından toplanan çok sayıda taraftar Avrupa'da ulusçuluk değil “halkçılık” ile federasyon kurulacağını savunmuştur. 1944 yılında Cenevre'de kurulan “Avrupa Direnişi” ise kurulacak federasyonun kilit kavramı olan Avrupa barışını, dünya barışının güvencesi olarak açıklamıştır. Bu hareket, savaş sonrasında 1947'de Montreux'de yeniden toplanmış ve bir Avrupa Parlamentosu kurulmasının yolunu açmıştır (Dedeoğlu, 2003:45).

Eski bir yazar ve daha sonra bir politikacı olan Antiero Spinelli ve faşizm karşıtı bir gazeteci olan Ernesto Rossi, 1941 yılının haziran ayında diğer mahkûmlarla da görüşerek Ventotene manifestosu olarak bilenen bildiriği yayınladılar. 1941 yılının sonlarında bu manifesto Ventotene adasından gizlice anavatan İtalya'ya sokuldu ve yer altı basını tarafından yayınlandı. 1943 yılı ağustos ayında Spinelli manifestonun siyasi programından uyarlanan “Avrupa Federalist Hareketini” kurdu. Manifesto en son şekilde bir “hareket çağrısıydı”. Manifesto, totalitarizm eleştirisi ile başlıyor ve sonra savaşın getirdiği, bütün Avrupalılar için sosyal adalet ve güvenlik altyapısı sağlayan bir “Avrupa federasyonu” yaratma fırsatını yakalamaları için işçi hareketlerine ve entelektüellerine çağrıda bulunuyordu (Nelsen, Stubb, 2003:3).

1941 yılında Spinelli ve Rossi gibi şahsiyetler, Ventolone manifestosu olarak bilinen bir federalist program oluşturmuşlardır. 1941 yılında bir “Avrupa Federasyonu” çağrısıyla başlattıkları bu girişim 1944 yılında Avrupa direniş hareketi temsilcileri “Federal Union of European Peoples” adı altında bir deklarasyonu savaş sonrasında yayınlamışlardır. İşte Avrupa kıtasındaki bu federal yapılanma savaş sonrasında 1946 Aralık ayında “Avrupa Federalistler Birliği”nin kurulmasına neden olmuştur. Bu anlamda birliğin kurulmasının arkasında yatan temel etken, Avrupa’da yeni bir savaşın engellenmesinin tek mümkün yolunun federal bir birlik kurulmasıyla olacağı düşüncesinin hâkim unsur olarak ön plana çıkmasıdır (Caşın, 2008:46).

Manifestonun “Savaş Sonrası Görevler: Avrupa Birliği” başlıklı yeniden yayınlanan bölümünde, yaklaşan savaş sonrası krizin önemini görölüyor ve kıtadaki uluslararası ilişkileri zehirleyen çoklu problemlerin çözümü olarak Avrupa federasyonu önerisini savunuyordu (Nelsen, Stubb 2003:4).

Avrupa birliğinin oluşumundaki nedenleri anlamak için, Avrupa’nın 20. yüzyıl başlarındaki tarihini incelemek gerekir. Ayrıca bu inceleme, başka bir sebepten de gereklidir: Avrupa şartlarının değişmesinin rolü, görevli olduğu

artan ve değişen sorumlulukları. Barışın korunması hiç şüphesiz ki; Avrupa Birliğinin kuruluşundaki rasyonel bölümdür, fakat Avrupa devletlerinde değişen beklentiler ve onların bu beklentileri karşımıla talebindeki değişim de çok kritikti (Warleigh, 2004:14).

Avrupa'da 1940'lar bir savaşın sona erişine ve bir diğerinin başlangıcına şahitlik etti. 2. Dünya Savaşı 1945'te bitti; hemen ardından Soğuk Savaş başladı (Dinan, 2008:31).

20. yüzyılda yaşanmış olan dünya savaşları, bütünleşme sürecini tarihte hiç olmadığı biçimde belirlemiştir. Savaşlara yol açan anlaşmazlıkların merkezi olan Avrupa, kazananı ve kaybedeni bakımından en fazla zarara uğrayan bölge olmuştur. İki dünya savaşı, birçok bakımdan birbirinin devamı gibidir ve bu küresel savaşım süreci, Avrupa'nın güçlü devletlerinin küresel güç özelliklerini ortadan kaldırmıştır. Tarih boyu uluslararası sisteme hâkim olan Avrupa devletlerinin bu hâkimiyeti bitmiş ve yerini ABD ile SSCB'ye bırakmıştır (Dedeoğlu, 2003:41).

Avrupa birleşmesi, birçok kimse için, 2. Dünya Savaşı sonrasında ve artan Sovyet totalitarizmi tehdidiyle birlikte bir gereklilik gibi görülmüştür (Mathieu 2006:12).

2. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle beraber temelleri atılan Avrupa birliğinin kuruluş felsefesi "never again war" (bir daha savaş- asla) anlayışı çerçevesinde savaşın Batı Avrupa'nın endüstrisini ve ekonomisini tümüyle çöküntüye sürüklemesi neticesinde kıtayı Sovyet tehdidi ile karşı karşıya bırakan ve ekonomik ve askeri anlamda ABD'ye bağımlı hale getiren bu savaşın bir daha asla tekrarlanmaması arzusundan kaynaklandığı söylenilebilir (Çaşın, 2008:35).

Aslında Avrupa, dünyanın iki yeni süper gücü Birleşik Devletler ve Sovyet Rusya 1945 Yalta Zirvesinde harfi harfine bölüşülmüştü. ABD kıtanın batısı

üzerinde kontrol sağlarken Sovyet Rusya doğuda kendi “etki alanını” garanti altına almıştı. Bu yüzden Batı Avrupa’da kendine yeni bir oluşum arayan devletler aşağıdaki şartları da kabul etmek zorundaydılar (Warleight, 2004:15).

- ABD’nin ekonomik ve askeri baskınlığı,
- Ekonomik kapasitenin azlığı,
- “Büyük güç” statüsünün ve sahip oldukları kolonilerin yavaş yavaş kaybı,
- Komünistler tarafından yıkılma potansiyeline karşı kendilerini koruma ihtiyacını kavramak,
- Barışın korunmasıyla vatandaşlarının varlığını savunma ihtiyacı ve temel sosyal yardım ve gıda sağlama garantilemek.

Sonuç olarak Avrupalı liderlerin yüzleşmek zorunda kaldıkları bu zorlukların büyüklüğü ve işbirliği yapılması gerektirdiği açıktı. Batının savaş sonrası lideri ABD bunu sadece birbirlerine muhalefet etmek yerine birlikte çalışmaya hazır olan yeni devletlere ekonomik yardım ve askeri koruma yardımı hazırlayarak netleştirdi (Warleight, 2004:16).

Kısacası, 2. Dünya Savaşı ve beraberinde Avrupa’ya yaşattığı yıkım “Avrupa” ve “bütünleşme” kavramlarının birlikte düşünölmeye başladığı kıtanın geleceğine yönelik bir takım düşünce akımlarının ve teorilerinin temellerinin atılmasına da zemin hazırlamıştır (Çaşın, 2008: 43).

2. Dünya Savaşı sonrasında hız kazanan bu çabaların bir önemli özelliğı, ortaklık ilişkilerinin sınırlarının net ifade edilmiş ve iyi belirlenmiş olmasıdır (Ülger, 2002:50).

2. EKONOMİK BÜTÜNLEŞME DÜŞÜNCESİ

Avrupa'nın ekonomik sıkıntıları ve Sovyetler Birliği baskısına Birleşik Amerika'dan hızla bir yanıt geldi. Başkan Truman, 1947 yılında dışarıdan gelen baskılar ya da silahlı azınlıklara karşı boyun eğmeye direnen özgür insanlara Amerika'nın desteği olacağını temin etti. Truman Doktrini olarak bilinen bu aktif Amerikan dış politikası en çok Avrupa için faydalıydı. Tükenmiş durumda olan Avrupa sadece Rus tehdidine karşı kendini savunmada değil aynı zamanda kendi ihtiyacı olan gıda taleplerini de sağlama da yetersizdi (Blair, 2005:say12).

Truman Doktrini, önleyici bir doktrin olarak özellikle ABD'nin Avrupa'daki ekonomik krizi önleyebilmek amacını taşıyan, diğer bir anlamıyla da komünist yayılmaya karşı uluslararası bir direniş planıdır (Çaşın, 2008:42).

2. Dünya Savaşının yarattığı ekonomik ve siyasal çöküş, savaş sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu dünya, en azından batı Avrupa'da uzun erimli bir barış planının ortaya konmasını zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede ABD'nin 1947'de başlattığı Marshall Planı yardımıyla, yeniden yapılanmaya ilk ekonomik destek verilmiştir (Göztepe, 2008:78).

ABD süratle Avrupa ekonomik iyileştirmesini sağlayacak bir plan oluşturdu. 1947'de ABD dışişleri bakanı Marshall, bütün Avrupa devletlerinin iyileştirilmesine yardım için bir ekonomik destek planı çizdi. Bu plan, Avrupa içi ticaretin kurulması ve Birleşik Devletler'dekine benzer bir pazar alanı yaratılmasını amaçlamıştı. Ancak Batı Avrupa devletleri bu yardımı Sovyetler ve Amerika arasındaki bölünmüşlüğü daha da arttıran son bir çimento olarak kabul etmişlerdir. Bu, 2. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden yaklaşık iki yıl sonra Avrupa'nın, Birleşik Amerika ve Rusya'nın "güç alanı" temelli olarak iki kutba bölündüğünün kanıtı olmuştur (Blair, 2005:13).

Marshall önerisini 5 Haziran 1947 günü Harvard Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmayla özetlemiştir. Buna göre Avrupa ülkelerinin önce kendi aralarında ekonomik işbirliği yapmaları ve birbirlerinin eksiklerini kendileri tamamlama yoluna gitmeleri hedeflenmiştir. Bu işbirliği sonunda kapatılamayan açıklar için ABD'nin Avrupa her türlü yardımı yapması öngörülmüştür (Çaşın, 2008:61).

Amerikalılar için planın üçlü bir hedefi vardır: politik, ekonomik ve Avrupalılık. "Açlığa, fakirliğe, umutsuzluğa ve kargaşaya karşı" hür kurumların varlığının politik ve sosyal koşullarını yaratmak ve böylece komünizmin önüne, ekonomik ve mali vasıtalarla set çekmeye yardımcı olmak (Coşkun, 2001:40).

Marshall Planı büyük bir başarıydı. Siyasi açıdan, Birleşik devletlerin bir kuşak önce Avrupa'ya gösterdiği kayıtsızlığın aksine, ülkenin 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa ile ilişkide kalma niyetinde olduğunun işaretiydi (Dinan, 2008:43).

Askeri ve güvenlik konularındaki gelişmelere ilaveten, bölünmüş Avrupa ekonomik faktörle parlamıştı. 1948 yılı nisan ayında 1948-1951 yılları arasında Avrupa'ya 12,5 milyar dolardan fazla yardım içeren Marshall yardımlarının idaresini sağlamak amacıyla OEEC (Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü) kuruldu (Blair, 2005:14).

Amerikan yardımının bir plan çerçevesinde ve verimli bir şekilde değerlendirilmek üzere dağıtılması ve Avrupa'nın kendi eksiklerini ekonomik işbirliği yaparak kapatmak üzere aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 21 Avrupa ülkesi 16 Nisan 1948 de Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü (OEEC) kurmuşlardır (Çaşın, 2008:61).

Batı Avrupa'nın kalkınması girişimlerine bir çeki düzen vermek görevini üstlenecek (Tezok, 2002:48), hükümetler arası bir işbirliği modelini temel

olan OEEC, Avrupa ülkeleri arasındaki ticari sınırları azaltıyor ve Avrupa'nın ekonomik işbirliğine doğru atılan küçük bir adım oluyordu (Blair,2005:14).

OEEC, Marshall yardımının "Avrupa'da toparlanmanın başarıyla tamamlandığı" gerekçesiyle kesilmesinden sonra da bir istişare mekanizması olarak varlığını sürdürmüştür. 1950'li yılların sonuna geldiğinde OEEC'nin görevinin sona erdiği idrak edilmiş, bunun üzerine 14 Aralık 1960'da ABD, Kanada ve Japonya'nın katılımı ile imzalanan Paris Sözleşmesi uyarınca aynı temeller üzerine tesis edilen "Organization for Economic Cooperation and Development" (OECD) 30 Eylül 1961'de resmen faaliyete geçmiştir. Daha çok istişare ve işbirliği ajansı olarak faaliyet gösteren OECD'nin başlıca uğraş alanı üye ülkelerin ekonomik ve sosyal politikaları arasında eşgüdüm sağlanması yollarının araştırılması olmuştur (Tezok, 2002:49).

Birleşik Devletler serbest ticaret ve sınırlandırılmamış finansal hareketler vasıtasıyla ekonomik dayanışmayı teşvik etti. Soğuk Savaş'ın yarattığı daralmayla batısından ibaret hale gelen Avrupa, ABD'nin kafasındaki küresel sistemin önemli bir unsuruydu. Ancak Batı Avrupa ekonomik ve mali açıdan, savaşın hemen sonrasında ortaya çıkmakta olan uluslararası düzene tam olarak katılamayacak kadar zayıftı. Birleşik Devletler, ekonomik toparlanmayı hızlandırmak için Marshall planı ve para birimlerinin konvertibilitesini kolaylaştırmak için Avrupa Ödemeler Birliği ile imdada yetişti. Nisan 1949'da Washington'da imzalanan Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) altında Batı Avrupa için bir güvenlik şemsiyesi sağladı (Dinan, 2008:31).

Bu sayede ABD'nin 1949 yılında oluşturduğu NATO savunma şemsiyesi altında ve Marshall Yardımı'yla gelen ekonomik yardımı altında batı ülkeleri ABD'ye karşı daha büyük bir bağımsızlık yapılanması içerisine girmiştir. Churchill'in 1946 yılında Avrupa Birleşik Devletleri söylemiyle ortaya koyduğu yeniden yapılanma önerisi Batı Avrupa ülkelerinin 1948 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) yapılanması içerisine girmelerini,

bu da bir sonraki yıl Avrupa konseyinin oluşumunu sağlamıştır (Çaşın, 2008:64).

3. SAVUNMA VE ASKERİ ALANDA İŞBİRLİĞİ DÜŞÜNCESİ

Batı Avrupa'da Avrupa Topluluklarının kuruluşundan önce siyasi ve savunma alanlarında işbirliğini amaçlayan örgütler kurulmuştur. Bunların en önde gelenleri NATO, Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyidir (Ülger, 2003:6).

Gerçekte Avrupa'da savunma alanında işbirliği çabalarının geçmişi, Avrupa Savunma Topluluğu projesinden daha geriye Dunkirk Anlaşması'na kadar gitmektedir. İngiltere ve Fransa arasında 1947 yılında imzalanan Dunkirk Anlaşması'nın temel amacı, Almanya'nın askeri bir güç olarak yeniden ortaya çıkmasını önlemektir (Ülger, 2003:11).

Bununla birlikte Avrupa'da bir birlik yaratma düşüncesi ciddi ciddi 2. Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıkmış ve Avrupa Federasyonu kurulması düşüncesi kıta genelinde yayılmaya başlamıştır. Bu süreç içerisinde, en önemli adım İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in 19 Eylül 1946'da yaptığı konuşmadır. Churchill bu ünlü konuşmasında Avrupa Birleşik Devletleri için ilk adımın Fransa ile Almanya arasında ortaklık oluşturmak geçtiğini, Almanya ve Fransa olmadan Avrupa'nın kendine gelemeyeceğini ifade etmiştir (Ülger, 2003:6).

Churchill 19 Eylül 1946'da Zürih Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada Avrupa'nın 20. yüzyılda iki kere yaşadığı felaketi bir daha yaşamaması için "farklı dilleri konuşan milyonlarca ailenin katılımıyla bir Avrupa Birleşik Devletleri" tesis edilmesi çağrısında bulunmuştur (Tezok, 2002:52).

Savaş sonrasında, birbiriyle üst üste binen birçok girişim başlatılmıştır. Bu girişimlerin ilki Winston Churchill'in 19 Eylül 1946'da Zürih Üniversitesi'nde

yaptığı konuşma ile başlamaktadır. Churchill'in konuşmasıyla hayata geçen ilk girişim, 1947'de İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Dunkerque Anlaşması olmuş ve bu, 1948'de Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere arasında imzalanan Brüksel Anlaşması'nın yolunu açmıştır. Batı Birliği ya da Brüksel Anlaşması Örgütü olarak bilinen Batı Avrupa Savunma Topluluğu, ileriki yıllarda (1954) oluşturulan Batı Avrupa Birliği'nin öncülü olma özelliğini taşımıştır. Avrupa'nın kendi savunma sistemini oluşturmasının, SSCB önünde bir direnç sağlayacağı anlayışından hareketle başlatılan girişim, batının askeri güç için ABD'ye olan gereksinmesini ortaya koymuştur. Bu çerçevedeki faaliyetler, NATO'nun kurulmasını sağlamıştır, ancak NATO'nun kurulması, Avrupa'nın kendi savunma örgütü projesini ertelemesine yol açmıştır (Dedeoğlu, 2003:46).

Nitekim bu düşüncenin etkisiyle Dunkirk anlaşmasını genişletme gündeme gelmiş ve 1948 Mart ayında İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında Brüksel Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre, üye ülkelerden herhangi birisi bir saldırıyla karşılaştığında diğerleri saldırıya uğrayan ülkeye yardım edecekti (Ülger, 2003:12).

1948 Mart ayında İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında Dunkirk Anlaşması'nı daha da genişleten Brüksel Anlaşması imzalandı. Anlaşmaya göre, bir saldırıyla karşılaşan ülkeye karşı diğerleri yardım edecekti (Ülger, 2002:55).

2. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardında 17 Mart 1948'de Brüksel anlaşması imzalanmış ve bu anlaşmada, Batı kültürünün savunulması gereken değerleri olarak insan hakları, özgürlükler ve demokratik ilkeler zikredilmiştir. Esas itibariyle, Almanya'ya karşı imzalanan Brüksel Anlaşması, diğer tüm tehditleri de kapsayacak biçimde düzenlenmiş ve böylece örtülü olarak SSCB tehdidi de dikkate alınmıştır (Ülger, 2002:50).

Brüksel anlaşması, tarafların hava güçlerinin tek bir çatı altında toplanmasını, askeri araçların ortak üretimini, Ruhr bölgesinin kolektif savunulmasını düzenlemiş, bu amaçla komiteler kurulmasını öngörmüştür (Ülger, 2003:7).

Ancak Brüksel Anlaşması, örgütü uygulamada başarı sağlayamamıştır. Bunun temel nedenlerinden birisi İngiltere ve Fransa'nın Avrupa savunması için ABD'nin desteğini zorunlu görmeleridir. Öte yandan Berlin'in SSCB tarafından ablukaya alınması, ABD'nin Avrupa hakkındaki endişelerini ateşlemiştir. 11 Haziran 1948'de ABD Senatosu tarafından kabul edilen Vanderberg kararı ile hükümete, barış zamanında Amerika kıtası dışında askeri ittifaklar imzalama yetkisi verilmiştir (Ülger, 2002:51).

NATO'nun kurulmasının ardından ikinci plana düşen Brüksel Anlaşması Teşkilatı, 1950'li yılların ortasında yeniden canlanmıştır. Bunda İngiltere'nin önemli rolü olmuştur (Ülger, 2002:55).

a) Batı Avrupa Savunma Birliği

23 Ekim 1954'te İngiltere'nin çabaları sonucu Paris'te toplanan konferansta üç yeni anlaşma imzalanmıştır. Bunlardan birincisi, Almanya'nın egemenlik haklarını iade etmiş ve bu ülke üzerindeki işgal statüsünü sona erdirmiştir. İkinci anlaşma ile Almanya'nın NATO'ya katılması kabul edilmiş ve nihayet son anlaşma ile 17 Mart 1948 tarihli Brüksel Anlaşması değiştirilerek İtalya ve Almanya'nın da katılımıyla Batı Avrupa Savunma Birliği (BAB) kurulmuştur. BAB'ı tamamlayan üç protokolden birincisiyle, kara Avrupa'sı ülkelerindeki silahların belli bir tavanı aşmaması öngörülmüş, ikincisinde kara ve hava kuvvetleri için ülke tavanları belirlenmesi kabul edilmiş ve sonucunda ise, ulusal düzeyde silahlanmanın denetimi için Batı Avrupa Birliği Ajansı adıyla bir birim kurulması kararlaştırılmıştır (Ülger ;2002:55).

BAB anlaşması, ayrıca Almanya ile Fransa arasındaki gerilimin ortadan kalkmasında anahtar rol oynamıştır (Ülger, 2003 :13).

Tüm bu gelişmelere karşılık BAB'ın kuruluşu, Avrupa'nın güvenliğine önemli bir katkı sağlayamamış, tam aksine Avrupa kıtasındaki çekişmeyi hızlandırmıştır. SSCB, BAB'ın kurulmasının hemen ertesinde, 14 Mayıs 1955'te daha önceden kendisine ikili anlaşmalarla bağlı olan ülkelerle (Arnavutluk, Bulgaristan, Polonya, Macaristan, Romanya ve Çekoslovakya) Varşova Paktı'nı kurmuştur. BAB Anlaşması'nın 4. Maddesine göre NATO ile sıkı işbirliğine gidileceği belirtilmiş, görev çakışmaması için BAB konseyi ve ajansının sahip oldukları tüm bilgi ve görüşleri NATO askeri birimlerine iletmeleri öngörülmüştür (Ülger, 2002: 56).

Soğuk Savaş dönemi boyunca BAB ile ilgili önemli bir gelişme kaydedilmemiş, Avrupa savunması temelde NATO çerçevesinde şekillenmiştir. BAB'ın yeniden ön plana çıkması Varşova Paktı ve SSCB'nin dağılmasından sonra gerçekleşmiştir (Ülger, 2002:56).

b) NATO

2. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa "geleneksel güç dengesinin merkezi olma" özelliğini kaybetmiş. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği iki süper güç olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca Avrupa'nın büyük güçleri, Avrupa dışındaki siyasal ve ekonomik sömürgelerinin başkaldırısı ile karşılaşmışlardır (Canbolat, 1991: 54).

Öte yandan ekonomik kalkınmanın en azından toparlanma aşamasında barış ve istikrar boyutunun da olduğu, bunun sağlanması için de savaş havasından bir türlü kendisini kurtaramamış olanları caydıracak bir mekanizmaya ihtiyaç duyulduğu düşüncesi kıtada düşününlerin kafa yorduğu önemli bir diğer husus olarak gündemi işgal etmeyi sürdürmüştür. Burada da yine ABD ortaya çıkarak İngiltere, Fransa ve Benelux ülkeleri

arasında 17 Mart 1948'de Brüksel'de imzalanan Savunma ittifakı anlaşmasını bir kenara itmiş ve Avrupa ülkeleri daha geniş kapsamlı bir düzenleme yapılması konusunda ikna etmiştir (Tezok,2002: 51).

Öte yandan savaştan hemen sonra doğu Avrupa ülkelerinin çoğunda komünist yönetimler oluşturulmuş ve Avrupa devletleri Sovyetler Birliği güdümündeki doğu bloğu tehdidine karşı, öncelikle “Batı Avrupa” olarak bir araya gelmek gereğini duymaya başlamışlardı (Canbolat, 1991:54).

Batı Avrupa ülkeleri için yeni bir dönem başlıyordu: O vakte kadar genellikle çok kutuplu bir Avrupa denge sistemi içinde dört beş devlet etrafında gruplaşmış olan bu ülkeler, Cominform'un kurulmasından sonra esas aktör konumundan çıkmış ve Avrupa dışında bir büyük gücün etrafında toplanmaya başlamışlardı. Batı Avrupa kendi güvenliği için Amerika Birleşik Devletleri önderliğinde bir dayanışma paktında bir araya geliyordu (Canbolat 1991:55).

1950'li yıllarda Avrupa'da soğuk, uzak doğuda ise sıcak savaş rüzgârları esmeye başlamıştı. Gerçekten Avrupa kıtasındaki doğu-batı bölünmüşlüğü giderek netleşmişti üstelik NATO henüz kurulmuş, ancak siyasal ve askeri gücü daha sınanmamıştı. Bu olumsuz tabloya bir de 25 Haziran 1950'de patlak veren Kore savaşı “tuz biber” ekmişti (Günoğur, 2007:13).

Soğuk Savaş ikliminde, ABD özellikle Almanya'nın askeri gücünün yeniden canlanması ve Sovyet Kızıl Ordusu'na karşı NATO'nun bir üyesi haline gelmesine hevesliydi. Aynı dönemde, Sovyetlerin başarılı atom denemeleri ve 1950 yılında patlak veren Kore savaşı ABD ve Sovyetler arasındaki genişleyen küresel gerginliği şiddetlendirmişti (Blair, 2005:21).

Almanya'nın statüsü sorunu Batı Almanlar dâhil tüm tarafları tatmin edecek bir çözüme kavuşturulmadıkça, Batı Avrupa'da gerçek anlamda bir siyasi ve/veya ekonomik bütünleşmenin başarılabilmesine imkân yoktu.

Almanya'nın ekonomik potansiyelinin Alman hegemonyasına dönüş riskine girmeden ve Avrupa'da yeni bir güç dengesizliği yaratmadan nasıl hayata geçirileceği en önemli sorundu. Bu Almanya kadar komşuları ve Birleşik Devletler için de bir baskı unsuruydu. 1940'ların sonuna gelindiğinde, Birleşik Devletler özellikle giderek kötüleşen Soğuk Savaş bağlamında, ekonomik açıdan güçlü bir Almanya istemekteydi. ABD'nin düşüncesi açık ve netti: Zayıf bir Almanya zayıf bir Avrupa demektir ve zayıf bir Avrupa zayıf bir Atlantik ittifakı anlamına gelmekteydi (Dinan, 2008:51).

Almanya, yeni konumunu belirlemek durumundaydı. Adenauer'e göre, "Avrupa'nın tam kalbinde" bulunan Almanya doğu ve batı blokları arasında tarafsız kalamazdı. O, Batı bloğu içerisinde yer almalı ve Avrupa'nın birleşme sürecinde dışarıda kalmamalıydı. Ama Adenauer'e göre öncelikle yapılması gereken şey, Avrupa'nın birleştirilmesiydi. Çünkü birleşmemiş bir Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğinden de yoksun olabilirdi. (Canbolat 1991:say57) Konrad Adenauer'in deyişiyle "Hristiyan ve hümanist dünya görüşü temelinde" komünist tehlikeye karşı batı Avrupa'nın birleşmesi sağlanmalıydı (Canbolat ,1991:54).

Alman politikacılardan Kurt Schumacher, iki blok arasında "üçüncü bir güç" olarak ortaya çıkacak bir "Birleşik Avrupa Devletleri" fikrini savunuyordu (Canbolat, 1991:57).

Batılı müttefiklerin zaferi; aynı zamanda "batı" uygarlığının, politikasının ve toplumunun zaferi anlamına geliyordu. Bu bir bakıma, Almanya'nın yeniden batılılaşma sürecine girmesi de sayılabilirdi (Canbolat, 1991:56).

Böylece bir yıl kadar süren müzakerelerin sonucunda ABD, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya, İzlanda, Kanada, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz tarafından 4 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik İttifak Anlaşması ile NATO faaliyete geçmiştir (Tezok, 2002: 51).

Savaş sonrası üstünlük kurma stratejisinin bir parçası olmasına rağmen, Soğuk savaş diplomasisi ve onun büyük başarısı ABD'nin Avrupa işbirliğine verdiği destek sadece sponsor olarak değil bir iştirakçi olarak oynadığı anahtar rol, NATO örneğinde olduğu gibi; benzerleri arasında açıkça ilktir (Warleight, 2004:16).

B. AVRUPA'NIN BÜTÜNLEŞMESİNİ ZORUNLU KILAN NEDENLER

2. Dünya Savaşı'ndan sonra batı kanadı içindeki yeniden yapılanma zarfında, Avrupa'nın birleşmesini bütünleşmesi kaçınılmaz kılan dört temel unsur ortaya çıkmıştır. Bu nedenler;

- a) Sosyal nedenler
- b) Ekonomik nedenler
- c) Askeri nedenler
- d) Siyasal nedenler olarak tanımlanabilir (Çaşın, 2008:37).

Sosyal Nedenler: 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ırkçılığa dayalı bir dünya görüşü iflas etmiştir. Irkçılığa dayalı dünya görüşünün iflası, milliyetçilik cereyanını da zayıflatmış, uluslararası diye tanımlayabileceğimiz enternasyonalist ve uluslarüstücülük (supranasyonalist) dünya görüşleri daha çok düşünür ve devlet adamı tarafından benimsenir olmuştur.

Ekonomik Nedenler: Bir Avrupa birleşmesinin en başta gelen amaçlarından birisi savaşın neden olduğu yaraları sarmak, Avrupa ülkelerinin ekonomik bakımdan büyüme ve kalkınmalarını sağlamak, böylece Avrupalıların refahını ve yaşam seviyelerini yükseltmek olarak tanımlanabilir (Caşın, 2008: 38).

Askeri Nedenler: Uzun süre savaş ve askeri işgali altında kalan Avrupa'da başta ABD olmak üzere batılıların savaştan sonra işgal ettikleri yerlerden çekilmişler ve ordularını terhis etmeye başlamışlardır. Buna karşılık SSCB

ordusunu terhis etmediği gibi Avrupa işgal altında tuttuğu yerlerde bulundurduğu ordularını takviye etmiştir (Çaşın, 2008:38).

Siyasal Nedenler: 2. Dünya Savaşı'na kadar dünyanın merkezi Avrupa olarak kabul görmüştür. Bir başka ifade ile iktisadi bakımdan, bütün dünya ekonomisini belirleyen, siyasal ve kültürel bakımdan bütün dünyaya önderlik eden Avrupa'ydı. 1. Dünya savaşından sonra ise Avrupa iktisadi ve siyasi gücünü ABD ve SSCB ye terk etmek zorunda kalmıştır. Böylece siyasi ve ekonomik bir yıkım ortamında, siyasi anlamda yeniden yapılanma gereği, ortaya daha rahat bir şekillenme fırsatı çıkmıştır (Çaşın, 2008:41).

Bu anlamda ABD faktörü çok kritik bir dönemde sahneye çıkmış ve ABD bu politika kapsamında Marshall Planı olarak bilinen bir ekonomik yardım paketini ortaya koymuş ve bir anlamda bu filizlenen işbirliğini açıkça desteklediğini belirtmiştir. Başka bir deyişle, Avrupa işbirliği, Marshall planı altındaki Amerikan yardımı tarafından desteklenmiştir (Çaşın, 2008:42).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLULUKLAR AVRUPA'SININ ORTAYA ÇIKIŞI

I. HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Avrupa Konseyi

Churchill'in projesinin ikinci somut ayağını ise, 1949'da kurulan Avrupa konseyi oluşturmuştur. Savaş sonrasında, ortaya çıkan kuruluşların (1946 Avrupa Federalistler Birliği, 1947 Avrupa Birleşik Devletleri için federalist hareket, 1947'de Kalergi'nin örgütlediği Avrupa Parlamenter Birliği gibi) Avrupa'daki birlik mücadelesini tek çatı altında toplamayı tasarlayan Churchill 1948'de La Haye konferansını toplamıştır. La Haye konferansı kararları şu şekilde özetlenmesi olanaklıdır: Siyasal boyut çerçevesinde, bir Avrupa konseyi oluşturulmasını ve bunun içinde insan hakları mahkemesi ile Avrupa asamblesi olması ve bir insan hakları beyannamesi yayınlanması öngörülmüştür. Bu öneri 5 Mayıs 1949'da Londra da imzalanan anlaşmayla kurulan Avrupa Konseyi ile somutlaşmıştır (Dedeoğlu, 2003:47).

Avrupa Konseyi: 1948'in ilk aylarından itibaren İngiltere, İtalya, Belçika ve Fransa dış işleri bakanları Avrupa birliği fikrini benimsemişlerdir. 17 Mart 1948'de Brüksel anlaşmasını imzalayan beş devlet ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliği de yapmaya karar vermişlerdir. Bu fikirle birlikte bakanlarca sadece beş devletin değil, fakat isteyen bütün devletlerin katılacağı bir asamble yaratmak için gerekli çalışmalarını başlatmışlardır (Çaşın,2008:61).

5 Mayıs 1949 tarihinde ise Avrupa konseyinin statüsünü belirleyen anlaşın Londra da imzalanmıştır. Böylece, yaklaşık 700 yıldır var olan Avrupa birliği projesinin ilk adımı gerçekleşmiştir (Caşın, 2008:62).

Churchill'in başlattığı girişimle kurulan Avrupa Konseyi, Marshall'ın girişimiyle kurulan OEEC (Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü) ve Truman doktrini gereği kurulan NATO, Avrupa bütünleşmesinin ABD tarafından hazırlanmış olduğunu ileri sürmeyi olanaklı kılmaktadır. Ancak ABD'den gelen destek, bir yandan Avrupa bütünleşmesine ivme kazandırmış ancak diğer yandan da ABD karşıtı politikaların üretilmesine zemin sağlamıştır (Dedeoğlu, 2003:47).

2. Lahey Kongresi

Geniş çapta pek çok politik lider ve eylemci Ventotene manifestosu gibi Avrupa'nın birliği için çağrıda bulunmuşlardır. Pek çok genç idealist ve politikacının kısıtlı etkileri oldu ancak federe Avrupa'nın faydalarını yüksek sesle savunan inkâr edilemez bir politik şahsiyet olan Churchill'dir (Nelsen, Stubb; 2003:7).

Savaş sırasında Britanya başbakanı olan Churchill, 1945 genel seçimlerinde işçi partisinin zaferinin ardından kendini parlamentoda muhafazakâr muhalefetin lideri olarak buldu. Görevinden uzaklaştırılması rağmen, batının karşılaştığı tehlikeleri tanımlayarak ve batının ihtiyaçlarını ve değerlerini savunma stratejisini netleştirerek, savaş sonrası dünyanın anahtar mimarlarından biri oldu (Nelsen, Stubb, 2003:7).

Churchill 1946 yılında Zürih Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada özellikle - Avrupa Birleşik Devletleri "United States of Europe"- ifadesini kullanmış böylece Avrupa'nın iki eski düşmanını da bir çatıda toplamış ancak birliğin başarılabilmesi için gereken programın ayrıntılarını belirtmemiştir. Sade ve güçlü bir şekilde Avrupa'nın bir ideal rehberliğinde geleceğe adapte olmasını

savunmuştu. En ilginç olan ise, Churchill İngiltere'yi kendi "büyük Avrupa projesinin" dışında tutuyor olmasıydı (Nelsen, Stubb, 2003:7).

Britanya'nın askeri meseleleri, güvenlik ihtiyacına Amerika'yla olan ilişkilerin savaşın galibi batı Avrupa'yla olan ilişkilerinden daha iyi hizmet edeceği sonucuna varmıştı. Bunun sonucu olarak da Britanya 1949'da NATO'nun bir savunucusu haline gelmişti ve aynı zamanda Hague'daki tartışmalara hiç ilgi göstermemişti. Yine de İngiltere bu tartışmalarla 1949 yılı mayısında şekillenin Avrupa Konseyi'nin, ön koşulları olmasına rağmen, on kurucu üyeden biri oldu (Blair, 2005:16).

Churchill'in şahsiyeti diğer Avrupalı liderleri Zürih çağrısını ciddiye almaya zorladı ve nihayet onun çabalarıyla Avrupa entegrasyonunda mihenk taşları olan 1948 yılında Hague kongresi toplandı ve 1949'da Avrupa Konseyi kuruldu (Nelsen, Stubb, 2003:8).

Mayıs 1948'de Hollanda'nın siyasi başkenti Lahey'deki Avrupa Kongresi'ne Winston Churchill başkanlık etmekteydi. Lahey Kongresi savaş sonrasındaki Avrupa hareketinin zirve noktasıydı. Hareket, yüzyıllardır dillendirilen Avrupa Birliği taleplerinden ilham almış ve iki savaş karşısında dehşete düşmüş, yirmiden fazla ülkedeki binlerce kişiyi içine alan –bazıları ulusal bazıları sınır ötesi- birçok örgütü içermekteydi. Savaş sonrası yıllarda birleşik Avrupa için yaygın ve derinden hissedilen bir kamuoyu desteği bulunmaktaydı. 1940'larda bütünleşme elitist değildi; aksine yaygın desteğe ve kitlesel çekiciliğe sahipti (Dinan, 2008:43).

Bunun için de Hollanda'nın başkenti Lahey'de 7-11 Mayıs 1948'de toplanan bu kongre, Avrupa'nın bütünleşmesi sürecinde önemli bir yere sahiptir. Sonraki sürecin şekli bu kongrede belirlenmiştir (Coşkun, 2001:40).

Bu girişim daha sonra "Avrupa hareketi" adı alacak ve Avrupa bütünleşmesi yolunda en geniş katılımlı oluşum bu şekilde gerçekleşmiş olacaktır.

Blumann bu kongreye “Avrupa’nın kuruluş toplantısı” demektedir (Günuğur, 2007:7).

Henüz kesinleşmiş bir yasal çerçevesi olmasa da, birleşik Avrupa fikrinin siyasi, ekonomik ve kültürel boyutları mevcuttu. Destekçileri için birlik demokrasi, adalet ve insan haklarına tam bağlılık anlamına gelmekteydi. Ayrıca Almanya’yı uluslararası topluma yeniden katma ihtiyacının kabulü demektir. Birleşik Avrupa fikrinde bir pan- Avrupa iddiası vardı; ancak ortaya çıkmakta olan Soğuk Savaş gerçeği; somut girişimlerin Batı Avrupa ve dolayısıyla Batı Almanya ile sınırlı kalacağı anlamına gelmekteydi (Dinan,2008: 44).

Lahey Kongresi’nin önemi yalnızca Avrupa’nın bütünleşmesi doğrultusunda kuvvetli bir kamuoyu baskı grubu olarak Avrupa Hareketi Örgütlenmesini oluşturmasından ibaret kalmamıştır; kabul ettiği somut çözüm önerisi ile de hükümetleri bu hedef doğrultusunda adım atmaya da zorlamıştır. Nitekim Lahey Kongresi ardından hükümetler arası örgütlenmeler ardı ardına kurulmaya başlamıştır ilk olarak Avrupa Konseyi, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü, Batı Avrupa Birliği, NATO oluşturulmuştur. Daha sonraki yıllarda Helsinki Nihai Senedi temelinde Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı siyaset dünyasında yer almıştır. Bunların dışında Avrupa birliğinin üzerinde yükseldiği, AKÇT, AET ve EURATOM üçlemesi gerçekleştirilmiştir (Coşkun, 2001:42).

Uluslar üstü inançların ardındaki dürtünün çoğu, doğrudan Avrupa Federalistler Birliği’nin oluşumuna dayanıyordu. 1945 sonrası ilk dönemlerde Avrupa entegrasyonunda baskın olan yaklaşım federalizmdi. Federalist yaklaşım, Avrupa için-federal parlamento, yönetim ve politik ticari ve güvenlik alanlarında mutlak güce sahip bir mahkemenin görevlendirilmesi- aracılığıyla federal bir anayasa oluşturulmasını düşünüyordu. Bu planın püf noktası, ortak politikalarla birbirine bağlanan üye ülkelerin, ulusal yönetimlerin üzerindeki kurumsal bir yapı tarafından yönetilmesiydi (Blair, 2005:15).

Hareket üyeleri genel birleşik Avrupa amacını benimsiyor olmalarına rağmen, bu tür bir birliğin ne şekilde gerçekleşeceği hakkında anlaşmazlık içindeydiler (Dinan, 2008:44).

Federalistlerin arzuladığı konferans 1948 yılı Mayıs ayında Hague'de toplandı. 1946 yılında "Avrupa Birleşik Devletleri" tanımını yapan Winston Churchill onursal başkanıydı. Fakat Churchill Avrupa'nın yeniden yapılandırılmasında Almanya ve Fransa'nın anahtar ortaklar olacağını göz önünde bulundurmasına rağmen (Monnet ile aynı fikri paylaşarak), görüşleri İngiltere'nin bu tür birliğin içinde lider rol oynamasını kapsamıyordu. İşçi partisinin görüş açısı da bağımsızlık politikasından yanaydı. Avrupa'yla ilişkiler Britanya'nın Amerika ve Commonwealth ülkeleriyle olan geniş ticari ağı bağlamında yer alıyordu. Oysa Fransa, Almanya'yı kontrol edecek yeni bir yapı kurulmasından yanaydı ki bu yaklaşım Avrupa işbirliğine bakışı Sovyetlere karşı direnişin genişletilmesi eğiliminde olan İngiliz politika yapımcılarının daha az önemsedikleri bir şeydi (Blair, 2005:15).

Kongreye geniş bir coğrafyadan ve politik çevreden bin civarında delege katıldı. Kongrede federalistler ile birlikçilerin görüşleri, tartışmaların odağında yer almıştır. Sonuçta bu iki görüşün üzerinde uzlaştığı bir politik metin kabul edilmiştir. Bu öneriye göre hükümetler arası bir konsey ile bir meclis kurulacaktır. Bu meclis hükümetlere Avrupa'nın bütünleştirilmesi konularında danışmanlık yapacak, öneriler hazırlayacaktı. Ne ki; kongre açık biçimde bu meclisin kimlerden ve nasıl oluşacağını belirlememiştir. Yanı sıra kongrenin kabul ettiği politik metin, bir insan hakları şartının hazırlanmasını, bu şarta aykırılıkları yargılayacak bir de Adalet Divanı kurulmasını içermektedir (Coşkun, 2001:42).

Kongreye olan geniş ve üst düzey katılım, Avrupa birliğinin çekiciliğinin bir yansımasıydı. Kongreyi örgütlemiş yapı olan Uluslararası Birleşik Avrupa Hareketi Komitesini, Avrupa Hareketi isimli bir şemsiye örgüte dönüştürmek

konusunda genel bir fikir birliği mevcuttu. Yeni örgüt Ekim 1948'de Churchill, Leon Blum, Alcide de Gasperi ve Paul-Henri Spaak'ın ortak başkanlığında Brüksel'de kuruldu (Dinan, 2008:44).

Çaşın'ın da belirttiği gibi, "1948 kongresi açık bir şekilde göstermiştir ki, Avrupa hükümetleri bağımsızlıklarını bir uluslar üstü parlamentoya devretmek konusunda isteksiz olmuşlardır" (Çaşın, 2008:48). Hague toplantısının arkasındaki inisiyatifi sağlayan federalistlerin dilekleri arasındaki zıtlıklar, federal bir tasarımdan çok hükümetler arası esaslı bir yapı ortaya çıkarmıştı (Blair, 2005:16).

OEEC'nin başarısına rağmen birçok ülke batı-Avrupa'da uzun vadede politik ve ekonomik durumda değişikliklerin getireceği uluslar üstü bir yapının gerekli olduğunu savunuyorlardı. Bu görüş, Shumann ve Monnet tarafından da paylaşılıyordu. Monnet'e göre, Avrupa entegrasyonu başarısına yalnızca kurumların oluşumuyla ulaşılabilirdi (Blair, 2005:14).

OEEC çerçevesinde sağlanan Amerikan yardımı ve NATO'nun getirdiği güven ortamı altında toparlanma sürerken bir yandan da dış yardım musluklarının sonsuza dek akamayacağı, Avrupa'da barış ve istikrarı sürekli kılacak girişimlerin öncelikle Avrupa içinden gelmesinin gerekeceği keyfiyeti ile ilgili ülkeler ileri gelenleri yeni arayışlar içine itmiştir (Tezok, 2002:52).

Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa devletlerinin siyasal iktidarlarının yapmak istedikleri en önemli şey, Avrupa'ya hep zarar veren "Almanya'yı uluslararası ya da uluslar üstü bir yapıya entegre edebilmenin yollarını aramak" olmuştur (Günuğer, 2007:5). Avrupa bütünleşmesinin temel nedenlerinden ilki bu olmuştur. Almanya'yı geçmişi ile barıştırmak ve onu geleneksel düşmanı Fransa ile bir örgüt içinde ve barış ortamında bir araya getirmek. İkinci neden, Batı Avrupa'nın giderek daha derinden algılamaya başladığı Sovyet tehdidi olmuştur. Gerçekten Kızıl Ordu, 2. Dünya Savaşı sırasında "kurtarıcı" olarak girdiği orta ve doğu Avrupa

lkelerinden çıkmaz olmuş ve kendi ekonomik modellerini dayatıyordu. “Sıra bize ne zaman gelecek?” sorusu Batı Avrupa’yı yeni arayışlara itmiştir. Her ne kadar NATO kurulmuş olsa da Avrupa her zaman, içinde ABD’nin olmadığı bir güvenlik kalkanını Avrupa’da istemiştir. Bu istekte ABD’ye karşı duyulan “o bizden değil” şeklindeki yaklaşımın izlerini görmek olasıdır. Bu olgu, Avrupa bütünleşmesinin ikinci temel nedenini oluşturmaktadır (Günuğur, 2007:5).

Nihayet nc neden de bir ortak pazar içinde Batı Avrupa devletlerinin ekonomik güçlerini bir araya getirerek, ABD ekonomisine bağımlılığı giderek azaltmak isteğidir. Başlangıçta büyük bir coşku ile karşılanan ABD sermayesi girişi, daha sonra Avrupa ekonomisinin giderek ABD ekonomisine bağımlı olacağı gerçeğinin siyasiler tarafından daha iyi anlaşılmasına neden olmuştur. Bu kaçınılmaz sonun önünde durabilmenin tek yolunun, Batı Avrupa devletlerinin sınırlı boyutta da olsa kendi ekonomik güçlerini bir “ortak Pazar” bünyesinde bir araya getirmeleri ve bu yolla öncelikle ekonomik bütünleşmeyi sağlamaları olduğunun anlaşılmasıdır. Bu olgu, ABD’ye karşı verilmeye çalışılan ekonomik bağımsızlık arzusudur (Günuğur, 2007:6).

Ancak Avrupa lkelerinin hepsi uluslar üstü işbirliğinin gerektirdiği egemenlik kaybını kabul etmeye gönüllü değildi. İngiltere, Portekiz ve İskandinav lkelerinin çoğu kendi seçilmiş hkmetlerinin yetkisini azaltmayan bir hükümetler arası işbirliğini destekliyorlardı. Özellikle 1950’lerin başında Churchill’in güçlü liderliğindeki Britanya’daki genel kanı “zgr uluslar ve demokrasiler arasında üç büyük daire (Commonwealth lkeleri, dünyada İngilizce konuşulan ülkeler ve Avrupa olarak) konsepti ve bunların her birinde anahtar rol oynayan Britanya idi. Churchill bu nedenle Commonwealth’in lideri olarak Britanya’nın “ABD ile özel ilişkiler “ kurmasını savunuyordu ve Avrupa’ya bağlanmak demek Britanya’nın bunların her birinde büyük parça olan tek ülke olmak demektir (Blair, 2005:14).

Diğer Avrupa ülkeleri ise, aksine, kurulacak yeni bir kurumsal yapının kendi çıkarlarına en iyi şekilde hizmet edeceğini çok hızlı anlamaya başlamışlardı. Benelux ülkeleri, Fransa ve İtalya, azalan ulusal egemenliğin, uluslar üstü bir işbirliğinin getireceği çok sayıdaki avantaja denk olacağını sonucuna vardılar (Blair, 2005:15).

2. Dünya Savaşı'na son verdirecek barış anlaşmasının da bir türlü imzalanamamış olmasını göz önünde tutan siyaset adamlarının özellikle üzerinde durduğu husus ihtiyar kıta üzerinde savaş denince akla ilk gelen iki ülke arasındaki husumetin ortadan kaldırılması olarak görülmüştür (Tezok, 2002:52)

Görülebileceği gibi, Avrupa bütünleşmesinin temel nedenleri sadece kalıcı Avrupa barışını sağlamak değil, aynı zamanda "Sovyet Savaş Makinesi"nin önünde durabilme arzusu ve ABD'ye karşı verilmeye çalışılan "ekonomik bağımlılığı minimize etme kavgası"dır (Günuğur, 2007:6).

I. AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK TOPLULUĞU

A. SCHMANN DEKLARASYONU

Schumann deklarasyonu, günümüzde Fransız- Alman ilişkileri ve yakın Avrupa tarihi için önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir (Dinan, 2008:66).

2. Dünya Savaşı'ndan sonra tarihin en büyük ironisi gerçekleşmiş, tarihte hiçbir zaman bir şey için birleşmeyen, ancak bir şeye karşı ve belli bir müddet için birleşebilen Avrupa'da pragmatist ve teknokratların belirlediği bir süreç başlamıştır. Sürecin başlangıcında esas faktör Avrupa'nın ortasında Almanya'nın kontrol altında tutulmasıydı. Bu sebeple ilk anlaşma kömür ve çelik üretimi hakkındaydı. Modern savaş tekniğinin devletler arası anarşiyi tahammül edilmez boyutlara getirmesi, milli pazarların rasyonel üretim

tarzları için dar kalması, Avrupa devletlerinin yükselen yenedünya güçlerine bu arada ABD'ye ve SSCB'ye karşı anlamlarının azalması diğer faktörler arasında yer alıyordu. (Yılmaz, Anzerlioğlu, Doğaner, 2005:say32)

Robert Schumann Avrupa'nın en eski iki düşmanı Almanya ve Fransa'nın kömür ve çelik endüstrilerini tek bir yetki altında birleştiren planını açıkladı. Jean Monnet tarafından geliştirilen bu planın amacı, barışın inşasına başlamak aynı zamanda da Avrupa'yı birleştirmek için bir adımdı. Avrupalı devletler hemen savaşın zorunlu iki endüstrisi kömür ve çeliğin yanına diğer ekonomik ve politik alanlarında ekleyerek bütün ana kararların Avrupa seviyesinde alınmasını sağladılar. Bu Schumann'ın sözleriyle "de facto birlikteliktir" ve Fransa ve Almanya arasında savaşın olmasını en uzağa atıyordu (Nelsen, Stubb, 2003:13).

9 Mayıs 1950'de dönemin Fransa dışişleri bakanı Robert Schuman hükümeti adına bir bildiri yayınlayarak, kömür ve çelik üretiminin uluslar üstü bir örgütün denetimine girmesini önermiştir (Güler 2002:say57). Schumann Deklarasyonu'na göre Fransa ve Almanya merkezli kömür çelik topluluğu teklifi "diğer Avrupa ülkelerinin katılımına açık" olacaktı (Dinan, 2008:70).

Bu deklarasyon (Schumann) siyasi birlik gibi uç bir noktaya gitmeye gerek kalmadan, Amerikan, Alman ve Fransız çıkarları arasında uzlaşma sağlayarak kömür ve çelik sektörlerindeki egemenlik haklarını uluslar üstü bir yüksek otorite altında birleştirme teklifini içermekteydi. Böylece, stratejik maddeler olan kömür ve çelik "barışın korunması için" zaruri olan bir Avrupa federasyonu için ilk somut temeli oluşturacaktı (Dinan, 2008:62).

Bu deklarasyonla Fransa, Ruhr bölgesinde bulunan ve savaş ekonomisinin iki temel sektörü olan kömür ve çelik madenlerini bir devletin tek elinden çıkartıp, uluslar üstü bir örgütün yetkisine vermeyi önermekte ve bu amaçla kurulacak örgüte "demokratik batı Avrupa ülkelerini" davet etmekte, bu yolla da ortak bir pazar kurmayı planlamaktaydı. Buradaki demokratik ülkeler

deyiminden klasik anlamda çoğulcu demokrasileri anlamak gerekir. O nedenle, Marksist demokrasilerle yönetilen doğu Avrupa ülkeleriyle, diktatoryal rejimlerle yönetilen İber yarımadası ülkeleri bu sürecin dışında tutulmuştur (Günoğur ,2007:7).

Planın en başta gelen ekonomik amacı, katılımcı ülkeler arasında kömür ve çelik için tek bir pazar yaratmaktı. Bu, kömür ve çeliğin serbest dolaşımını kolaylaştırmak amacıyla sabit fiyat, gelir ve satış vergisi, teşvikler ve farklı nakliye oranları gibi birçok tarife ve tarife dışı engelin kaldırılması anlamına geliyordu (Dinan, 2008:77).

Adenauer'in tepkisi olumluydu. Müttefikler kadar şansölye de Almanya sorununun çözülmesini istemekteydi. İşgal yasası ve uluslararası Ruhr idaresinin kısıtlamalarından rahatsız olan Adenauer, ayrımcılık karşıtı ve eşitlik temelindeki inisiyatifi ister istemez benimsedi. Schumann deklarasyonunda vaat edilenler ulusal egemenliği olabildiğince genişletmek, Almanya'yı Atlantik sistemine entegre etmek ve Fransa ile bir yakınlaşma başlatmak amacı güden Adenauer'in batı politikasının anahtar unsuru haline geldi (Dinan, 2008:65).

Konferansı bir uzlaşma ruhu kuşatmışsa olsa da, müzakereleri karakterize eden sıkı pazarlıklardı. Sonuçlar üzerinde belirleyici olan, birlik değil, sınırlı bir ekonomik bütünleşme yolu ile Avrupa'nın güvenliğinin sağlanmasıydı (Dinan, 2008:75).

Dışişleri bakanları AKÇT faaliyete geçmeden önce, Avrupa bütünleşmesi boyunca tekrar tekrar gündeme gelecek üç zorlu meseleyi çözmek zorundaydılar. Bunların ilki, Konseydeki oyların ağırlıklarına ilişkindi. Topluluk içindeki en geniş kömür ve çelik sektörüne sahip Almanya'nın daha fazla mı oyu olmalıydı? Fransa, beklendiği gibi, Almanya ile eşit oy ağırlığına sahip olmaları teklifinde bulundu. Yine şaşırtıcı olmayan bir şekilde Almanya bu teklifi kabul etti. İkinci sorun topluluğun diliydi. Bakanlar sonunda, her iki

ülkenin dilinin de resmi dil statüsünde olması olacağı, fakat Fransızcanın AKÇT kurumlarının çalışma dili olarak kullanılacağı konusunda anlaşılır (Dinan, 2008:79)

Çözümü en zor olan üçüncü konuydu: kurumların yeri. Dışişleri bakanları en nihayetinde konsey toplantılarının Brüksel'de yapılmasına, Yüksek Otorite ile mahkemenin geçici bir süre için Lüksemburg'a yerleşmesine ve Meclisin Avrupa Konseyinin meclis olanaklarından yararlanabileceği Strasburg'da bulunmasına karar verdiler (Dinan, 2008:80).

Schumann deklarasyonu ile aslında üç temel hedef amaçlanmıştır:

1. Fransa ve Almanya'yı yalınlaştırmak: bu amaçla her iki ülkenin kömür ve çelik üretimi uluslar üstü bir otoritenin kontrolüne verilmek suretiyle, bu iki ülke arasında konvansiyonel bir savaşın çıkması önlenmiş olacaktı. Öte yandan, yine o tarihlerde Avrupa halkları, bütünleşme yolunda atılacak adımların Fransa ve Almanya'dan gelmesini istemekteydiler.
2. Uzun dönemde bir Avrupa mimarisi inşa etmek: Aşamalı biçimde "siyasi Avrupa bütünleşmesini sağlayarak Avrupa halkları arasında kalıcı barışı sağlamak
3. Gelişmeyi özendirmek amacıyla egemenlik yetkilerinin bir bölümünün kullanımını devretmek: Avrupa'nın ancak örgüte üye olacak devletlerin sahip olduğu ulusal egemenlik yetkilerinin bir bölümünü uluslar üstü bir otoriteye devri ile kurulabileceğini ve ulusal çıkarların Avrupa'nın ortak çıkarlarının önüne geçmemesi gerektiğini tüm katılımcılara benimsetebilmek (Günuğur, 2007:8).

Bu iki görüş, günümüzde, tek pazar, para politikası, ekonomik ve sosyal kaynaşma, dış politika ve güvenlik gibi ortak eylemin devletlerin tek tek hareket etmelerinden daha etkili olduğu alanlarda, demokratik ve bağımsız Avrupa kurumlarına ulusal ve bölgesel makamlar kadar sorumluluk verilmesi gerektiği inancında iç içe geçmiştir (Yılmaz, Anzerlioğlu, Yılmaz, 2005:80).

Schumann ve Monnet'nin pratik yaklaşımı Avrupa'da Fransa, Almanya, İtalya ve Benelux ülkelerinin nihayet yanıt vermesiyle başarı kazandı ve 1952'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kuruldu (Nelsen,Stubb, 2003:13).

Aslında Schumann Deklarasyonu "Avrupa mimarisinin" düşünsel planda ve hukuksal düzeyde temelini atmıştır. (Blumann ve Dubois'dan aktaran Günuğur 2007:say8). Burada önemli olan, sınırlı sektörlerde ama kararlı ve somut adımlarla uzun bir yolculuğa hazırlanmaktır. Her şeyden önemlisi, Avrupa halklarının, savaşlar nedeniyle birbirlerine karşı kaybettikleri güveni yeniden onlara kazandırmak ve bir arada ve barış içinde yaşayabileceklerini kanıtlamaktır. Öte yandan AKÇT, kimi hukukçular tarafından Avrupa'nın çok daha geniş bir bütünleşme sürecine girmesi açısından bir "ilk adım" olarak değerlendirilmektedir (Günuğur ,2007:8).

Shumann'ın Planı Fransa ve Almanya için farklı nedenlerle çekiciydi. Fransa için, Almanya'nın kontrolünün bir yolu ve Avrupa liderliği olasılığı sunulmuştu. Almanya için, III. Reich döneminden kalan korkuların giderilmesi ve diğer Avrupa ülkeleri ile eşit ortak olarak görülme şansı sunulmuştu. Fransa ve Almanya'nın desteğinden ayrı olarak, Shumann'ın teklifi Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda başkentlerinden de ılımlı cevaplar alması , "Altılar Devletlerinin 18 Nisan 1951'de kurulan ve 1952'de yürürlüğe giren AKÇT'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır (say3). Bundan beş yıl sonra Mart 1957'de bu altı devlet Roma Anlaşmasını imzalayarak AET'yi ve EURATOM'u yaratmışlardır (Blair, 2005:3).

1940'ların sonunda, güçlü bir Almanya'nın, Avrupa ekonomisinin rehabilitasyonunun merkezi ve Sovyetler Birliği ile soğuk savaş mücadelesinde hayati olduğu netliği artıyordu. Özellikle İngiltere ve ABD, Almanya'nın yeniden entegrasyonunu ve uygulanan kısıtlamaların kaldırılması gereğini destekliyorlardı. Fransa ise, Alman gücünün yeniden dirilişinin kısıtlanması ve Fransa'nın ekonomisinin modernizasyonunu

sağlamanın bir yolu anlamına gelen, Ruhr bölgesindeki kömür kaynakları üzerindeki kontrolün devam etmesine hevesliydi (Blair, 2005:17).

Savaş sonrası ilk yıllarda Fransa'nın amacı, Almanya'yla işbirliğinden çok bu ülkeyi kontrol altına almak olmuştur. Ancak sadece Birleşik Amerika'nın etkisiyle değil daha birçok sebeple bu görüş, kısa süre sonra bu tehlikeli komşusuyla işbirliğini hedefleme yönünde değişmiştir (Çaşın, 2008:65).

A. AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK TOPLULUĞU'NUN KURULUŞU

Avrupa bütünleşmesinin 1940 sonları ve 1950 başlarındaki anahtar teması Fransa'nın Almanya politikasında uzlaşmaya yönelmesidir (Dinan, 2008:57).

ABD ve İngiltere'nin, Almanya'ya yönelik kısıtlamaların kaldırılması için yaptığı baskılar İngiltere'nin Avrupa liderliğini alma konusundaki isteksizliği ile bir araya gelince, Fransa'da Almanya'nın dirilişinin Fransa güvenliğinde yarattığı endişeleri düzelterek ve Alman ekonomik iyileşmesini izin verecek yeni politika arayışına girdi. Peki, bu nasıl başarılabilirdi? İngiliz liderliğinin yokluğunda Fransa, Avrupa'nın ihtiyacı olan Almanya'yı ve Almanya'nın ihtiyacı olan eşitliği meselelerinin toplandığı liderliğin adresi oldu (Blair, 2005:17).

20. yüzyılda Avrupa devletlerinin bütünleşmesini sağlamak amacıyla çaba gösteren ve Avrupalılık değerlerini vurgulayan çok sayıda düşünür ve uygulayıcı görülmüştür. Edward Herriot ve Jean Monnet bunlardandır. Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından oluşturulan ekonomik birlik, Edward Herriot'un öncülüğünde atılan adımın bir neticesidir. Daha sonra Benelux birliği olarak da tanınan bu birleşme, Avrupa bütünleşmesinin önemli aşamalarından biridir. Avrupa Birliği ve geleceği konusunda çokça düşünen ve çözüm önerileri getiren bir "Avrupalı" da Jean Monnet'tir (Canbolat, 1991:68).

Monnet tarafından Avrupa Kömür ve Çelik birliği düşüncesi 1952 yılında ortaya atılmıştır. Buradaki amaç, birleşmiş bir Avrupa'yı parça parça bir şekilde ve bazı özel fonksiyonel alanlardaki teknik işbirliğini destekleyerek oluşturmaktır. Bu yaklaşım teorik boyutta fonksiyonel ya da sektörel entegrasyon bakış açısıyla da tanımlanmıştır. Söz konusu bu yaklaşımla bağımsızlığın aşama aşama erozyonu ve bağlılıkların ulusal seviyeden Avrupa'ya dönüşmesi hedeflenmiştir (Çaşın, 2008:48).

Almanya ve Fransa arasındaki ilişkilerin yakın ilişkilerin normalleştirilmesi ve politik entegrasyonun iki öznesi olan bu meseleler için, Monnet'nin uluslar üstü kömür ve çelik topluluğu kurulması teklifi ortaya çıktı. Kömür ve çelik en önemli ekonomik endüstriler olduğu ve etkin anlaşmazlıklar iki dünya savaşıyla sonuçlanması nedeniyle seçilmişti. Monnet zaman kaybetmeden, Shumann'ı izleyerek, onun 1950 yolundaki deklarasyonunu netleştirerek kendi planına adapte etti (Blair, 2005:17).

Monnet planındaki temel fikir, demir ve çelik endüstrileri arasında devletler arasında ortak bir uygulamanın oluşturulmasıdır. Buradan hareketle sınır ticaret engelleri ortadan kaldırılacak ve endüstriler ulus üstü bir otorite tarafından yönetilecektir (Çaşın, 2008:64).

1950 yılında Fransız dışişleri bakanı Robert Shumann, Jean Monnet ve Almanya şansölyesi Konrad Adenauer birlikte hazırladıkları projeye AKTÇ'nin oluşturulma sürecini başlatmışlardır. Proje, Alman ve Fransız kömür ve çelik üretimin tek bir idari yapı altında toplanmasını ve diğer Avrupa devletlerinin de bu kuruluşa katılabileceklerini öngörmüştür (Dedeoğlu, 2003:48).

Haziran 1950'de Fransa, Almanya ve Benelux ülkeleri arasında Schumann planını ete kemiğe büründürmek ve daha sonra Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu kurmak için müzakereler başladı. Bu müzakereler Avrupa bütünleşmesi tarihindeki hükümetler arası konferansların ilkiydi. Schumann

görüşmeleri hem prosedürel hem de siyasi bir emsal oluşturdu (Dinan, 2008:74).

Yani plan hem ulusal hem de geniş anlamda Avrupa çıkarlarına hizmet etmek için tasarlanmıştır. Topluluğun altı üyesi kendi milli çıkarları doğrultusunda bu topluluğa üye olmuşlardır. Her ne kadar temel amaç, Fransız ve Alman kömür çelik endüstrilerini birleştirmek olsa da Benelux ülkeleri ve İtalya da organizasyona katılmak istediklerini belirtmişlerdir (Çaşın, 2008:65).

Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda Shumann Deklarasyonu'na olumlu yanıt verdi, özellikle Almanya can atıyordu. Çünkü bu, Almanya'ya kömür ve çelik endüstrilerinde daha fazla hareket özgürlüğü veren bir projeydi (Blair, 2005:18).

Bu girişim neticesinde 18 Nisan 1951'de Paris'te Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un katılımı ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran anlaşma imzalanmıştır (Ülger, 2002:57).

Avrupa Birliği'nin temeli, 1951'de Fransa, Batı Almanya İtalya, Belçika Hollanda ve Lüksemburg'un Paris anlaşmasıyla kurduğu AKÇT ile atılmıştır (Karluk aktaran Çaşın:say62). Bu düzenleme ile savaş sanayinin iki önemli hammaddesinin kullanımı ve üretimi üzerindeki ulusal egemenliklerin açıkça feragat etmişlerdir. İngiltere, bu birliğe katılmayı reddetmiştir. 1950 yılında dikkat çekici diğer gelişmelerden biri de, Avrupa devletleri ile ABD arasındaki ödemeleri düzenlemek için kurulmuş OEEC içindeki 17 devletin Avrupa Ödemeler Birliği'ni kurmuş olmalarıdır. 1958'de Roma Anlaşması'nın yürürlük tarihinde, bu birlik Avrupa Para anlaşmasına dönüşmüş ve Euro'ya kadar uzanan sürecin aşamalarından biri olmuştur. Dikkat çekici ikinci gelişme ise, günümüz Avrupa Birliği'nin temel ilkelerini ifade eden insan hakları ve temel özgürlükler sözleşmesinin 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanmasıdır (Dedeoğlu, 2003:49).

Britanya ise, OEEC'nin hükümetler arası yapısının bir parçası olarak, bu yeni organizasyonun bir parçası olma gereğini hissetmedi. İngiliz ticaretinin görece gücü ve çeşitliliği, diğer ülkelerle güç birliği yapmanın dünya olayları üzerinde etkileyici olmanın göz önüne alınmaması anlamına geliyordu (Blair, 2005:18).

23 Temmuz 1952 tarihinde yürürlüğe giren sözleşme ile resmen faaliyete geçen AKÇT'nin "yüksek otorite" başkanlığına olayın fikir babası Jean Monnet, meclis başkanlığına da Belçikalı Paul Henri Spaak getirilmiştir. Kuruluşun merkezinin Lüksemburg olması kararlaştırılmıştır (Tezok, 2002:57).

1953 yılında, AKÇT'ye üye devletler, Paul Henri Spaak'ın hazırladığı "siyasal birlik" planını tartışmaya açmışlardır. Plan, insan hakları ve temel özgürlükler ilkelerini temel alan, ortak savunma ve dış politikayı da kapsayan, ortak bir pazar oluşturmuş, Avrupa konseyi, çift meclisli parlamento, bakanlar konseyi, adalet divanı ve ekonomik sosyal komiteden kurulu bir birlik öngörmüştür (Dedeoğlu, 2003:50).

Gerek savunma işbirliği gerek siyasal birlik projeleri ve gerekse bu söz konusu organların uluslar üstü organlara devri konuları üyeler arasında anlaşmazlıklara konu olmuştur. Anlaşmazlıkların ilk uzantısı olarak, özellikle Fransa'nın itirazları ile savunma konusunda imzalanan Brüksel anlaşması, Paris anlaşması ile revize edilerek Batı Avrupa Birliğine dönüştürülmüştür. Tarım, enerji ve savunma konularında konularındaki anlaşmazlıkların yeni kurulacak örgütlerle düzenlenmesi kararı alınmış, savunma BAB'ın, tarım AET'nin ve enerji de EURATOM'un konusu olmuştur. Alınan bu kararlar 25 Mart 1957'de imzalanan Roma Anlaşmaları ile somutlaşmış ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu /EURATOM) kurulmuştur (Dedeoğlu, 2003:51).

Her ne kadar Avrupa entegrasyonu için temel hareket noktası bu devletler arasında ortaya çıkabilecek çatışmaları engelleme ihtiyacı olsa da aynı zamanda, ekonomik anlamda da entegrasyon için güçlü göstermeler mevcut olmuştur (Çaşın, 2008:62).

Uzun süren görüşmelerden ve teknik çalışmalardan sonra 25 Mart 1957'de Roma'da imzalanan anlaşmalarla Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. EURATOM'un amacı atom enerjisinin üye ülkelerde barışçı amaçlarla kullanımını geliştirmek olarak benimsenmiştir. AET ise, kömür ve çelikte yapılan entegrasyonun ekonominin diğer bütün kesimlerine yayılmasını ve üye ülkeler arasındaki ortak pazarın kurulmasını öngörüyordu. AET, bütün ekonomide bir entegrasyon hedeflediği için üç topluluğun en geniş kapsamlısıdır. Siyasi bir entegrasyon kurulması yönünde en ileri adımdır (Çaşın, 2008:67).

Schuman deklarasyonu, kömür ve çelik üretimin birleşmesinin derhal Avrupa federasyonunun ilk adımı olarak ekonomik kalkınmayı temel alan genel bir oluşum tarafından garanti altına alınmasını vurguluyordu (Blair, 2005:18).

Kuruluş amacı ekonomik gelişme, istihdamın ve hayat standardının yükseltilmesi bunun için serbest pazar mekanizmalarına hayatiyet kazandırılması ve nihayet bir ortak pazarın tesisi olarak belirlenen AKÇT'nin, ilk yıllarındaki çabalarının bu alandaki yatırımların, üretim düzeyinin, fiyatların belirlenmesinde ve piyasalara saydamlık getirilmesinde etkili olduğu, bu arada iyileştirme programlarının hazırlandığı ve 1954 yılının sonuna kadar üyeler arasında kömür, çelik, demir ve hurda demir ticaretinde mevcut engellerin tamamına yakınının kaldırılmasının sağlandığı görülmüştür (Tezok, 2002:59).

AKÇT siyasi ve kurumsal olarak, Yüksek Otorite, Bakanlar Konseyi ve üye ülkelerin daimi temsilcileri ile iyi çalışma ilişkileri yürütmüş böylece,

Topluluğun işleyişini daha en baştan uluslar üstü ve hükümetler arası yaklaşımların bir harmanı karakterize etmiştir (Dinan, 2008:83).

Bu deklarasyon, Fransa'nın ulusal egemenliğin bir miktar kaybını, barışı kurma çabalarının yeni uluslar üstü bir yapı kurulması için ödenen bir bedel olarak gördüğü için kayda değerdir. Bu "fonksyonalist yaklaşım" Hague kongresinin ardındaki federalist yaklaşımdan dikkate değer ölçüde farklıydı. Fonksyonalist yaklaşım, Monnet'nin üye devletler için kabul edilebilir olduğunu düşündüğü, belli politik alanlarda egemenliğin ulus devletlerden kademeli olarak transfer edilmesini temel alan bir yaklaşımdı. Fonksyonalistlerin en büyük umudu, barışa kömür tarım gibi belirli ekonomik alanlardaki entegrasyonla bu sektörlerin uluslar üstü bir yapı tarafından idare edilmesiyle ulaşılabileceğiydi (Blair, 2005:17).

Monnet'ye göre AKÇT, devrimsel bir harekettir ve kendisi bunu daha da birleşmiş bir Avrupa'nın temeli olarak görmüştür. Monnet'nin hareket noktası bu iki sektörde yapılan entegrasyonun diğer sektörlerde de rahatlıkla gerçekleşeceğidir. Belki de Monnet'i haklı çıkararak AKÇT'nin yapısı beş yıl sonra oluşturulacak olan Avrupa ekonomik topluluğunun(AET) bir prototipi olmuştur (Çaşın, 2008:67).

Anlaşmada altı çizilen konu, üye devletlerde birleşik kurumlarca uzlaşılı politikalarıyla yönetilen ortak bir kömür ve çelik pazarı oluşturularak ekonomik genişlemenin, istihdam artışının ve yaşam standartlarının yükselmesinin teşvik edilmesiydi. Anlaşma, sadece belirli ekonomik alana odaklanmış olmasına rağmen "Kurucu Babaları"nın fonksiyonel bir entegrasyon anlamına gelen topluluğun genişlemesi ve kömür ve çeliğin çok daha ötesine taşıma tutkusunun bir giriş sunumu olmuştur. AKÇT kalbinde yatan Avrupa entegrasyonuna sektör sektör yaklaşmaktı (Blair, 2005:18).

Avrupa'daki bütünleşme girişimlerini, siyasi düzlemde değil de, ekonomik düzlemdeki bir işbirliği ile başlatmanın ve bunu zamanla bütünleşmenin diğer

aşamalarına taşımının daha uygun olacağına inananların bir araya gelip bu beklentilerini gerçekleştirmeleriyle Avrupa'da topluluklar dönemi başlamıştır (Dedeoğlu, 2003:48).

Avrupa Toplulukları, başlangıcından beri, ters bir noktadan; yukarıdan ziyade alttan yola çıkmış bulunmaktadır. Yani önceliği siyasal yapılaşmaya; entegrasyona değil, ekonomik bütünleşmeye vermiştir. Bu topluluklar, sınırlı bir eylem alanı içinde fonksiyonel bir birlik yaratmak çabasıdadırlar ve bu birliğin bu sınırlı alanda başarıyla işlemesi sayesinde, her şeyden önce, gene bu sınırlı alanda bir çıkarlar topluluğunun tesisine yol açacağına ve sonra bu örneğin diğer fonksiyonel alanlardan tarım, ulaştırma, elektrik, askeri kuvvetler gibi alanlara da yayılacağına inanmaktadırlar. Nihayet bu seri fonksiyonel birleşmelerden organik olarak bir siyasi birliğin oluşacağı düşünülmektedir. Bütün bu düşünülen alanlarda fonksiyonel örgütler kurulduktan sonra, Avrupa ülkelerinde egemenlik tedricen, gerçekte ortak bir Avrupa devletine devredilmiş olacak; üye Avrupa devletleri bu birleşmenin seyrini fark etmeyecek, denilmektedir (Coşkun, 2001:45).

1945 sonrası sürecin en temel özelliği ise, devletlerin yükümlülüklerini ihmal etmeleri halinde onlara zor uygulayacak uygulama mekanizmalarının iç hukuktakine benzer bir biçimde oluşturulmaya başlanmasıdır. Anılan uluslararası gelişmenin ötesinde şu an sadece Avrupa kıtasında görülen siyasal yapılanma ise, ekonomik birlik amacından hareket edip siyasal bir bütünleşme perspektifi taşıyan ve ulus- üstü bir nitelik taşıyan Avrupa topluluklarıdır (Göztepe, 2008:77).

Entegrasyona yönelik ilk adımlar federalist fikirlere bağlılıktan daha ziyade, uygulamada ortaya çıkan bazı problemlere çözüm arayışları içerisinde şekillenmektedir. Shumann, Adenauer, Gasperi milliyetçilikten kurutulmak için kendine has nedenleri olsa da AKÇT'nin mimarı olan Monnet'nin hem acil hem de uzun dönemli problemlerin çözülmesini hedeflemiştir. Yaklaşımlardan ilki, dönemin Avrupa ekonomisi için hayati önceliğe sahip

bulunan kömür ve çelik endüstrilerini yeniden yapılanması ikincisi ise, batı Almanya'yı herhangi bir riski olmadan ve Fransa'nın çelik endüstrisine de zarar vermeden, kapitalist Avrupa devlet sisteminin içerisinde nasıl tutunacağıdır. Uzun vadede ise Monnet, Avrupa'nın ABD ile nasıl rekabet edeceği stratejisini ortaya koymuştur. Ayrıca Avrupa entegrasyonu için önemli temalardan biri de serbest pazar kapitalizmi ile planlamaya dayalı kapitalizm arasındaki gerginliktir. Planlamaya dayalı kapitalizmin ya da pazarların yönetilmesi, Monnet tarafından batı Avrupa açısından değiştirilmesi gereken bir sistem olarak görülmüştür. Aslında Monnet; belirtilen dönemde bu hedefin gerçekleştirilmesini bir ortak pazarın oluşturulması yoluyla değil, kendisi gibi bazı plancılar tarafından sürecin kontrol edilmesi yoluyla gerçekleşmesi gerektiğini düşünmüştür. Sonuç olarak, Monnet, yönetilen ulusal pazarlardan yönetilen bir Avrupa pazarına dönüşülmesini öncelikli hedef olarak tespit etmiştir (Çaşın, 2008:57).

AKÇT, Paris anlaşmasıyla 1951'de kurulmuş ve 1952'de Monnet'in ilk başkan olmasıyla da faaliyetlerine başlamıştır. Kömür ve çelik endüstrilerindeki ticaret engelleri elemine edilmiş ve "yüksek otorite" adıyla ulus üstü bir kurum oluşturulmuştur (Çaşın, 2008:66).

AKÇT daha sonra Roma Anlaşmalarıyla kurulacak olan AET ve EURATOM'dan farklı olarak elli yıllık bir süre için yapılmıştı. Bu şekildeki düzenleme AKÇT'nin bir "bütünleşme laboratuvarı ya da kobay" olmasıyla açıklanabilir. Gerçekten bu örgütün kurulduğu yıllarda Avrupa'nın henüz savaşın yaralarını tam olarak saramamış olması, bu nedenle içinde bulunduğu psikolojik tablo ve Avrupa halklarının birbirlerine duydukları güvensizlik, sınırsız süreli bütünleşme deneyimleri için çok da uygun bir ortam oluşturmamaktaydı. Bu nedenle, AKÇT sistemi üye devletleri süresiz bağlamak yerine "paylaşma ve uzlaşma kültürünü" pekiştirebilmek adına onlara belli bir süre vermiştir. Bu süre içinde bütünleşme istenen şekilde yürümez ise, bu deneyime nokta koyma olanağını üye devletler ellerinden bırakmamışlardır (Günuğur, 2007:12).

1951 Paris Anlaşması, Avrupa'nın bu ilk örgütünün altı kurucu devletinin kömür ve çelik üretiminin tümünü elli yıllığına ortak kurallara ve uluslar üstü bir kurum olan kömür ve çelik yüksek otoritesine bağlamıştır. Kurumun ekonomik rolü yapıcı, siyasal işlevi de çok önemli olmuş, birkaç yıl öncesine kadar savaştan halkları psikolojik ve siyasal açıdan birbirlerine yaklaştırmıştır. AKÇT'den sonra hiçbir kurum federalizmi bu kadar ileri bir noktaya götürememiştir (Mathieu, 2006:14).

Robert Marjolin'e göre, AKÇT iki açıdan önemliydi. İlk olarak bir adım ilerisini, birleşmiş bir Avrupa yolunda yeni bir başlangıcı; ikinci olarak ise, Fransız- Alman ilişkilerinde bir devrimi temsil etmekteydi. Neredeyse bir yüzyıl süren savaşlar, hakimiyet girişimleri, artık absürt bir biçimde tarihsel miras olarak anılan karşıtlık, yerini tamamen eşitlik üzerinden işbirliğine bırakmıştı (Dinan, 2008:83).

AKÇT, daha sonra imzalan Roma Anlaşmalarının kurduğu topluluklardan farklı olarak, Yüksek otoriteyi supranasyonal, yani ulus üstü bir yetki ile donatmıştır. Yüksek Otorite, ekonomik ve siyasal konularda üye devletleri bağlayıcı kararlar alabilme yetkisine sahip bulunuyordu (Coşkun, 2001: 47).

AKÇT, uluslararası düzeyde daha önce herhangi bir örneği olmayan "sui generis" bir örgüttür. Tüzel kişiliğe sahip bulunan örgütün bu niteliği karar organlarının, üye devletlerden bağımsız biçimde karar almaları ve almış oldukları kararları uygulamaları aşamalarında son derece belirgin biçimde ortaya çıkmaktaydı (Günuğur, 2007:10).

Bir başka deyişle Günuğur'un, De La Rochere'ininden aktardığı gibi, "AKÇT uluslar üstü bir örgüt olarak hukuk koyma yetkisine sahipti. Bu şekilde belirlediği normlar üye devletlerin iç hukuklarında doğrudan uygulanacak normlar niteliğindedi. Sınırlı bir alanda da olsa üye devletler ulusal yetkilerinin kullanımlarını AKÇT'ye devretmeyi kabul etmişlerdi. Bu normlar

onları uygulamayan devletlere karşı yeni kurulan Adalet divanında ileri sürülebilirdi.” (Günuğur, 2007:11).

AKÇT siyasi açıdan anlamlı, kurumsal açıdan yenilikçi, fakat ekonomik açıdan önemsizdi. Batı Avrupa ülkeleri arasında kurulacak savaş sonrası ilişkiler için kurumsal bir emsal teşkil etmişti, ancak AKÇT'nin kurulmasına yol açan Ruhr sorununun özellikleri, kömür ve çelik sektörünün kendine has doğası ve ulusal egemenlik ilkesine bağlılık, otomatik bir yayılma etkisini imkânsız kılmaktaydı (Dinan, 2008:93).

Ama buna rağmen üç yıl kadar sonra AET ve EURATOM'u kuran anlaşmalar imzalanmıştı. Bunun iki nedeni vardı; birincisi, domino teorisinin zorlamasıydı, enerji üretiminde ve askeri kapasitede odağın kömürden nükleer güce doğru değişmesi trendlerde açıkça gözüküyordu. İkincisi ekonomik büyüme ile ilgili tüm endişelerdi. Savunma politikasında işbirliğinin çok uzak olmasına karşın ekonomik politikanın geniş kısımlarında daha faydalı ve görece daha az maliyetliydi. Avrupa entegrasyonunda Monnet metodu, birliğin evrimsel bir yola girmesini sağlamayı başarmıştı (Warleight, 2004:20).

Sonuç itibariyle, Avrupa Birliği'nin kutsal temelleri 1950'lere Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğuna dayanmaktadır. Alex Warleight'in belirttiği gibi, “bu kurumların her biri bir takım ulus üstü özelliklere sahip olsalar da amaçları ve yapıları anlamında hükümetler arası etkisini çok güçlü bir şekilde bu yapılanmalarda kendini gösterdiği görülmektedir.”

PLEVEN PLANI: AKÇT'nin kuruluşundan sonra Batı Avrupa ülkeleri kömür ve çelikte yapılan işbirliğini askeri ve siyasal alanda da gerçekleştirmek istemişlerdir. Almanya bu konuda daha da ileri bir adım atarak Batı Avrupa'yı özellikle Rus tehlikesine karşı savunmak için Fransa'ya ortak ordu kurulmasını, hem Alman hem Fransız ordularının ortak komuta altında toplanmasını ve dış politikada ortak politika izlenmesini önermiştir. Bu fikri Fransız başbakanı Rene Plevin de benimseyerek sahip çıkmış ve kendi adıyla anılan “Plevin Planı” ile bir Avrupa savunma topluluğu (EDC) kurulmasını teklif etmiştir. Bu öneri, zamanın daha erken olduğu ve Almanya'nın yeniden silahlanmasına imkân tanıyacağı gerekçesiyle Fransız parlamentosunda reddedilmiştir. Bunun üzerine kömür ve çelikte yapılan entegrasyonu bütün ekonomiye yaymak ve Batı Avrupa'da ekonomik entegrasyonu gerçekleştirmek yönünde çalışmalar başlamıştır (Çaşın 2008:67).

II. ROMA ANLAŞMASI

A. GENEL OLARAK

1950’li yılların sonuna gelindiğinde Avrupa artık dünyanın öteki yörelerinden bazen güzellikle bazen de zorla el etek çekmeye, kendi sahasında ise seyircisinin aksi yönde tezahür eden isteğine karşın iki hasım kamp arasında bölünmüşlüğü “şimdilik” yaşamın bir gerçeği olarak kabullenmeye başlamıştır. Özellikle İngiltere ve Fransa’nın denizaşırı topraklarından çekilmesi sonucu bu yörelerde ortaya çıkan otorite boşlukları ise “görülen lüzum üzerine” ABD tarafından doldurulmaya başlanmıştır (Tezok, 2002:63).

Okyanusun ötesinden sağladığı ekonomik, siyasi ve askeri destekle hem kendi ayakları üzerinde durabilme hem de geceleri rahat uyuyabilme lüksüne kavuşan Batı Avrupa, 1952’de başlattığı “ekonomik faaliyetlerin ahenkli bir şekilde gelişmesini, sürekli ve dengeli kalkınmayı, piyasa istikrarını ve yaşam standartlarının yükseltilmesini sağlayacak bir ortak pazarın tesisine yönelik” çalışmaları hızlandırmak için kendini artık hazır saymıştır (Tezok, 2002:64).

Avrupa Savunma Topluluğu girişimin başarısızlığından sonra Monnet ve taraftarları entegrasyonun devamını sağlamak amacıyla bir arayış içerisine girmiş ve AKÇT modelini diğer sektörlerde de uygulama yoluna gitmişlerdir (Çaşın, 2008:68).

Bu nedenle, Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu kuran Roma Anlaşması, Avrupa bütünleşmesi sürecinde son derece önemli bir yere sahiptir. Gerçekten bu bütünleşme modelinin diğerlerinden farkı, ekonominin tümünü kapsayan bir entegrasyonu gündeme getirmiş olmasıdır. Daha sonra birkaç kere değişikliğe uğrayan AET anlaşması siyasi konulardan çok ekonomik bütünleşme olgusuna önem vermiş ve bu amaçla gerekli düzenlemeleri uygulamaya koymuştur. Dört özgürlüğün sağlanması ekonomik entegrasyonun temel alt yapısını oluşturmuştur (Günoğur, 2007:19).

1. MESSINA TOPLANTISI

AST anlaşmasının veto edilmesiyle yaşanan düş kırıklığının ardından 1-3 Haziran 1955 tarihinde İtalya'nın Messina kentinde bir araya gelen altı ülkenin bakanları Avrupa'nın karamsarlığına son vermek amacıyla "Avrupa Atılımı" adı altında oluşturdukları yeni bir girişimi hayata geçirmişlerdir. Bu çerçevede "çok hızlı ve Avrupa halklarının önünde" gittiklerinin farkına vardıkları Messina Konferansı aslında bir gerçeği kabul etmek zorunda kalmıştır. "Siyasi ve askeri bütünleşme" gibi daha çok egemenlik devrini gerektiren "üst yapı" entegrasyonu yerine, daha az egemenlik devrinin söz konusu olacağı "ekonomik bütünleşme" yani "alt yapı" entegrasyonuna öncelik vermek Messina Konferansına egemen olan son derece gerçekçi bir yaklaşım olmuştur (Günoğur, 2007:17).

Altıların dışişleri bakanlarının Avrupa entegrasyonunu sağlayacak (nakliye ve atom enerjisi de dâhil) teklifleri görüşmek üzere bir araya geldiği Konferansta, Avrupa entegrasyonuna Fransa'nın verdiği destek, kendi ulusal ihtiyaçlarını koruma tutkusuyla şekillenmiştir. Toplantının sonuç bildirisinde "Federal Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa, İtalya ve Lüksemburg hükümetleri Avrupa'nın inşasına doğru yenilik yapma zamanı gelmiştir. Onların fikrine göre bu sadece tek bir alanda ekonomi alanında başarılımalıdır" ifadesi kullanılmıştır (Blair, 2005:21).

Dışişleri bakanlarının giderek büyüyen bir Fransız- Alman dostluğu havası içinde gerçekleştirdikleri Messina toplantısı, Avrupa bütünleşmesi tarihinde önemli bir yere sahiptir. AB'nin ilk günlerindeki analizlerde, Messina; AST yenilgisinin yarattığı görünürdeki geri gidiş sonrasında, bütünleşme sürecini yeniden başlatan olay olarak ele alınmışken, Dinan'a göre ise, geriye bakıldığında, Messina Avrupa bütünleşmesinin Mayıs 1950 tarihli Schumann deklarasyonundan sonraki ikinci bir doğuş gibidir (Dinan, 2008:95).

Messina Toplantısında, ekonominin tümünü kapsayan sektör sektör bütünleşme amaçlı ayrı anlaşma taslakları hazırlanması için Henri Spaak

başkanlığında hükümet temsilcilerini ve uzmanları kapsayan bir komite kurulmuştur (Günuğur, 2007:17).

Avrupa'nın nüfus bakımından küçük, ancak gelişmişlik düzeyi itibariyle ileri bazı ülkeleri de Avrupa'nın bütünleşmesinde etkinlik göstermişlerdir. Gerek ekonomileri açısından gerekse siyasal istikrar bakımından Avrupa'da birlik içinde olmanın yararlarına inanan Belçika, Hollanda ve Lüksemburg' tan oluşan bu ülkeler, 1950'li yılların başında bir araya gelerek Benelux adı altında bir gümrük birliği oluşturmuş daha sonra da, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun da kuruluş amacıyla uyuştugu için, AET içinde de yer almışlardır (Canbolat,1991:61).

Özellikle Altılar arasındaki ticari sınırların azaltılarak ortak bir pazar ve gümrük birliği kurulmasını savunan Hollanda dışişleri bakanı Johan Beyer'in katkısı çok önemlidir. Ancak onun, entegrasyonun sadece sektörel zeminde yapılması görüşünden büyük ölçüde farklılık gösteren bu yaklaşımı bütün devletler tarafından paylaşılmamış; özellikle İngiltere ortak pazar oluşumuna karşı muhalif davranmıştır. Bunu ekonomik endişelerle maskeleyerek istemesine rağmen İngiltere'nin muhalefetine asıl nedeni, topluluk kurumlarının uluslar üstü gücünü reddederek AET'nin bir parçası olmayı geri çevirmesiydi (Blair, 2005:23).

Spaak komisyonu çalışmalarında tek tek sektörel bütünleşme anlaşmaları imzalamanın güçlüğünü görerek sadece iki anlaşma taslağı hazırlamaya karar vermiştir. Bunlardan biri ekonominin tümünü kapsayan ve gümrük birliğine dayanan bir anlaşma diğeri de "nükleer enerji" gibi rekabette çok işbirliğinin ön plana çıktığı alanda bütünleşmeyi öngören bir anlaşma tamamlandıktan sonra ortaya çıkan iki anlaşma metni yetkililer tarafından önce paraf edilmiş ve 25 Mart 1957 tarihinde de Roma'da imzalanmıştır (Günuğur, 2007:18).

Ekonomik boyut çerçevesinde oluşturulan ekonomik komisyon iş, serbest ticaret, gümrük uyumlaştırılması, sınaî korumacılık ve sosyal politikalar konularında ortak bir tutum geliştirilmesini ve ortak kurumlar oluşturulmasını önermiştir. Bu öneri de, iki yıl sonra kurulan AKÇT ve 1957'de AET ve EURATOM ile somutlaşmıştır (Dedeoğlu, 2003:47).

6 Mayıs 1956'da Belçika dışişleri bakanı Paul-Henri Spaak, AKÇT üyelerine Avrupa Ekonomik topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmasına ilişkin bir proje sundu. Spaak'ın projesi olumlu karşılandı. 26 Haziran 1956 günü ise AET ve EURATOM'un kurulması için Brüksel'de görüşmelere başlandı. 25 Mart 1957 günü Roma'da Altıların Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurucu anlaşmaları imzalandı. Bu anlaşmalar Roma Anlaşmaları olarak anılmaktadır (Coşkun, 2001:48).

Messina toplantısı sonuca ulaşmadan sona ermesini istemeyen dışişleri bakanları, son dakikada atom enerjisi ve ortak pazar teklifleri çalışmalarını sürdürecektir hükümetler arası bir komite kurma konusunda anlaşıldılar. Messina'yı önemli kılan asıl unsur, temkinli bir şekilde ve son dakikada alınan mevcut seçeneklerin ucunu açık bırakmaya yarayan bu karardır (Dinan, 2008:99).

Spaak, Messina konferansı sonrasında raporunu 1956 yılında Venedik'te dışişleri bakanlarının bir toplantısında sunmuş ve ortak bir pazarın ve atom enerjisi topluluğunun oluşturulmasını teklif etmiştir. Bu da 1957 mart ayında Roma'da Avrupa Ekonomik topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun (EURATOM) oluşmasını sağlamıştır (Çaşın, 2008:69).

Dışişleri bakanları Messina toplantısından yaklaşık bir sene sonra, Spaak raporunu ele almak üzere Venedik'te bir araya geldiler. Ülkelerin büyük bölümünün kamuoyunda EURATOM için olmasa da ortak Pazar için güçlü bir destek vardı (Dinan, 2008:100).

Spaak komitesi raporunun müzakereleri, sıklıkla zorlu geçen doğasına rağmen, AET ve EURATOM'u oluşturan ortak bir anlaşmayla sonuçlandı. Bu anlaşma 25 Mart 1957 yılında Roma'da AKÇT üyesi altı devlet tarafından imzalandı. Bu anlaşma ulusal parlamentolar tarafından hızla onaylanarak 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girdi ve Avrupa tarihinde kilit bir an olarak işaretlendi (Blair, 2005:24).

2. AET VE EURATOM'UN KURULUŞU

Messina'da bir araya gelen altı ülkenin dışişleri bakanlarının yürüttüğü çalışmalar sonucunda ortaya çıkan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)'un tesisi için, sözleşmeler 25 Mart 1957 tarihinde imzalanmıştır. Altı ülke Roma Sözleşmesi'ni imzalamak suretiyle aynı zamanda siyasi bütünleşmeyi ekonomik bütünleşme üzerine bina etme konusundaki kararlılıklarını ve bu konuda dönüşü olmayan "uzun ince bir yolda" yürümek hususunda azimli olduklarını göstermek istemiş olacaklar ki; sözleşmeye üyelerin ayrılmasını öngören bir hüküm koymamışlardır (Tezok, 2002:65).

Paris anlaşmasına taraf olan ülkeler arasında 1957'de Roma'da imzalanan anlaşmalarla örgüt kurulan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) üye ülkeler arasında atom enerjisi alanında işbirliğine gidilmesini, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ise ekonomik bütünleşmeyi öngörmüştür. Her iki örgütün kuruluşlarında model olarak AKÇT esas alınmıştır (Ülger, 2002:57).

Genelde Roma anlaşması olarak bilinen Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) sadece ekonomik hedefleri değil "Avrupalılar arasında şimdiye kadar gerçekleşmiş en yakın birliğin temellerini atma" gibi ifadeleri de içermiştir (Moravcsik'den aktaran Çaşın 2008:say69). Ancak anlaşmanın temel noktası genelde ekonomik hedefler olmuş ve bunların içerisinde ortak

pazarın oluşturulması, gümrük birliği ve birçok topluluk politikaları yer almıştır (Çaşın, 2008:69).

Roma Sözleşmesi'nin 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmesi ile AET ve EURATOM Brüksel'de resmen faaliyete başlamış, Avrupa Parlamentosu ile Adalet Divanı üç örgüt için ortak sayılmıştır (Tezok, 2002:65).

Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) “sektörel bütünleşme” modelini ön plana çıkarmıştır. Burada temel alınan hedef, örgüte üye olan ülkeler arasında nükleer ürünlerde rekabet ortamı sağlamak değil, tam tersine üye devletler arasında belirli bir “işbirliğini” yaşama geçirmektir. EURATOM anlaşması, AKÇT anlaşmasının aksine “süre ile sınırlı olmayan”, başka bir deyişle süresi yapılan bir anlaşmadır (Günoğur, 2007:19).

Bu aşamada böyle bir kuruluşun tesisine öncelikle ihtiyaç duyulmasının nedeni yine savaş denildiğinde akla gelenler arasında nükleer gücün giderek daha önemli bir yer tutmasına bağlamak mümkündür. Diğer bir ifade ile EURATOM sözleşmesi ile nükleer silah yapım olanağına sahip olan ve olmayan bölge ülkelerinin ortak bir platformda bir araya getirilmesi amaçlanmıştır (Tezok, 2002:60).

Avrupa Topluluklarını kuran anlaşmaların önsözünde amaç ve ilkeler sıralanırken ortak dış politika ifadesine hiç yer verilmemiş ancak dolaylı göndermeler yapılmıştır. Örneğin Paris Anlaşması'nın önsözünde “dünya barışının ancak onu tehdit eden tehlikelere karşı harcanacak yaratıcı çabalarla sağlanabileceği”, “barışçı ilişkiler ve beynelmilel medeniyetin korunması için uyumlu bir Avrupa'nın zorunlu olduğu” ifadeleri yer almıştır (Ülger, 2002:58).

Avrupa'da yeni bir ufuk açan Roma Sözleşmesi'nin belirlediği ilk hedef giriş paragrafında da belirtildiği üzere ortak pazarın tesisi idi. Ortak pazarın kurulmasında ise, üyelerin tamamının hem “ortak” hem “pazar” olması

gerekmektedir. Bunun “olmazsa olmaz” koşulu ise, dışa karşı inşa edilecek sağlam duvarlar himayesinde içeride sermaye, iş gücü ve hizmetlerin serbestçe dolaşmasının sağlanması olacaktır. Bu nedenle, yapılacak ilk iş serbest dolaşım kanallarını tıkayan engellerin belirli bir program çerçevesinde ve belirlenecek bir sürede ortadan kaldırılmasını sağlamak olmuştur (Tezok, 2002:66).

AET anlaşması çok daha fazla önemliydi; o kadar ki bir süre sonra Roma Anlaşması terimi ile sadece AET kastedilmeye başlandı. Anlaşma maddeleri genelden özele, bugünden geleceğe farklılıklar gösteriyordu (Dinan, 2008:109).

Anlaşmanın asıl metni gümrük birliği, ortak ticaret politikası, ortak ulaştırma politikası, rekabet politikası, para politikasındaki sınırlı işbirliği ve makroekonomik politikaların koordinasyonu maddelerini içermiştir. Sosyal politika hakkındaki bir madde, işçilere yeniden eğitim vermek ve diğer yardımlar için katkıda bulunmak üzere bir Avrupa sosyal fonunun kurulması şart koşulmuştur. Anlaşma ayrıca bölgesel kalkınma ve diğer modernizasyon projeleri için ucuz krediler sağlamak üzere bir Avrupa Yatırım Bankası kurulmuş insanların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımına ilişkin maddeler, ortak pazarın kurulmasında, teoride arzu edilir olanla, siyaseten gerçekleştirilebilir olan arasındaki gerilimi yansıtan deneme niteliğinde olmuştur (Dinan, 2008:109).

Anlaşma bir asamble, konsey, komisyon ve divan kurmaktaydı. Komisyon en ayrıcalıklı yeni kurumdu. Uluslar üstü bir kurum konusunda çok aşırıya gitmek istemeyen Altılar, Yüksek Otorite gibi itibar atfeden bir isim yerine, Komisyon gibi daha az tartışmalı bir ismi kullanmaya karar verdiler (Dinan, 2008:109).

AET'yi kuran Roma Anlaşması'nda kuruluş amaçları şu şekilde sınırlanmıştır:

- Avrupa halkları arasında giderek daha güçlü biçimde kurulacak birliğin temellerini atmak,
- Avrupa'yı bölen engelleri kaldırarak ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimini ortak eylemlerle sağlamak,
- Bölgeler arasındaki ekonomik dengesizlikleri en aza indirmek suretiyle uyumlu kalkınma sağlamak ve ekonomik bütünlüğü güçlendirmek, ortak dış ticaret politikası sayesinde uluslararası ticaretteki kısıtlamaları kademeli bir şekilde kaldırmak,
- Halkların çalışma koşullarının ve hayat standartlarını iyileştirmek için sürekli çaba harcamak,
- Dengeli ticari ilişki ve adil rekabetin önündeki engelleri kaldırmak,
- Barış ve özgürlüğün korunmasını sağlamak ve kendi amaçlarını benimseyen öteki Avrupa halklarını da ortak olmaya çağırmak (Ülger, 2002:59).

Görüldüğü gibi, kurucu anlaşmaların başlangıç bölümlerinde temel amacın ekonomik bütünleşme olduğu açık biçimde vurgulanmış, buna karşılık siyasal bütünleşmenin “giderek” daha güçlü biçimde kurulacak birlik ifadesinde de görüleceği gibi ima edilmiştir (Ülger, 2002:59).

Anlaşmanın en önemli maddelerinden birisi de, anlaşmanın bazı durumlarda gerekli yetkiyi içermemesi halinde konseyin oy birliğiyle “topluluğun amaçlarından birini ... gerçekleştirmek için gereken ... uygun tedbirleri” alabileceğini içermektedir. Başka bir deyişle, üye ülkeler bütünleşmeyi anlaşmada özel olarak belirtilmemiş alanlara doğru genişletmeye karar verebilirlerdi. Sadece üye devletlerin kararı oybirliği ile almaları şartına bağlı olduğundan bu, ekonomik bütünleşmenin ilerletilmesi için ucu açık bir aracın var olduğu anlamına gelmekteydi (Dinan, 2008 :110).

Alexander Noble “From Rome to Maastricht” başlıklı çalışmasında Roma Sözleşmesi'nin bir ittifak anlaşması olduğunu ancak önceki benzerlerinin

aksine bir savaşın başlatılması veya bitirilmesi amacını taşımadığını savunmaktadır (Tezok, 2002:68).

A. FÜZYON ANLAŞMASI

Avrupa Topluluk organlarının birleşmesinde ikinci aşama Füzyon Anlaşması ile tamamlanmıştır. 1965 yılında imzalanan ve 1 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren Füzyon Anlaşması'nda her üç topluluk için tek konsey tek komisyon kurulması kabul edilmiştir (Ülger, 2002:58).

Kurumsal yapısı AKÇT model alınarak oluşturulan AET ve EURATOM'un yönetimlerinin birleştirilmesini öngören anlaşma 8 Nisan 1965 günü imzalanmıştır. Brüksel'de imzalandığı için Brüksel Anlaşması olarak da anılan Birleştirme, Füzyon Anlaşmasına göre, Avrupa Toplulukları'nın her üçü için tek bir Konsey ve tek bir Komisyon ve Parlamento kabul ediliyordu (Coşkun, 2001:62).

1 Ocak 1957 tarihinde yürürlüğe giren bu anlaşmalarla Avrupa bütünleşmesi üç temel üzerine örgüt üzerine oturtulmuştur:

- 1952 den beri var olan AKÇT
- 1958 başında yaşama geçirilen AET
- 1958 başında yaşama geçirilen EURATOM

Bu şekilde Avrupa bütünleşmesi yolunda, henüz ekonomik alt yapılar ve kamuoyu buna hazır değilken "egemenlik yetkilerinin devri ve siyasal bütünleşme" yerine, bu kere Jean Monnet'de anlamını bulan fonksiyonalist yaklaşım benimsenmiştir. Buna göre "siyasal üst yapı" bütünleşmesi için ilk aşama ekonomik alt yapı entegrasyonudur. Bu ise, egemenlik yetkilerinden fazlaca ödün vermeden yaşama geçirilebilecek bir olgudur. Dolayısıyla "siyasal üst yapı" ancak sağlıklı bir ekonomik alt yapı entegrasyonu sağlanabilirse başarılı olabilir (Günoğur, 2007:18).

AET anlaşmasının gerektiği şekilde uygulanması sonucunda 12 yıl olarak öngörülen geçiş döneminin sona ermesinden bir buçuk yıl önce 1 Temmuz 1968 tarihinde Gümrük Birliği oluşmuş, dört özgürlükten ilki olan mallar hiçbir kısıtlama uygulanmaksızın üye devletler arasında serbestçe dolaşmaya başlamıştır. Diğer üç özgürlüğün sağlanması amacıyla da önemli bir yol alınmıştı. Toplulukları kuran üç temel anlaşma zaman içinde değiştirilmiş, daha doğrusu günün koşullarına uydurulmuştu (Günuğur, 2007:22).

Yeni organizasyonun ana hedefi, üye devletler arasında özgür ve eşit rekabeti destekleyecek bir ortak pazar ve gümrük birliği yaratmaktı. Bu hedef, iki temel faktör tarafından etkileniyordu; birincisi ekonomik büyümesi daha üst seviyeye çıkarma tutkusu, ikincisi, üye devletlerin savaştan önceki etkili ulusal korumacı bir sisteme dönmemesiydi. Roma anlaşmasının ikinci maddesi, “topluluk kendi amaçlarını, üye devletlerin ekonomik politikalarında bir yakınlaşma süreci ve ortak pazar oluşturarak, topluluğun ekonomik eylemlerinde uyumun arttırarak, devamlı ve dengeli bir genişleme, istikrarın artması üye olan devlet arasındaki ilişkilerin yakınlaşması ve yaşam standartlarının yükseltilmesinin özendirilmesi ile elde edilecek olduğunu” vurguluyordu (Blair, 2005:27).

Maastricht Anlaşmasının yürürlüğe girdiği 1 Kasım 1993'den itibaren tüm bunların yerine Avrupa Birliği kavramı kullanılmaktadır (Ülger, 2002:58).

B. TOPLULUĞUN İNŞAASI 1958-1968

2. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden yaklaşık 13 yıl sonra AET ve EURATOM 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girdi. AKÇT ile birleştirilerek Avrupa topluluklarının çekirdeği olarak şekillendiler. Roma anlaşması, AET' ye 4 temel kurum sağlıyordu: bir komisyon, bir bakanlar konseyi, bir adalet mahkemesi ve bir meclis (Blair, 2005:25).

AET'nin temel uluslar üstü yönü, merkezi idare organının bir komisyondan meydana gelmesiydi. Bu, önceki yıllarda ilk başkan Walter Hallstein liderliğinden çok daha yeterli bir performans gösteren komisyon için bir sorumluluktuk. Komiserler, üye devletlerdeki kendi konumlarına rağmen üye devleti temsil etmiyordu. Her komiser, AET sadakat için and içiyor ve hiçbir devlet ya da organdan talimat almayacaklarına yemin ediyorlardı (Blair, 2005:25).

Politikalar ve yeterlilikler:

1945 ve 1968 yılları arasında batı Avrupa yüksek verimlilik ve düşük işsizliğin yarattığı ortamda seyretmiş, 2. Dünya Savaşı sonrası yeniden yapılanması çok hızlı olmuştur. O kadar ki; AET'nin sınır ticareti tarifeleri ve ortak gümrük tarifeleri oluşturulması için koyduğu takvim zamanından önce tamamlanmıştır. 1968 yılına gelindiğinde AET üye devletleri Roma Anlaşması'nın ortaya koyduğu birçok hedefi gerçekleştirmiş durumdaydılar. Bunun bir sonucu olarak da üye devletlerin ekonomileri dengeli olmuş ve ticaretlerinin neredeyse yarısına yakın bölümünü kendi aralarında yapar bir hale gelmişlerdir. Dahası uluslararası düzeyde AET dünyanın en önemli ekonomik ve ticari bloğu haline gelmiş, ortak bir para kimliğine bürünmesi gereği ortaya çıkmıştır (Çaşın, 2008:70).

Bu tür bir gümrük birliği yaratmak, üye devletlerin, farklı ulus devletler arasındaki sınırların ve farklılıkların ortadan kaldırılması temelinde ortak uygulama ve standartlar üzerinde anlaşmalarıyla sonuçlandı. Bu, tarifelerin ve sabit fiyatlandırma ve ürün dampingleri gibi kısıtlı uygulamaların kaldırılmasını da içeriyordu. Bu iç politikalara ilaveten üye devletler topluluk üyesi olmayan devletlere ticaret yaptıkları üye devletlere bakılmaksızın sunulan ortak bir tarifeye garantiye almak için ortak bir dış tarife oluşturulmasında da anlaşmışlardı (Blair, 2005:28).

Sonunda tam bir gümrük birliği 1 Temmuz 1968 yılında kuruldu. Fakat bütün bu ekonomik faydalarından ayrı, federalistler hala karar alma sürecinin kademeli olarak üye devletlerden Avrupa kurumlarına doğru yönelmesini

umuyorlardı. Başka bir değişle, ekonomik entegrasyon dış politika, finansal konular, sosyal konuları gibi çok geniş bir alanda Avrupa birleşmesine öncülük edebilirdi (Blair, 2005:28).

Walter Hallstein'in aktif liderliğindeki Avrupa komisyonu tarafından, bu alanlarda büyük etkinlik sağlandı. 1958-1970 yılları arasındaki dönemde, altı ülke arasındaki ticaret beş kat arttı ve dünyanın geri kalan kısmına yapılan ihracat iki buçuk kat arttı. 1962'den itibaren AET dünyadaki en büyük ticari güç oldu. Ekonomik büyüme ile uyumlu olarak, uluslar üstü kurumlarda birlik politikaları oluşturulması temel aldı ve altılar ekonomisinin büyümesi ile kaynaşarak birliğin topluluğun dünya ile olan ilişkilerinde etkinlik sağladı. Bu dış rolün (harici rolün) AET tarafından biçimlendirildiğinin ispatı olarak ve dış dünya tarafından anlaşılması Avrupa ile Kuzey Amerika arasındaki gümrük duvarlarının azaltılması müzakerelerdi (Blair ,2005:28).

Kayda değer ekonomik başarılarına rağmen, 1960'ların sonunda topluluk ilk baştaki bütün konuları gerçekleştirememişti. Roma Anlaşması'nın 3. maddesinde "üye devletler arasında kişilerin, hizmetlerin ve anaparanın hareket serbestliğinin öndeki engellerin yürürlükten kaldırılması taahhüdüyle garantilenen kişi, mal ve paranın serbest dolaşımı ile ilgili sınırlamalar devam ediyordu ve bundan dolayı 1970 yılına kadar özgür ve eşit rekabet tanımı başarılamadı (Blair, 2005:28).

Süreçteki bu eksikliğin nedeni, karar alıcılar arasında Avrupa entegrasyonun bu ilk basamaklarında tek pazar oluşumuna yardımcı olacak bu politikalar yerine, kota ve gümrük duvarlarının kaldırılması tutkusuna kısmen bağlanabilir. İkinci olarak, Roma Anlaşmasıyla işsizliğe karşi geçici olarak bir sosyal fon kurulmasına rağmen bu görece küçüktü ve ortak sosyal bölgesel be taşıma politikalarını başarmanın ne kadar zor olduğunu kanıtlıyordu (Blair, 2005:29).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KURUCU ANLAŞMALARDA YAPILAN YENİ DÜZENLEMELER

I. AVRUPA TEK SENEDİ

1980’li yılların ortalarına gelindiğinde her ne kadar Gümrük Birliği 1 Temmuz 1968 tarihinde gerçekleşmiş, kişiler, hizmetler ve sermayenin serbest dolaşımı yolunda önemli ilerlemeler sağlanmışsa da, üye devletler arasındaki sınırlarda gerek kişiler gerekse mallar üzerinde kontroller vardı. Bir üye devletten diğerine sınaî üretim norm ve standartları değişiyordu (Günuğur, 2007:23).

Malların serbest dolaşımı tam olarak sağlanamamıştı. Kişi ve hizmetlerin serbest dolaşımında da sorunlar vardı, hatta kdv uygulamalarında da. Bir anlamda o tarihlerde üye sayısı 12’yi bulan toplulukta tek ve ortak bir pazar değil “12 farklı pazar” vardı. Ünlü “Cassis de Dijon” davası da bu olumsuz gelişmeyi açık biçimde ortaya koymaktaydı. Bu olumsuz gelişmelerin bilincinde olan Komisyon konuyla ilgili bir rapor hazırladı. “Beyaz Kitap” adı verilen raporda tüm sorunlar ortaya konuluyor ve bu sorunlarla ilgili çözüm önerileri de getiriliyordu (Günuğur, 2007:24).

Ancak her nasılsa Haziran 1984 Fontainebleau Avrupa konseyine kadar tek pazarın kurulması için kayda değer bir gelişme olmadı. İngiltere’nin bütçeye katılım sorununun çözülmesiyle, Fontainebleau toplantısı tek pazarın geliştirilmesi ve kurumsal reform sorununa yöneldi. İlk sorun kurumsal reform Avrupa parlamentosunun 1984 Şubat ayında onayladığı Antonio Spinelli liderliğinde mevcut anlaşmaların yerine yenisinin konulmasını müzakere edilmesi çağrısıyla yapılan Avrupa birliği anlaşma taslağı etkili oldu. Tek pazarın ikinci sorununa, üye devletlerden gelen kayda değer destek geldi; Örnelemek gerekirse, İngiltere hükümetinin mal ve hizmetler ortak pazarın özünü yaratmak için Fontainebleau Avrupa konseyinde masaya koyduğu

teklif İngiltere'nin Avrupa topluluğuna daha olumlu yaklaştığının sinyallerini veriyordu (Blair, 2005:57).

Fontaineblau'da 25-26 Haziran 1984 tarihlerinde toplanan AT konseyi, iki ayrı komite oluşturma kararı aldı. Bunlardan birincisi "Vatandaşlar Avrupa'sı" projesini yürürlüğe koymak için kurulan Adonnino Komitesi'dir. İkincisi ise, temsilcilerden oluşan Dooge Komitesidir. Bu ikinci komitenin görevi, kurumların işlevlerinin düzeltilmesi için önerilerde bulunmak olarak belirlendi (Coşkun, 2001:6).

Jim Dooge 'un başkanlığındaki ilk komite kurumsal meseleleri kolaylaştırmaya odaklı iken, Pietro Adonnino'nun başkanlığındaki diğer komite, "halkların Avrupa'sının "yaratılmasının olasılığını tespit etmek için çalışıyordu. Bu komitelerden, Adonnino komitesi, "vatandaşların Avrupa'sı" için toplulukta kısa süreli bir etki yaratan birkaç teklif sundu. Ama aynı şey Dooge komitesi için söylenemez. Bu komitenin 1985 Mart'ında Brüksel Avrupa Konseyi'nde sunduğu sonuçlar, topluluk kurumlarının güçlendirilmesi, Avrupa Topluluğu kararlarında ulusal veto kullanılmasının sona ermesi ve Avrupa tek pazarının oluşturulmasıydı (Blair, 2005:57).

1984 yılında Avrupa parlamentosu Avrupa birliği yolunda bir taslak anlaşma hazırlamış ancak sonuçta hedeflerini gerçekleştirecek yetkisi olmadığı için bu teşebbüs atıl kalmıştır. Her ne kadar Avrupa birliği yolunda büyük bir başarı o dönemde mümkün görülme de en azından 1980'lerin ortasında üye devletlerin büyük çoğunluğu entegrasyonun ilerletilmesi fikrini savunmuşlardır. 1984 yılında toplanan Avrupa konseyi, Dooge ve Adannino komiteleri adıyla bilinen iki komiteyi oluşturmuşlar ve bunlar topluluğun daha gelişmesi için yönünde muhtemel yolları araştırmakla görevlendirilmişlerdir. Dooge daha çok kurumsal konular üzerine yoğunlaşmışken Adannino ise topluluğun demokratik problemleri üzerinde yoğunlaşmıştır (Çaşın, 2008: 76).

1985 yılı Haziran ayında Milan'daki Avrupa konseyinde üye devletlerin hükümet başkanları, komisyonun "Beyaz Rapor"unu (1992 ye kadar tek pazarın tamamlanması) ve "Dooge Raporu"nu (kurumsal reform önerilerini ve topluluk kararlarında ulusal veto kullanılmasının azaltılmasını savunan) görüştüler. AT'nin genişlemesinin etkisi hakkında üyelere var olan endişelerle kurumsal reform ihtiyacın kolayca şekillendi (Blair, 2005:59).

Bu dönemki birçok reform önerileri çok fazla başarılı olamamış fakat tek bir Avrupa pazarı programı gerek ulusal hükümetler gerekse iş çevreleri tarafından büyük destek görmüştür. Bunun nedenleri arasında eurosclerosis (topluluğun ekonomik performansı ile Japonya ve ABD arasında gittikçe büyüyen uçurum) problemi konusunda pratik çözümler ürettiği olması buların en önemlilerindedir (Çaşın, 2008:76).

Bu gelişmelere paralel olarak, 1985 yılında İç pazarın tamamlanması ve bu yüzden topluluğun içi sınırlarının 1992 yılı sonuna kadar kaldırılmasını hedefleyen Topluluk reformu için hızlı bir eylem planı oluşturan Jacques Delors'un başkanlığında yeni bir komisyon göreve başladı (Blair, 2005:say57). Üye devletlerin görüşleri arasındaki bu yakınlaşma, Delors'un ileri görüşü ve Dooge komitesinin ulaştığı sonuçlarla bir araya gelince, 1985 yılı Mart ayında Brüksel'deki Avrupa komisyonu toplantısında, Avrupa topluluğu liderleri Tek Pazar'ın özünü oluşturmak için bir plan oluşturmak istediler (Blair, 2005:58).

Tek Pazar programı, Dooge raporu ve topluluk genişlemesi bir araya gelince birkaç üye devlet bu meselelerin tümünün yeni bir anlaşmayla ele alınmasını ve hükümetler arası bir konferansta müzakere edilmesini savundular. Fakat bazı üyeler –özellikle İngiltere- bir hükümetler arası konferans toplanmasına gerek olduğu desteklemedi. On üye devletten sadece İngiltere, Danimarka ve Yunanistan karşı oy kullandı ve kurumsal reforma ihtiyaç olmadığını savundular (Blair, 2005:59).

Hükümetler arası konferans 1985 Eylülünde başladı ve 1985 Aralık ayında Lüksemburg Avrupa konseyinde “Avrupa Tek Senedi”nin kabulüyle sonuçlandı. Avrupa Tek Senedi, 1957 Roma Anlaşması’ndan beri topluluktaki ilk büyük revizyondur ve yeni politikalar sağlama ve karar verme süreci ile ilgili olduğu kadar, 1957’den beri artan resmi tanıma politikalarıyla ilgiliydi (Blair, 2005:60).

Sonuçta bu olumsuzlukları gidermek ve gerçek anlamda bir “Ortak Pazar” kurmak amacıyla önemli bir anlaşma yapıldı. Avrupa Tek Senedi, Lahey’de 17 ve 28 Şubat 1986 yılında imzalandı. Senedin temel hedefi “iç pazarı tamamlamaktı”. Bunun için hedef tarih de belirlenmişti: 1993 (Günoğur, 2007:24).

Avrupa Tek Senedi konusunda hemen ve ilk söylenmesi gereken, kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşıma sahip olacağı, büyük bir iç pazarın “Tek Pazar”, 1 Ocak 1993 tarihinde gerçekleşmesi hedefine odaklanmış bir anlaşma olduğudur. Tek Senet, Avrupa Topluluklarının kurucu anlaşmalarında ilk ve en esaslı değişikliği yapmıştır. O, ekonomik kaynaşma içindeki üye ülkeleri teşvik ederek AB’nin kurulmasına yeni bir hız kazandırmıştır (Coşkun, 2001:63).

17 Şubat 1986’da imzalanan ve 1987de yürürlüğe giren Tek Senet, Roma Anlaşması’na ekler getirmiş ve bu çerçevede sosyal politikalar, para politikası, ekonomik ve sosyal uyum politikası, çevre politikası, dış politikada uyum ile tek pazarın 1992’de tamamlanıp Jacques Delors’un rapor olarak belirttiği ekonomik ve parasal birliğe geçişi öngörmüştür. Tek senet, Avrupa’nın bütünleşmesi bakımından kat edeceği yolun en önemli göstergelerinden biri olmuştur. Ekonomik, siyasi ve mali bakımdan tekleşmeyi karara bağlayan AT’nin, yeni katılımcılar konusunda da daha dikkatli davranacağı bir döneme işaret etmektedir (Dedeoğlu, 2003:56).

Roma anlaşmasında ilk önemli revizyon olarak kabul edilen Avrupa Tek Senedi 1986 yılında imzalanmış ve 1987’de yürürlüğe girmiştir. 1980’lerin başında durgunluk yaşayan Avrupa bütünleşme süreci ATS ile birlikte yeni bir dinamizm kazanmıştır (Ülger, 2002:70).

Avrupa Tek Senedi, esasen Roma Antlaşması ile hedeflenen siyasi birliğin, kurumsal iyileştirme ve tek topluluk yoluyla hızlandırılmasına yönelik bir araç görünümündedir (Canbolat, 1991:85).

Bu senet ile birlikte, AT içindeki çoğunluk oyuna geçiş kabul edilmiş, Avrupa parlamentosunun karar sürecine katılımını öngören ortak karar yöntemi benimsenmiş, tek pazarın tamamlanması takvime bağlanmıştır. ATS’nin getirdiği en önemli yeniliklerden birisi de Avrupa Siyasal İşbirliği’nin kurucu anlaşma metinlerine girmesidir. 1970’lerin başından itibaren kademeli bir şekilde gelişim kaydeden Avrupa Siyasi İşbirliği’nin de facto uygulamaları ATS sayesinde hukuksal bir varlık kazanmıştır (Ülger, 2002:70).

Görüldüğü gibi, “Avrupa Tek Senedi ile Avrupa Parlamentosunun, topluluk hayatındaki katkısı ve yetkileri genişlemiştir. Bunlardan bir kısmı, giderek artan ölçüde kendisine alışılmasını gerektiren konuların bu belgeyle belirlenmiş olması, bir kısmı, oldukça ayrıntılı bir işbirliği prosedürünün hazırlanarak bu işbirliği prosedürüne tabii olacak konuların çoğalması, üçüncüsü ise, Avrupa Siyasi İşbirliği çerçevesi içinde dış politika alanında görüşlerini bildirmesi ve bu görüşlerin Avrupa Siyasi İşbirliği Kurulu tarafından dikkatle gözetileceğinin belirtilmiş olmasıdır. Böylece parlamento, ulusal parlamentolara benzeme yönünde bir adım daha atmış olmaktadır (Canbolat, 1991:86).

Avrupa Tek Senedi ile getirilen “tek pazarın” bilançosu son derece olumludur. Gerekli düzenlemeler, öngörülen 1 Ocak 1993 hedefine uygun olarak “tek pazarın” oluşumunu sağlamış ve “ekonomik ve sosyal birleşmeyi” gerçekleştirmiştir. Öte yandan tek pazar, nitelikli çoğunlukla karar alma

konusunda sınırlı alanları genişletmiş, Avrupa Parlamentosu'na yeni yetkiler kazandırmıştır. Aynı zamanda araştırma ve çevre konularında topluluklara yepyeni sorumluluklar yüklemiştir. Senedin Avrupa bütünleşmesine getirdikleri bunlarla da sınırlı değildir. Konseyde “siyasi işbirliğinin kurulması” ve o tarihe kadar de facto nitelik taşıyan Avrupa Konseyi'nin de jure haline getirilip hukuksal sürece dâhil edilmesi yine Tek Senedin başarılarıdır (Günuğur, 2007:25).

Avrupa Tek Senedi adındaki “tek” tanımlamasının tersine 11 genel bildiri, 8 özel bildiri ve Avrupa Siyasi İşbirliği çerçevesinde toplanan 12'lerin dışişleri bakanlarının aldıkları kararlardan oluşmaktadır; başlıca beş alanda Topluluk Kurucu Anlaşmalarında değişiklik getiriyordu. Tek senet ile birlikte:

- Avrupa Parlamentosu ve Konsey arasında yeni bir işbirliği dönemi açıldı ve Parlamentonun yasama yetkisi arttırıldı. Avrupa Parlamentosu'nun görev alanı da genişletildi. Konseyin, parlamentonun görüşünü alması koşulu kabul edildi. Böylece topluluk dış politikaların belirlenmesinde parlamento, görüş bildirme hak ve yetkisine sahip oldu.
- 31 Aralık 1992 tarihine kadar bir iç pazarın oluşturulması kabul edildi. Roma Anlaşması'na, mali, sosyal ve ekonomik birlik, araştırma ve teknolojik gelişmeler gibi konularda eklemeler yapıldı.
- Dış politikada, ortakların danışmadan ulusal tavır almama kararları hükmü haline getirildi. Bu amaçla danışma ve bilgilendirme düzenlemeleri yapıldı. Bu çerçevede, üye devletlerin dışişleri bakanları ile bir komisyon üyesinin yılda dört kez düzenli olarak toplanmaları kabul edildi. Konsey başkanı ve komisyonun uygulamalardan sorumluluğu ilkesi konuldu. Politik işbirliğinin temelinde Avrupa Birliği dönem başkanlığı yaratıldı, başkanlığın dönemsel olması, her dönem yönetimi yürüten üye ülkenin, o dönem için birliğin başkanlığını da üstlenmesi kararlaştırıldı (Coşkun, 2001:64).

Tek Senet altı alanda yeni hedeflere ulaşılmasını öngörmektedir. Bu hedefler, serbest dolaşımın mal, sermaye ve hizmet sektöründe tam olarak gerçekleştirilmesi, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin tamamlanması,

işçilerin sağlık ve güvenlik koşullarının iyileştirilmesi, çevrenin korunması, araştırma ve teknik gelişmenin hızlandırılması ile parasal birliğin gerçekleştirilmesidir. Bütün bu hedefler serbest bir iç pazarın tüm unsurlarıyla kurulması için öngörölmüş hedeflerdir. Üye ülke pazarlarının açılmasından beklenen yararlar ise, tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılmasından doğacak kazançlar, optimum büyüklükteki işletmelerin oluşturulmasının sağlayacağı yararlar, artan rekabetin tekel karlarında yaratacağı azalmalar ve kısıtlamaların kalkması nedeniyle refah düzeyinde görölecek artmalar biçiminde ifade edilmektedir. Öte yandan Avrupa Tek Pazarı'nın yanı sıra, Avrupa Topluluğu Temel Sosyal Haklar Şartı çerçevesinde, topluluk içerisinde ücretlilerin serbest dolaşım hakkı, istihdam, ücret ve çalışma koşullarının geliştirilmesi, sosyal güvenlik, toplu sözleşme, mesleki eğitim, kadın ve erkeklere eşit işlem, işyeri sağlık ve güvenlik koşulları, emeklilik, sakat ve gençlerin korunmaları da düzenleme konusu yapıldı (Coşkun, 2001:65).

Bu anlaşma iç pazarın tamamlanmasını örgütler, Avrupa Parlamentosu'nun rolünü güçlendirir, konseyde nitelikli çoğunluk oyunu yaygınlaştırır, kurum olarak Avrupa konseyini oluşturur, dış siyasetlerin koordinasyonu ile ilgili iradeleri ifade eder ama aynı zamanda iktisadi ve parasal işbirliğinin kurallarını belirler, AET'nin yapısal siyasetleri de reformlar gerçekleştirir ve Avrupa kurumlarının misyonunu yeni alanlarla genişletir: sosyal politika, araştırma, teknolojik gelişme ve çevre (Mathieu, 2006:17).

Avrupa Tek Senedi aynı zamanda topluluğun yetkilerini, çevre, sosyal ve teknolojik politikaları da içeren birçok yeni alanda genişletmişti. Avrupa tek senedindeki, çevre politikalarının yasal temeli olan hükümler gibi, gelişmeler topluluğun dikkatini geleneksel olarak üye ülkelere bırakılmış olan politik alanlara, komisyonun yasamasının güçlendirilmesine ve topluluk içindeki düzenleyici rolüne odaklaması gerektiğini kanıtladı. Bu, komisyonun uluslararası müzakerelerde daha güçlü bir rol oynamasına öncülük etti. Bu gelişmelerden uzakta, Avrupa Tek Senedi, demokratik olarak seçilmiş bir

organ olmasına rağmen karar alma sürecinde görece küçük bir rolü olan Avrupa parlamentosunun rolü üzerinde etkili oldu (Blair, 2005:60).

Tek Senedin esas önemi, yıllarca bir tabu halinde korunan “topluluk müktesebatının” dokunulmazlığı yaklaşımına bir son vermesiydi. Esasen Maastricht anlaşması ya da AB’yi Kuran anlaşma, Tek Senedin araladığı kapı sayesinde gerçekleşebildi (Coşkun, 2001:65).

Özellikle SEA (Single European Act) anlaşmasının yürürlüğe girmesiyle birlikte, federal yapının daha da güçlendiği, yasama konularında konsey, bakanlar kurulu, ulusal siyasal temsilciler ve diplomatların da katkıları değerlendirildiğinde federal yapının daha güçlü bir kimlik kazandığı hipotezi öne sürülmüştür (Çaşın, 2008: 55).

Sonuç olarak bu anlaşma, yasama sürecine tam katılımını garantileyen yeni işbirliği süreci getirerek Avrupa parlamentosunun gücünü tamamen arttırmıştır. Avrupa komisyonun rolündeki bu değişikliklere ilaveten Avrupa parlamentosunda, büyük bir kurumsal reform başladı (Blair, 2005:61).

II. MAASTRICHT ANLAŞMASI

A. KURUMSAL YAPI

2. Dünya Savaşı sonrasında barışın sağlanması gibi siyasi bir amaca paralel biçimde gelişen, Avrupa bütünleşmesi başlangıçta ekonomi eksenliydi; ancak daha sonra kaçınılmaz biçimde sosyal ve siyasal alana kayarak devlet teorisinin, devlet felsefesinin ve pozitif anayasa hukukunun temel kavram ve kurumlarının yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır (Göztepe, 2008:69).

Dünyadaki politik yapılanmanın taşları oynayıp Berlin Duvarı çökünce, AT üyesi ülkeler, kendilerini yepyeni bir durumla karşı karşıya buldular. Bu ülkelerde üye ülkelerin tek tek nüfuz sahibi olma rekabetine girişmeleri yeni

bir paylaşım savaşını tahrik edecekti. İki Almanya'nın bütünleşmesi, merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde nüfuz sahibi olmanın en etkin yolu olarak topluluğa üye yapılmaları, topluluğun yakıcı gündeminde önemli bir yer aldı. Ancak bunun için mevcut yapının daha fazla gecikmeden elden geçirilmesi zorunluydu (Coşkun, 2001:66).

AB 1990'lerde, tek pazarın tamamlanması ve birleştirilmesi, istihdamın teşvik edilmesi, çevrenin korunması ve genişleme hamlesi için ortak tarım politikası ile kaynaşma alanlarında hazırlık yapılması gibi başka birçok siyasi mücadele ile karşılaşmıştır (Dinan, 2008:326).

Avrupa bütünleşmesi sürecine, Tek Pazar kadar, hatta ondan daha fazla önemli katkı sağlayan belge Maastricht Anlaşmasıdır. 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması, egemenlik yetkilerinin kullanımı konusunda üye ülke karar organlarına ciddi kısıtlamalar getirmiştir (Günuğur, 2007:26).

7 Şubat 1992 tarihli Maastricht Anlaşması, Avrupa siyasal bütünleşmesinin en önemli adımı olarak kabul edilmektedir. Siyasal haklar ve ekonomik bütünleşme konusundaki hükümleriyle Avrupa Birliği'nin temellerini atan bu anlaşma, birçok ülkede anayasa değişikliklerini gerekli kılmıştır (Göztepe, 2008:66).

Maastricht anlaşması son derece önemli yeni unsurları entegrasyon sürecine taşımıştır. Her şeyden önce örgüte verilen "Avrupa Birliği" adının isim babası bu anlaşmadır. İşbirliği yerine "birlikte karar alma sürecini" getirmesi, Avrupa vatandaşlığı, sosyal politika, kültür, eğitim, halk sağlığı gibi konularda yeni politikaların uygulamaya konulması ve özellikle "sütun" sisteminin getirilmesi son derece önemli etkinliklerdir (Günuğur, 2007:26).

Maastricht anlaşması ile birlikte “Avrupa Ekonomik Topluluğu” herhangi bir yapısal değişiklik sonucu doğurmaksızın ‘Avrupa Topluluğu” adını almış ve tüzel kişiliğe sahip uluslararası bir kuruluştur (Göztepe, 2008:80).

1993’te yürürlüğe giren bu metin, “belli ölçüde uluslararası düzeyde etkin olan ve bünyesinde AKÇT, AET ve EURATOM’u barındıran AT’yi kuşatan mutlak uluslararası işbirliği mekanizmalarıyla” AB’yi yaratmıştır (Mathieu, 2006:17)

Avrupa Birliği Anlaşması (Maastricht Anlaşması) hükümetler arası konferanslar sonrasında değiştirilmiş haliyle uygulanmaya devam etmektedir. Anlaşmanın 1. maddesi Avrupa Birliği’nin kurulmasını, bu birliğin amaç, ilke ve hedeflerini ortaya koymaktadır. İkinci fıkrasında birliğin, Avrupa halklarının her geçen gün daha sıkı bir birlik oluşturmalarında yeni bir aşama anlamına geldiği ve bu Birlik’te alınan kararların olabildiğince açık ve halka yakın biçimde alınacağını belirtmektedir. Son fıkrada ise, AB’nin temelinde Avrupa Toplulukları ile bu anlaşmada düzenlenen işbirliği politikalarının ve usullerinin yer aldığı hükmü yer almaktadır. Birliğin görevi, üye devletler ve halkları arasındaki ilişkileri uyumlu ve dayanışmacı biçimde geliştirmektir (Göztepe, 2008:92).

1.madde, AB Anlaşmasınının 6. maddesiyle birlikte AB’nin ve AT’nin en önemli kurucu ilkelerini içeren, “anayasal” ilkedir. İkinci fıkrasında Avrupa “halkından” değil, Avrupa “halklarından” bahsedilerek, ulus- devletlerde olduğu farz edilen sosyal ve siyasal birlikten söz edilemeyeceği ve bu aşamada da hedeflenmediği belirtilmiş olmaktadır. AB Anlaşması’nın 6. maddesi Birliğin dayandığı ve üye ülkelerin ortak değerlerini oluşturan özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti gibi ilkeleri saydıktan sonra (birinci fıkra), ikinci fıkrasında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin ve üye devletlerin ortak anayasal değerlerini Birliğin dikkate alıp buna saygı göstereceğini belirtmektedir (Göztepe, 2008:93).

Maastricht Anlaşması'nın C maddesinde, Avrupa Birliği'nin tek kurumsal çerçeveye sahip olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte ikinci ve üçüncü sütuna ilişkin faaliyetler, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın yetki alanı dışında tutulmuştur. Avrupa topluluklarının aksine Avrupa Birliği'nin hukuksal kimliği bulunmamaktadır. Avrupa Birliği, anlaşma imzalama gibi bağlayıcı taahhütler altına girememektedir (Ülger, 2003:16).

Maastricht Anlaşması Avrupa Topluluğunu her yönüyle birlikte hareket eden bir yapıya götürmesi, Avrupa Birliği'ne geçişi getiren ve ekonomik olduğu kadar siyasi ve askeri anlamda da birlik olmanın somut temellerini ortaya atması yönüyle AT için yeni bir döneme geçişi ifade eder. Anlaşma, AT'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nı telaffuz etmiş ve bunun için gerekli mekanizmaları harekete geçirmeye yönelmiştir. AGSK henüz şekillenmemiş ama kendisini BAB' la ifade etmiştir (Aktar, 2002:135).

Uluslararası bir kuruluş olmasına rağmen AT, "ulus-üstü" bir kuruluş niteliği taşımakta olup şu anda dünyadaki tek örneği oluşturmaktadır. Topluluğun ulus-üstü niteliği, 2 ila 4. maddelerde düzenlenen amaçlarda, Topluluk hukukunun üye devlet hukuk sistemleri karşısındaki özerkliği, bütünlüğü ve üstünlüğünde somutlaşmaktadır. AT sadece üye devletlerin karşısında özerk bir hukuk sistemine sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda üye devletlerde hüküm ve sonuç doğuran normlara sahiptir ve ATAD aracılığıyla içtihatların kaynağıdır (Göztepe, 2008:81).

B. SİYASAL BİRLİK AMAÇLARI VE "SÜTUN" SİSTEMİ

1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması ekonomik ve para birliğinin yanı sıra o zamana değin uzakta görülen siyasi birliği de ortak hedeflerin arasına kattı. Siyasal birlik, Topluluğun demokratik meşruiyetini, etkililiğini ve uyumunu arttırmayı, aynı zamanda da ortak bir dış ve güvenlik politikası ile iç politika ve adalet politikası gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Ancak bu amaç, "Topluluk düzeyinde gerçek bir parlamenter rejimin kurulması ve Avrupa

Parlamentosunun yetkilerinin arttırılmasının” ulusal parlamentoların direnci nedeniyle gerçekleştirilememiştir (Göztepe, 2008:80).

Siyasi birlik alanının, EPB'den farklı olarak, birbirinden tamamen farklı çok sayıda kurumsal ve politik konuyu içerdiğine dikkat çeken Dinan, Konseydeki nitelikli oyçokluğunun kapsamının genişletilmesi, Parlamentosunun rolü, sosyal politika, Avrupa siyasi işbirliğinin ortak dış politika ve güvenlik politikasında dönüşümü gibi konuları buna örnek göstermiştir (Dinan, 2008:308).

Siyasi birlik tartışmaları, öncelikle Avrupa parlamentosunun rolünün güçlendirilmesi, Avrupa vatandaşlığının oluşturulması, kültür ve iç işleri gibi alanlarda yeni ortak politikalar geliştirilmesi, var olan politikaların sosyal ve çevre politikalarını içerecek şekilde geliştirilmesi ve ortak dış politika ve güvenlik politikası oluşturulmasına yoğunlaşmıştır (Blair, 2005:68).

9-10 Aralık 1991 tarihlerinde Maastricht'te yapılan doruk toplantısında imzalan Avrupa Birliğini kuran anlaşma ile AB'nin üzerine oturtulduğu temel direkler:

- Kurucu anlaşmaların elden geçirilip, kurumların yetki ve işleyişlerini yeniden biçimlendirmesi, ekonomik ve parasal birlik politikasını kurumsallaştırma
- Ortak dış politika ve ortak güvenlik politikasının kurulması
- Adalet ve içişlerinde işbirliği getirmesidir (Coşkun, 2001:67).

Bunlardan birincisi doğrudan topluluğa özgü, aynı zamanda AB'nin ana dayanağıdır. Diğer ikisi ise, yalnızca hükümetler arası eşgüdüm yöntemlerine ilişkindir (Coşkun, 2001:67).

Hemen dikkatleri çeken başka bir temel özelliğe, öncelikle işaret etmek gerekiyor: dış politika ve güvenlik politikası “ortaklık” üzerine oturtulmuş iken, adli alanlar ve içişleri politikası “işbirliği” kavramı üzerine bina edilmiştir. Aslında her iki halde de ulusal devletler egemenliklerini korumakla birlikte, birincisinde dış dünyaya karşı, AB üzerinden ortaklaşa bir tavır almayı

öngören devletler, içeriye yönelik kendi aralarında bile işbirliği düzeyinde daha özerk bir konumda kalmayı öngörmektedirler. Kuşkusuz bu federatif bir yaklaşımın yansımasıdır. Dış politika ve güvenlik konularında ise, federalizme yönelme istencini taşıyan ama federalist olmayan bir çizgi kendisini göstermektedir (Coşkun, 2001:68).

1. Sütun Sistemi

Maastricht Anlaşması, Avrupa bütünleşmesini üç sütun üzerine oturtmuştur. Bu sütunların üstüne de Yunan mabetlerindeki gibi üçgen taş çatı konulmuştur. Üç sütun üzerine oturtulan bu esere "Avrupa Birliği" denilmiştir. Bu yapıyı oluşturan sütunların ilki en eski ve klasik olan sütundur. Bu sütuna "Topluluklar sütunu" denilmektedir. Bu sütundaki her konu belli bir hukuksal tabana oturmaktadır. Gerçekten; Topluluk hukuku, uluslar üstülük, yetki ikamesi, oransallık, entegrasyon, doğrudan uygulanma, öncelik gibi kavramların tamamı bu sütunda yer almaktadır (Günoğur, 2007:26).

Roma Anlaşması (Birinci Sütun), ortak dış politika ve güvenlik politikası (İkinci Sütun) , adalet ve içişleri (Üçüncü Sütun) olarak belirlenmiş olmasına rağmen üye devletler bu konuda bölünmüştü. Çoğu ortak dış politika ve güvenlik politikası ile adalet ve içişlerinin hükümetler arası temelde işlenmesini istiyor, fakat Belçika dışişleri bakanının tanımladığı gibi AB'nin "sütunlar üzerine kurulu bir tapınaktan çok "dalları olan bir ağaç" gibi üniter bir yapıya sahip olması gerektiğini hissediyorlardı. Hâlihazırda çok çeşitli karar alma mekanizmalarını içeren Roma anlaşması, söz konusu konuları da kapsayabilirdi. Delors, teklif edilen sütun sisteminin Komisyon ve parlamentoyu tıpkı üye devletlerin istediği gibi ortak dış politika ve güvenlik politikası ile adalet ve içişlerinde devre dışı bırakılacağından korkarak, AB'nin mimarisi tartışmasına önemle eğilmiştir (Dinan, 2008:309)

2. Birinci Sütun Topluluklar Avrupa'sı (Roma Anlaşması)

EPB ile ilgili maddelere ek olarak, Maastricht Anlaşması, Roma Anlaşması'nda yapılan ve AB'nin ilk sütununa giren bir dizi önemli değişikliği içermiştir. Anlaşmanın ana kurumsal reformu, Konseydeki nitelikli oyçokluğunun kapsamında mütevazı bir genişleme ile Parlamentonun yasama yetkisinin büyük ölçüde genişletilmesinden ibareti. Amaç, AT'nin demokratik meşruiyetini sağlamlaştıırken, karar alma sürecinin etkinliğini arttırmaktı (Dinan, 2008:310).

Bu hükümetler arası işbirliği metodu açıklayabilmek, topluluk kurumlarındaki düzenlemelerde, yeni sütun yapısı üzerinde temel alınmıştı. İlk sütun Avrupa topluluğunu ve topluluğun uluslar üstü kurumlarının gerektirdiği ortak eylem ve politikalarının içeriğini kapsıyordu (Blair, 2005:72).

Maastricht Anlaşması bir dizi politik karar alma usulünü, başlangıçtaki danışma prosedüründen işbirliğine, başka bazı politik alanları da işbirliğinden yeni ortak karar alma prosedürüne çevirmiştir. Bunun sonucunda, ortak karar, Parlamento yetkileri açısından en ilerideki prosedür olsa da, işbirliği AB'nin yasama kararlarında kullanılan en önemli prosedür haline geldi. Ortak karar prosedürü, Parlamentoyu yasamada Konseyin seviyesine yükseltmekteydi. Ayrıca parlamenterlerinin büyük bölümü, ortak kararın Parlamentoya olumlu bir hak olan onay yerine olumsuz bir hak olan kısıtlı reddetme olanağı tanıdığından yakınıken; Konsey üyelerinin büyük bölümü ve sekreteryaya ise prosedürün Parlamento'nun başa çıkamayacağı kadar karmaşık olmasından şikâyetçi olmuşlardır (Dinan, 2008:311).

Maastricht Anlaşması'nın onay usulünün, tüm uluslararası anlaşmaları kapsayacak şekilde genişletmesinin Parlamento açısından tatmin edici bir unsur olduğunu vurgulayan Dinan, anlaşmanın hükümetler arası sütunlarının dışında bırakılmış olmasına rağmen, Parlamento, ortak dış politika ve güvenlik politikasının yürütülmesinde kısıtlı da olsa bir rol oynayabilmek için

onay yetkisini sonuna kadar kullanmaya çalıştığını belirtmiştir. Anlaşma, onay prosedürünü, Parlamento seçimleri için tek tip bir prosedür oluşturulması, AB yurttaşlığının kabulü, ikamet hakkı ve yapısal fonların kullanımı gibi bazı AB meselelerinde de uygulamaya sokmaktaydı. Anlaşma, Parlamenta soruşturma açma hakkı, resmi imza dilekçesi hakkı ve AB kurumlarındaki kötü yönetime ilişkin şikayetleri kayıt altına alacak bir ombudsman atama hakkı vererek, Parlamentonun denetim yetkilerini önemli ölçüde genişletmiş son olarak anlaşmaya üye devletlere yeni Komisyon başkanını gösterirken, Parlamenta danışma ve yeni Komisyona da Parlamentodan güvenoyu alma zorunluluğu getirmiştir (Dinan, 2008:312).

Topluluğun yetkisinin yeni birkaç alanı kapsayacak şekilde genişletilmesi, nitelikli oyçokluğunun kapsamındaki artış ve ortak karar usulünün uygulamaya sokulması, AB üzerinde önemli sonuçları olan gelişmelerdi. Avrupa düzeyindeki yönetim, Konsey ve Parlamentonun önemli roller almasıyla giderek kuvvetlenmekteydi. Siyasi itibar kaybına rağmen, Komisyon AB'nin kilit aktörü olmaya devam etti. Bölgeler Komitesinin kuruluşu, üye devletlerin AB seviyesinde başka bir iradeyi kabul ettiklerinin sembolüydü (Dinan, 2008:319).

Avrupa yurttaşlığının, Maastricht Anlaşması'yla kabul edilmesi ve üye devlet vatandaşlarına tanınan, vatandaşı olmadıkları üye devlette sınırlı da olsa siyasal faaliyette bulunma, serbest dolaşım ve yerleşme hakkı, ATAD'ın iç içtihatlarıyla ulus- devletlerin yetki alanına giren, ama siyasal hakların ayrılmaz bir parçasını oluşturan sosyal haklara doğru genişlemiştir (Göztepe, 2008:69).

31 Aralık 1992'de ortak Pazar aşamasına ulaşan topluluklar boyutundaki entegrasyon sürecinin yeni hedefleri Maastricht Anlaşması'nda ekonomik ve parasal bütünlük olarak belirlenmiştir. Bütünleşmenin etkinlik alanları kapsamına, ekonomik ve sosyal uyum bölgesel politika gibi yeni alanlar dâhil edilmiştir. Bunun dışında anlaşma, Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerini bazı

alanlarda genişleten ve Bakanlar Konseyi ile birlikte karar alma mekanizmasına etkin katılımını mümkün kılan ortak karar yöntemi ile kararların vatandaşa en yakın düzeyde alınmasını öngören yetki ikamesini yetirmiştir (Ülger ,2003:17).

Hesap verebilirliği ve meşruiyeti artırmayı amaçlayan kurumsal reformlar dışında, üye devletler kamuoyundaki endişeleri yatıştıracak ve AB'yi daha çekici hale getirecek bir takım maddeleri de anlaşmaya eklediler. Bunların en önemlisi, AB'nin, sadece ulusal değil, Avrupa düzeyinde de ele alınması gereken meselelere dâhil olacağını ifade eden yerindenlik –yapabilen yerele öncelik- ilkesi olmuştur (Dinan, 2008:312).

3. İkinci Sütun Ortak Güvenlik ve Dışışleri Politikası

Avrupa birliği, Soğuk Savaş dönemi sırasında ABD'nin hâkimiyetindeki yeni bir uluslararası sistemde asla Birleşik Devletlerle Sovyetler Birliği arasında üçüncü bir güç haline gelememiş olsa da, AB kendisini Washington'a karşı çok ihtiyaç duyulan bir denge unsuru, ikinci bir güç olarak görmüştür. Ancak ABD'nin gücünün kapsamı ve AB'nin zayıflığı, ilk olarak 1990'ların sonlarındaki Balkan Savaşlarında, daha sonra 2003'teki Irak krizi esnasında ortaya çıkmış AB'nin ortak dış ilişkiler ve güvenlik politikası çok az yol alabildiği anlaşılmıştır (Dinan, 2008:325).

İkinci sütunun daha önce Avrupa Tek Senedi ile kurumsallaştırılan “Avrupa siyasi işbirliğinin” uzantısı olarak değerlendirilebileceğini söyleyen Günüğü, bu sütunun ilke olarak savunma ve dış politika konularında oluşturulacak işbirliği konularını kapsadığını belirtmiştir (Günüğü, 2007: 28).

Ortak dış politika ve güvenlik politikası, ulusal egemenliğin çekirdeğini oluşturması nedeniyle konferanstaki en tehlikeli konulardan biri olmuştur. Üye devletler para politikasını tek elde toplamaya istekliken, gerçek anlamda değil bir ortak savunma politikası, ortak bir dış politika ve güvenlik

politikası oluşturmanın bile yakınında değillerdi. Bu konuda, ekonomi ve para politikasında olduğu gibi egemenliği paylaşma şevki yoktu. Belirgin ölçüde farklı dış politika çıkarları, yönelimleri ve gelenekleri bulunan üye devletlerin hayal edebildikleri en ileri nokta yüksek derecedeki bir eşgüdüm olmuştur (Dinan 2008:313).

Geleneksel olarak, dış politika ve özellikle güvenlik politikası, üye devletlerin kendi ulusal egemenlik yetkilerini elinde tutmak konusunda son derece dikkatli oldukları alanlardır. Dolayısıyla “ortak dışişleri ve güvenlik politikası” kararlarının çoğu, bugün hala devletler arası işbirliği temelinde alınmaktadır. (Ünal, 2007:53).

Anlaşmanın dış politika ile güvenlik politikasına dair olan sütunu, üye devletlerin 1970’lerin başından itibaren dış politikalarında eşgüdümü sağlama çabalarında radikal bir sıçrayıştan ziyade, daha çok bu çabaların bir devamıydı. İsminin Avrupa Siyasal İşbirliği yerine ortak dış politika ve güvenlik politikası olarak değiştirilmesi, ikinci sütunda özetlenen yeni araçların olası etkinse kıyasla önemli bir işaretti. Adalet ve içişleri hakkındaki üçüncü sütun da, üye devletlerin göçmenler, sığınmacılar, polis ve adalet meselelerinde daha yakın işbirliği yapma sözü vermelerine rağmen, değişimden çok devamlılığa işaret etmekteydi (Dinan,2008:319).

Savunmaya ilişkin her tartışma ister istemez NATO tartışmasına dönüşmüş, Birleşik Devletlerin Avrupa savunma kimliği ve kapasitesini onaylamadığının konferansın başından beri bilinmesi, konunun tartışılmasına imkânsız hale getirmiştir. En sonunda Maastricht Anlaşması’na dâhil edilen formülle, “zaman içinde ortak savunmaya dönüşebilecek bir ortak savunma politikasının çerçevesinin yavaş yavaş çizilmesine” imkân verilmiş aynı zamanda, Atlantik yanlısı üye devletler, Birleşik Devletler’e anlaşmadaki hiçbir şeyin NATO’yu veya ABD’nin rolünü zayıflatacak şekilde inşa edilmeyeceği güvencesini vermeye dikkat etmişlerdir (Dinan, 2008:315).

Bu nedenle, Maastricht anlaşmasının dış politika ve güvenlik politikasına ayrılan bölümü görece dar olduğunu söyleyen Dinan, anlaşmada politik amaçların özetlendiğini, üye devletler arasında sistematik işbirliği” yapılmasını şartı koşulduğunu ve dış politika ile güvenlik politikası alanlarında AB’nin “ortak eylem”lerine olanak verildiğini belirtmiştir. Hükümetler arası alana ilişkin önemli bir adımla, anlaşma, hükümetlerin ortak eylem ilkesinde mutabakat sağlamaları şartıyla, ortak eylem kararlarının oyçokluğu ile alınmasına imkân vermektedir. Bu hantallık yaratan şart, ortak eylemlerin etkinliğini zayıflattı ve üye devletlerin ortak dış politika ve güvenlik politikasına ilişkin hassasiyetlerinin sürmekte olduğunu gösterdi. Yeni düzenlemeden tatmin olmayan üye devletler, Maastricht’te dış politika, güvenlik ve savunma politikasında işbirliği alanlarında kaydedilen ilerlemeyi gözden geçirmek amacıyla, beş yıl içerisinde başka bir hükümetler arası konferans düzenlenmesine karar verdiler (Dinan, 2008:317).

4. Üçüncü Sütun

Üçüncü sütun, üye devletlerin kimi ortak çıkarlarının bulunduğu konuları içermesi nedeniyle ikinci sütundan farklı bir gelişme süreci göstermiştir. Dolayısıyla bu alanda egemenlik yetkilerinin kısmen devrini sorun olarak görmemek gerekir. Sınırlarda yapılacak kontroller, polis birimleri arasında işbirliği, sığınma, göçmen sorunları, uyuşturucu trafiği gibi konular bu sütun kapsamına girmektedir (Günuğur, 2007:28).

Berlin Duvarı’nın çöküşü ile Orta ve Doğu Avrupa’dan Batı Avrupa’ya gelen kişi sayısında beklenen artış sonucunda, üye devletler adalet ve içişleri üzerinde yoğunlaşmış ve siyasi birlik konulu hükümetler arası konferansta, hükümetlere göçmenlik, sığınmacılık, adalet ve içişleri konularını AB’ye dâhil etme imkânı vermiştir. Bununla birlikte, iç güvenlikteki ulusal hassasiyetler nedeniyle, adalet ve içişlerinin, Komisyon’un asgari düzeyde dâhil olabileceği, bağımsız, hükümetler arası bir sütun olmasına karar verilerek

anlaşmanın üçüncü sütunu ortak çıkarları ilgilendiren bir dizi alanı kapsar hale getirilmiştir (Dinan, 2008:318).

Üye devletler hâlihazırda bu sorunları birkaç şekilde ele almış, örneğin, 1970'lerin ortalarında adalet bakanları ve bakanlık yetkilileri, terörizm ve sınır ötesi suçlarla mücadele etmek amacıyla Trevi grubunu oluşturmuşlardır. 1985'te Tek Pazar programının şafağında, İtalya hariç ilk üye devletler Lüksemburg'un küçük şehri Schengen'de gümrük kontrollerinin kaldırılması için hızla yol alınmasını sağlamak amacıyla bir anlaşma yaptılar. Schengen Anlaşması olarak bilinen bu düzenleme, AT içerisinde sınırlar arası seyahatin önündeki engellerin kaldırılabilmesi için bir laboratuvar işlevi gördü. Anlaşma emniyet güçlerinin işbirliğinden, "misafir işçi" haklarına (çoğunlukla Türk ve Kuzey Afrika'dan gelen uzun dönemli işçiler) ve mali yolsuzluklara kadar hemen her konuyu kapsamaktaydı. Üye devletlerin büyük bölümü zaman içinde Schengen'e imza attı fakat İngiltere ve İrlanda kesinlikle bundan uzak durdu (Dinan, 2008:317).

C. EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK

Topluluğun tarihinde bir dönüm noktası olan Maastricht Avrupa Konseyi görüşmelerinde Avrupa siyasi ve para birliğinin temelini oluşturulmuştur (Çaşın, 2008:78).

Maastricht Anlaşmasının getirdiği bir başka önemli yenilik "ortak ekonomi ve para birliğidir". Ortak ekonomi ve para birliğinin iki farklı cephesi vardır. Bunların ilki "ekonomik" ikincisi ise "parasal birlik" konularıdır. Ekonomik birlik konuları daha çok "hükümetler arası işbirliği" şeklinde yürütülmüştür (Günüğur, 2007:29).

Maastricht Anlaşması parasal birliğin gerçekleştirilmesi için üç aşamalı bir yol oluşturmuş ve 1 Ocak 1999'dan daha geç olmamak üzere tek para birimi uygulamasının başlamasını tasdik etmişti (Blair, 2005: 70).

Parasal birliğin “aşamalı biçimde” gerçekleşeceği öngörülen Maastrich Anlaşması’na göre ilk aşama Temmuz 1990- Ocak 1994 arası dönemdir. Bu aşamaya “hazırlık dönemi” de denilmektedir. Bu dönemde üye devlet sermayelerinin serbest dolaşımı ile bu devletlerin ulusal paralarının konvertibletesini sağlanarak parasal birliğin temel koşulları hazırlanmıştır. İkinci dönem 1994 Ocak ayından 1999 yılına kadar geçen süredir. Bu dönem üye devletlerin ortak para birimine geçme konumuna girme dönemidir. Avrupa Merkez Bankası’nın çekirdeğini oluşturacak olan Avrupa Para Enstitüsü de yine bu dönemde kurulmuştur (Günuğur, 2007:29).

Avrupa Para Birliği için seçilen yolda, ilk adım olan sıkı bütçe disiplini içeren önceki tavsiyelerden etkileniyordu. 1 Ocak 1994’te başlayacak olan İkinci adım öncelikli olarak üye devletler arasındaki koordinasyon seviyesini güçlendirecek Avrupa para enstitüsünün kurulmasıyla ilgiliydi. Bu ulusal hükümetlerin fiyat istikrarı ve kamu harcamalarıyla ilgili ihtiyaçlara sıkı bir şekilde bağlı kalması gerektiğini de içeriyordu (Blair, 2005:70).

1999 yılı ise, üçüncü dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönem son dönemdir. Bu dönemde “üye devletler kendi para politikalarını ekonomik, mali ve bütçe açısından Euro uygunluk kriterlerine uydurmaya çaba harcamışlardır. Banka faiz oranları, paranın stabilitesi, enflasyon oranı ve özellikle kamu finansmanının kontrol altında tutulması ekonomik ve mali kontrol konuları arasında yer almıştır (Günuğur, 2007:29).

Ekonomik ve parasal birliğin (EPB) uygulamaya girmesi, yeni AB’nin karşı karşıya kaldığı en önemli mücadelelerden biri olduğunu belirten Dinan, elverişsiz ekonomik koşullara karşın, üye devletlerin çoğu Maastricht anlaşması kriterlerine uyum sağladığını ve böylelikle 1999 yılının Ocak ayında son aşamanın başlatıldığını vurgulamıştır (Dinan 2008:325).

1990ların sonunda topluluğun ilgisinin ana teması üye devletlerin Maastricht uyum kriterlerini gerçekleştirip gerçekleştiremeyecekleri konusuna yönelmiştir. Günümüz tarafından hatırlatıldığı üzere, bu kriterleri yerine getiren ülkelerin Euro bölgesine alınmasına, devlet ve hükümet başkanları düzeyinde toplanan Konsey “nitelikli çoğunlukla” 1998 Mayıs ayında 11 ülkenin bu kriterleri gerçekleştirdiklerine karar vermiştir (Çaşın, 2008:80).

D. ANLAŞMANIN TEMEL ÖZELLİKLERİ

1 Kasım 1993 tarihinde son onay işlemleri tamamlanarak yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması, AET ile başlayıp AT olarak devam eden yapıyı AB'ye dönüştürmüş ve günümüz Avrupa yapılanmasının temellerini ve hedeflerini ortaya koymuştur. Öncelikle mevcut toplulukların kurucu anlaşmalarını tadil eden, onlara yeni boyutlar ekleyen anlaşma, Avrupa Birliği binasının duvarlarını, temel kolonlarını dikmiş, kaba inşaatını tamamlamış ama bazı taşıyıcı duvarlardaki çatlaklar nedeniyle iskân ruhsatını alacak bir tamamlanmayı gerçekleştirememiştir. Bununla birlikte söylemek gerekir ki; Maastricht Anlaşması, yeni müdahale alanlarını benimseyerek ve topluluğun var olan yetkilerini genişleterek derinleşme sürecini hızlandırmıştır. Bu anlaşma, Euro'nun yaratılmasıyla somutlanan topluluğun ekonomik ve parasal birliğinin ilerletilmesini uygulamaya koymuştur. Öte yandan, kuşku götürmez biçimde federal yapılanmanın önemli bir elemanı olarak Avrupa Yurttaşlığının varlığını kabul ve ilan etmiştir (Coşkun, 2001:66).

Sosyo-kültürel boyut olarak “Avrupa vatandaşlığı”, siyasal ve askeri boyut olarak “ortak dış politika ve güvenlik politikası”, nihayet yönetsel ve yargısal boyut olarak “idari ve adli işbirliği” Maastricht Anlaşması ile Avrupa bütünleşmesine dâhil edilmiştir (Günöğür, 2007:21).

Ayrıca Avrupa Birliği'nin sıradan insanlara daha yakın ve daha kullanışlı görünmesi çabasıyla, anlaşmada eğitim, kültür, çevre ve tüketicilerin

korunması gibi bir takım politik alanlardaki Topluluk yetkilerini yeniden tanımlamış veya genişletmiştir (Dinan, 2008:312).

Maastricht Anlaşması'yla ayrıca Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Para Enstitüsü, Trans Avrupa Şebeke Ağı, eğitim, kültür tüketicinin korunması, kamu sağlığı, ombudsman müessesesi gibi yeni işbirliği alanları ve politikalar belirlenmiştir (Ülger, 2003:17).

Maastricht Anlaşması, Bölgeler Komitesi kurarak, AB'yi ulus devletlere dayanan bir yapıdan çıkararak bir ya da birden çok devletin egemenlik alanı içindeki bölgelere dayanan bir yapıya dönüştürecek yolun taşlarını döşemeye başlamıştır. Bölgeler Komitesinin kurulması ulus devletin yapısına doğrudan müdahalenin en keskin darbesi olmuştur (Coşkun, 2001:67).

Maastricht Anlaşması, bütünleşme hızla ilerlediği için Avrupa Tek Senedine kıyasla kamuoyunun ilgisini daha fazla çekti. Danimarka ve İrlanda'nın anayasa gereği referanduma sunmak zorunda olduğu anlaşma Danimarkalılar tarafından herkesi şaşırtarak küçük bir oy farkıyla reddedilince, bu sonuç tüm AB'de şoka neden oldu. Çoğunluğun az bir farkla "hayır" tarafında olduğu gerçeği, AB yönetimini ciddi bir sorunla karşı karşıya bıraktı. Anlaşma, tüm üyeler tarafından onaylanmadığı sürece yürürlüğe giremezdi (Dinan, 2008:321).

Maastricht Anlaşması Şubat 1992'de imzalanmasına rağmen 1 Kasım 1993'te resmen yürürlüğe girdi. Bu gecikmenin sebebi anlaşmanın Danimarka'daki referandumda reddedilmesinin gözle görülür etkisiyle üye devletlerin hükümetleri tarafından onaylanmasında yaşanan zorluklardır (Blair, 2005:72).

İkinci ve üçüncü sütunların içerdiği konularda "hükümetler arası işbirliğini" hedefleyen ancak henüz hukuksal temelleri tam olarak atılmayan anlaşma, iki sütundaki hukuksal alt yapıyı değil sadece "politikaları" öngörmektedir. O

nedenle de AB hukukundan bahsetmek doğru bir tanımlama olmamaktadır. Bu tanımlama ancak AB'yi oluşturan 2. ve 3. sütunların hukuksal alt yapıları tamamlanırsa geçerli olacaktır. Buna karşılık, “AB'nin kurumsal hukuku ya da AB'nin hukuk düzeni” tanımlamaları doğrudur, çünkü bu tanımlamalarda örgütün kurumlarının hukukundan veya bu hukukun kurduğu düzenden söz edilmektedir. Bu kurumlar ise sadece birinci sütunda yer alan kurumlar, kurdukları hukuk düzeni de yine bu sütundan kaynaklanan düzendir (Günuğur, 2007:27).

Diğer yanda anlaşma, nitelikli oy çokluğunun kapsadığı siyasi alanların sayısını arttıran Avrupa Tek Senedi oluşumunun uygulamasını yapmaya devam etmekteydi. Anlaşma ayrıca topluluğun yetkisini 12'den fazla alanda daha arttırıyordu. Buna, Avrupa vatandaşlığı nosyonunun kabulü, tüketicinin korunması alanında topluluğun gücünün artırılması, kültür, eğitim, çevre, sağlık, endüstri, araştırma ve teknolojik kalkınma, sosyal politika ve mesleki eğitim konuları da kapsıyordu. Anlaşma ayrıca ortak dış politika ve ortak güvenlik politikası oluşturulması fikrine varmış ve Franco-Alman “Avrupacılar” ile İngilizlerin önderliğindeki “Atlantik” bağlantısının kalmasını savunanlar arasında bir uzlaşma sağlamıştı. Bu yüzden, anlaşma dış politika harekete geçme ve ortak durum oluşturmaya izin verirken batı Avrupa birliğini, Avrupa topluluğundan ayrı tutuyor ve Avrupa'nın koruyucu garantörü olarak vazgeçilen NATO'yu kabul ediyordu (Blair, 2005:71).

Maastricht Anlaşması, Avrupa Topluluğu'nu kuran Roma Anlaşması'nın birçok maddesini değiştirmiştir. Henüz yürürlüğe girmeyen Avrupa Anayasası ise, “sütunları” kaldırmakta ve Birliğe tek bir tüzel kişilik vermektedir (Günuğur, 2007:28).

AB'nin kurucu anlaşmalarını 1997 (Amsterdam Anlaşması) ve 2001'de (Nice Anlaşması) revize eden üye devletler, 2002 yılında Avrupa'nın geleceği hakkında konvansiyonu başlattılar. Amsterdam ve Nice anlaşmalarındaki kurumsal iyileştirmelerle, genişleme sürdürülürken, kamuoyunun AB'nin

hesap verebilirliği ve Őeffaflıđı konusundaki endiŐelerine de cevap verilmeye çalıŐıldı. Konvansiyonun baŐlatılmasını ve yeni bir anayasal anlaşmanın yürürlüğe sokulmasını teşvik eden, deđiŐikliđin kapsamı ve yönteminden duyulan memnuniyetsizlikti. Bununla birlikte, AB siyasi açıdan çok yönlü hale geldikçe, kamuoyunda oluşan yabancılaŐma 21. yüzyılın başında bir engel teşkil etmeye devam etti (Dinan, 2008:327).

III. AMSTERDAM ANLAŞMASI

Maastricht Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinin ardından, anlaşmanın eksik yönleri de ortaya çıkmaya başlamış, son genişleme sürecinin beraberinde getirdiği çalışmalar, özellikle karar alma sürecinin giderek karmaŐıklaŐan ve ađırlaŐan yapısına bağlı sorunları ön plana çıkarmıştır. Karar alma sürecinin yanı sıra, AB'nin adli alanlar ve içişlerinde işbirliği ayağının iinin doldurulması anlamında insan hakları ve mülteci politikasına ilişkin sorunlar da tartışmaya açılmıŐtı. AB, Kopenhag Zirvesinin ardından kendisinin özellikle hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan haklarına ve azınlıklara saygı temelinde bir "değerler birliği" olarak tanımlamanın arayışı içine girmiş, bu gelişmeleri ve sorunları kapsayacak zmleri üretmek ve gerekecek yeni düzenlemeleri içerecek bir anlaşmayı hazırlamak üzere yeni bir hükümetler arası konferans süreci başlatılmıştır (Coşkun, 2001:72).

2 Ekim 1997'de imzalanan ve 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması'yla atılan siyasi bütünleşme adımlarının amacı, Maastricht'te gerçekleŐtirilemeyen siyasi bütünleşmenin derinleŐtirilmesidir. Bunların başında, ye devletlere kendi aralarında daha fazla işbirliği yapmalarına olanak tanıyan "esneklik maddesinin" kabul edilmesi (ATA madde 11) ve anlaşmalarda kabul edilen amaçlara ulaşılmasını engelleyen ye devletlere daha fazla yaptırım uygulanmasını sağlayan hükümler sayılabilir (Göztepe, 2008:82).

Anlaşma, Coşkun'un da vurguladığı üzere; 21. yüzyılın Avrupası'nın temellerini atmak iddiasıyla hazırlanmış ve daha demokratik, sosyal gereksinimlere daha çok yanıt veren bir Avrupa hedeflendiği ifade edilmiştir (Coşkun, 2001: 73).

Maastricht Anlaşması AB'yi, siyasi amaçlar ve anayasal ilkelerle donatırken, Amsterdam Anlaşması daha da ileriye gitmiştir: “ Birlik, üye devletlerin ortak ilkeleri olan özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine kurulmuştur.” şeklinde yapılan kısa değişiklik büyük önem taşımaktaydı. AB ve onun öncesindeki Siyasi toplulukların temelini açık bir şekilde temel siyasi değerlerle doldurmayan üye devletler, Amsterdam Anlaşmasında bu değerleri açık bir dille ifade etmişlerdir. Ayrıca temel AB değerlerinden sapan üye devletlere müeyyide uygulanmasına ilişkin bir madde de içeren Amsterdam Anlaşması “(anlaşmada) belirtilen ilkelerin ciddi ve sürekli bir şekilde ihlalinin” kesinleşmesi durumunda, Avrupa Konseyi nitelikli oyçokluğu ile “ilgili üye devletin, bu üye devletin hükümetinin Konseyde oy kullanma hakkı dâhil, bazı haklarını askıya” alabilirdi. Aslında, Amsterdam Anlaşmasındaki, kaynağını genişlemeden alan birkaç maddeden biri olan bu şartı, üye devletler Orta ve Doğu Avrupa'daki aday ülkeleri düşünerek hazırlamışlardır (Dinan, 2008:357).

Bu anlaşmayla hukuk, içişleri ve Avrupa Parlamentosunun yetkilerinin ciddi derecede güçlendirilmesi gibi önemli değişiklikler yapılmıştır. 1999 yılında bir başka Konsey toplantısında 2000 yılında yapılacak Nice Konsey toplantısı için bir ön hazırlık yapılmış ve burada da Nice anlaşması imzalanmıştır. Buradaki konferansta genişlemeyle ilgili kurumsal sorunlar üzerinde durulmuştur (Çaşın, 2008 :80).

Amsterdam Anlaşması'nda, Avrupa Birliği'nin üye devletlerin ortak ilkeleri olan hürriyet, demokrasi, insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğüne dayandığı ifade edilmiş, bunlara ilave olarak güçlendirilmiş işbirliği ve

esneklik, kurucu anlaşmalara dâhil edilmiştir. Maastricht Anlaşması'nda üçüncü sütunda yer alan kimi hükümler, Amsterdam Anlaşmasıyla topluluklar sütununa aktarılmış ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanının yetki alanı içine alınmıştır. Schengen Protokolü ve istihdam alanında yeni adımlar atılmıştır. Ayrıca, ikinci sütunu oluşturan ortak dış politika ve güvenlik Politikası'nın etkinliğini sağlamayı amaçlayan düzenlemelere gidilmiş, AB ile Batı Avrupa Birliği'nin bütünleşmesi öngörülmüştür. Öte yandan Amsterdam Anlaşması ile kurucu anlaşmalar yeniden numaralandırılmıştır (Ülger, 2003:17).

Amsterdam Anlaşması, önceki iki anlaşma (Avrupa Tek Senedi ve Maastricht gibi) Avrupa bütünleşmesi sürecine “Tek Pazar, ekonomik ve parasal birlik” bağlamında yeni ve kapsamlı bir proje getirmiyordu. Hatta bu anlaşmada “preambul” bile yer almıyordu. Bu olgu dahi anlaşmanın kapsamının oldukça sınırlı olduğunun bir göstergesiydi. Amsterdam anlaşması kapsamına alınan revizyon dört ana başlıkta toplanabilir:

- * Özgürlük adalet ve güvenlik
- * Birlik ve vatandaşlık
- * Daha etkin bir dış politika
- * Kurumsal yapı (Günoğur, 2007:30).

Özgürlük Adalet Güvenlik: Pek çok Avrupalının, AB'nin bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olmak için gösterdiği gayretten haberi yoktu. Avrupalılar genelde özgürlük ve adaleti önemli görmekte, fakat güvenlik için kaygılanmaktaydılar. 11 Eylül saldırıları üye devletlerle aynı yaklaşımdaki diğer hükümetlerin anti terörizm tedbirlerinde yakın işbirliğine duydukları ihtiyacı göstermekteydi. 11 Eylül'ün kısa sürede görülen etkisi, AB içerisinde ve AB ile ABD arasında suçluların iadesi ve tutuklama gibi meselelerdeki işbirliğinin kuvvetlenmesiydi. Dolayısıyla AB, Amsterdam Anlaşmasının adalet ve içişleri amacını uygularken, “özgürlük” ve “adaletten” çok “güvenlik” üzerinde durmuştur (Dinan, 2008: 386).

Amsterdam Anlaşması'nda bu konu, özgürlük, adalet ve güvenlik konularında belli bir sistemi gerektirdiği gibi yürürlüğe koymak, diğeri temel haklar konusunda üye devletlerden herhangi birinin özgürlük, demokrasi ve temel haklarla ilgili ciddi ve sürekli ihlallerde bulunması halinde o devlete karşı alınacak önlem ve yaptırımlar olarak iki ayrı başlıkta incelenmiştir. Bu çerçevede, III. Sütunda yer alan konulardan kişilerin serbest dolaşımı ve göç konuları I. Sütuna alınmış ve konularına yeni başlıklar eklenmiştir (Günuğur, 2007:31) .

Bu sayede üye devletler emniyet ve adli işbirliği dışında kalan tüm konular, Maastricht anlaşmasıyla kurulan hükümetler arası sütundan çıkarmış ayrıca birçok üye ülkede kişilerin serbest dolaşımını kolaylaştıran Schengen Anlaşması'nı da AB çerçevesine dâhil etmişlerdir (Dinan, 2008: 383).

Bunlar arasında "ırkçılık ve yabancı düşmanlığını" sayabiliriz. Bir başka deyişle, bu sütun amaçlar bakımından daha doyurucu biçimde kaleme alınmış, hukuksal açıdan daha güvenceli bir yapıya kavuşturulmuş ve ilgili konularda Komisyon, Avrupa Parlamentosu ve TAD'ın yetkileri arttırılmıştır. Kısacası III. sütunun revizyonu Amsterdam anlaşmasının getirdiği en önemli değişikliktir (Günuğur, 2007:31).

Amsterdam Anlaşması adalet ve içişleri konularında daha yakın işbirliği yapmak isteyen ülkelere AB kurumlarını, usullerini ve araçlarını kullanma imkânı veren ve -Dış politika ve güvenlik politikasındaki benzer maddelerdeki gibi- bir üye devlete "ulusal politikaya ilişkin önemli ve açık gerekçeler" öne sürerek daha yakın işbirliğini engelleme olanağı tanımıştı. Lüksemburg uzlaşısının (veto hakkı) zımnen yeniden gündeme getirilmesi, bazı üye devletlerin özellikle adalet ve içişlerindeki yakın işbirliğine karşı aşırı hassasiyetlerini ispatlamıştır. Adalet ve içişleri alanındaki ilerleme aşırı ölçüde karmaşık bir konu olduğunu belirten Dinan, üye devletler arasındaki siyasi çıkar ve idari kapasite farklılıkları, adalet ve içişleri düzenlemelerinin

yürürlüğe girmesinde ve uygulanmasında eşitsizliğe dikkat çekmiştir (Dinan, 2008:385).

Birlik ve Vatandaşlık: Amsterdam Anlaşması, vatandaşların Birlik'ten olan önemli beklentilerine yanıt vermiştir. Bu bağlamda Amsterdam anlaşması istihdam, sosyal politikalar ve de halk sağlığı konuların bütünleşme sürecine taşımıştır. Ancak buradaki temel sorun, Günuğur'un Dony'den aktardığı üzere, vatandaşların Avrupa bütünleşmesinin ne anlama geldiğini bilmemeleri ve bu nedenle ona sahip çıkmamaları konusunda duyulan kuşkulardır (Günuğur, 2007:31).

Daha Etkin Dış Politika: AB, 1990'lar ve 2000'lerde uluslararası ekonomik bir yapı olarak ağırlığı ve konumu çarpıcı ancak, dış politika, güvenlik ve savunma alanlarında zayıftı. Maastricht Anlaşması'nın önemli yeniliği olan dış politika ve güvenlik politikası, ağır bir başlangıç yapmıştı (Dinan, 2008:387).

Bu nedenle Birlik, ortak dış politika ve güvenlik politikasında daha etkin bir duruş sergilemek adına yeni araçlarla donatılmıştır. Bunlar arasında ortak strateji, Konsey genel sekreteri tarafından yürütülen ODGP komiserliği görevleri sayılabilir (Günuğur, 2007:32).

Amsterdam Anlaşması'nın ortak dış politika ve güvenlik politikasına ilişkin maddeleri gerçekten bir ilerlemeydi, ancak AB'nin ulusüstü kurumlarının ve ulusüstü yaklaşım yanlısı üye devletlerinin umdukları kadar ileri gitmemekteydi. Bu maddeler, nitelikli oyçokluğunun daha fazla kullanılmasını, "yapıcı çekimserlik" (üye devletlerin belli bir girişime katılmak istememeleri) üzerinde sağlanan anlaşmayı ve Konsey sekretaryasında Politika Planlama ve Erken Uyarı Biriminin kurulmasını içermiş ayrıca ortak dış politika ve güvenlik politikası bağlamında AB'yi dışarıda temsil edecek bir yüksek temsilcilik (veya üst elçilik) pozisyonu oluşturmuştur (Dinan, 2008:388).

Kurumsal Yapı: Birlikte karar alma sisteminin uygulama alanı genişletilmiş ve bu sisteme yeni konular anlaşma ile eklenmiştir. Güçlendirilmiş, işbirliği konusu sıkı kurallara bağlanmıştır (Günuğur, 2007:32).

Amsterdam Anlaşması'nın, fazlaca bir heyecan yaratmamasının bir sebebinin de anlaşmanın kurumsal planda gelecekteki genişlemenin yaratacağı sorunları çözebilecek yapıda olmamasına bağlayan Günuğur, kimi hukukçular içinse; sebebin içeriğinin yetersizliği olduğunu vurgulamıştır (Günuğur, 2007:32).

Amsterdam Anlaşması, sınırlı sayıda üye devlete olanaklar sağlayacak güçlendirilmiş bir kaynaşma anlayışına sahip olmakla Franko-Alman esinli düzenleme niteliğini taşıdığını söylemek hiç de yanlış bir ifade olmayacaktır (Coşkun, 2001:73).

Amsterdam Anlaşması öncelikle Avrupa Birliği Parlamentosu'nu güçlendirmiş, ona belli bir ölçüde de olsa, gerçek bir yasa koyucu organ olma yolunun kapısını açmıştır. Sonuçta özetlersek, anlaşmada dört büyük hedef öngörülmüş bulunmaktadır:

- İstihdamı ve yurttaş haklarını geliştirmek, güvenceye almak,
- Serbest dolaşım özgürlüğü önündeki son engelleri kaldırmak, güvenliği güçlendirmek,
- Uluslararası ilişkilerde daha etkin bir varlık olmak ,
- Yeni üye devletlerin katılması öncesinde, birlik kurumsal yapısını daha işlevsel kılmak.

Başka bir deyişle Amsterdam anlaşması 1 Kasım 1993 tarihli Maastricht Anlaşması'ndan bu yana birlik çalışmalarının temelini teşkil etmiş olan üç büyük "ayağı" pekiştirmektedir (Coşkun, 2001:74).

Amsterdam Anlaşması'nın kabulüyle sonuçlanan hükümetler arası konferansla BAB, AB'ye daha da yakınlaşmıştır. Anlaşmanın 13. ve 17. maddeleri temel değişiklikleri içermekte, ayrıca, OGSDP yönlendirmelerini tanımlamaya yönelik olarak Avrupa Konseyi'nin yetkisi de BAB tarafından kabul edilmekte ve onaylanmaktadır (Aktar, 2002:136).

Amsterdam Anlaşması'nın yürürlüğe girişini takiben, 17. maddeye uygun olarak, AB ve BAB daha iyi bir işbirliği için bazı düzenlemelere gitmiştir. Bunlar özetle şöyledir:

- * Özellikle kriz durumlarında olmak üzere, AB ve BAB'ın danışma ve karar alma koordinasyonu için bir rehber oluşturulması,
- * Her iki kuruluşun değişik davalarına yönelik toplantılar için ortak düzenlemeler,
- * BAB Genel Sekreteri'yle AB Genel Sekreteri arasında artan işbirliği,
- * AB'ye tanınan ve BAB'ın askeri kumandanlık kaynakları, uydu merkezi ve Güvenlik Enstitüsü'nden yararlanma hakkı bağlamındaki düzenlemeler,
- * İki örgütün çeşitli kurumları arasındaki işbirliği (Aktar, 2002:137).

Aralık 1999'da gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'yle AB, bir "büyük Avrupa amacı" ortaya koymuş, yeni siyasi ve askeri organların oluşumunu kararlaştırmıştır. Denebilir ki; bu zirve sonuçlarıyla AGSK somut olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuçlar özetle şöyledir:

- * Ortak Avrupa Amacı: Üye devletler 2003 yılı sonuna kadar gerçekleştirilmek üzere 60 günlük süre içinde toplanıp, en az bir yıl hazır durumda kalacak olan yaklaşık 50-60 bin kişiden kurulu ve gerektiğinde bir ordu düzenini alacak alan operasyon güçleri oluşturulmasını "ortak genel amaç" olarak belirlemişlerdir.
- * Konsey içinde kurulacak olan yeni siyasi ve askeri organlar şunlardır: Siyasi ve Güvenlik Komitesi, Askeri Komite, Kurmay (Aktar, 2002:138).

IV. NICE ANLAŞMASI

AB liderleri Haziran 1997'deki Amsterdam zirvesinde, nitelikli oyçokluğunun kapsamını birkaç yeni politik alanı dâhil ederek genişletmek konusunda anlaşılabilir, fakat Konseydeki oy dağılımını ve Komisyonun kompozisyonunu değiştirmekte başarısız oldular. Ulusal liderlerin zirvenin son gecesinde geç saatlere kadar Konseydeki oylar ve Komisyondaki sandalye pazarlığına devam ettiği müzakereler, görünüşte önemsiz kurumsal meselelerin siyasi hassasiyetlerini gözler önüne seriyordu. Devam edemeyecek kadar yorulduklarından, anlaşma sağlamak yerine genişleme öncesinde “anlaşmalardaki kurumların kompozisyonu ve işleyişlerine ilişkin şartların detaylı bir şekilde gözden geçirilmesi amacıyla” başka bir konferans düzenlenmesine karar verdiler. Nice Anlaşmasıyla sonuçlanan konferans böylece doğmuş oldu (Dinan, 2008:351).

AB liderleri Amsterdam zirvesinde zorlu kurumsal reform konusundan kaçabildiler, çünkü genişleme henüz karar almaları için yeterince baskı oluşturmuyordu. Bununla birlikte, Amsterdam Anlaşması bir dizi dikkate değer kurumsal değişiklik getirdi. Anlaşmanın yasama kararlarında, işbirliği usulünü neredeyse tamamen kaldırması ve ortak karar usulünü basitleştirmesi, Parlamento açısından büyük başarıydı. Anlaşma ayrıca, Parlamento üye sayısının 700'e çıkarılması teklifini de içermektedir. Fransa'nın ısrarıyla, üye devletler sekreteryası Brüksel'de bulunmasına karşın, Parlamento genel oturumlarının büyük bölümünün Strasburg'da yapılması konusundaki daha önce yapılmış olan mutabakatı anlaşmaya dâhil ettiler. Bu üzücüydü, zira Parlamantonun göçebe hali (her ay Brüksel-Strasburg arasında gidip gelmesi) kurumun güvenilirliğine zarar vermektedir (Dinan, 2008:351).

Amsterdam anlaşmasının kapıda duran 5. genişlemenin getireceği sorunları çözmekten uzak kalması, bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden tam bir ay sonra yapılan Köln zirvesinde bir araya gelen devlet ve hükümet

başkanlarını yeni bir “Hükümetler Arası Konferans” (HAK) çağrısı yapmaya itti (De la Rochere’den aktaran Günuğur, 2007:say32). Bu kare HAK’ın misyonu, genişleme hedefinin kurumsal yapılar üzerindeki etkileri ve bu etkiler sonucunda yapılacak düzenlemelerin anlaşmalara yansıtılmasıydı. Bu çerçevede içinde 3 konuda yeni düzenleme yapılması gerekiyordu. Bunlar; Komisyonun yapısının ne şekil alacağı, konseyde oy dağılımının nasıl yapılacağı ve nitelikli oy çoğunluğu ile blokaj oyunun ne olacağıdır (Günuğur, 2007:33).

AB, 2000 yılında Amsterdam’dan arta kalanları (nitelikli oyçokluğunun genişletilmesi, Konseydeki oy ağırlıkları ve Komisyonun kompozisyonu) ele almak üzere başka bir konferans başladı. Genel kurumsal düzenlemenin bir parçası olarak, üye devletler ayrıca gelecekteki üye devletlerin sandalye ve oy sayılarını konuştular. Hesaplamalarına Türkiye’yi dâhil etmediler. Eğer bunu yapsalardı, AB’nin kurumsal yapısı tamamen revizyondan geçirmek zorunda kalacaklardı mevcut sistemde, Türkiye AB içindeki en büyük ikinci temsil sayısına sahip olacaktı (Dinan, 2008 :351).

Konferans birbirleriyle ilişkili üç kurumsal reformu ele almaktaydı: Konseyde nitelikli oyçokluğunun kullanım kapsamının genişletilmesi, üye devletler arasında oyların yeniden dağıtılması ve komiser sayısının her ülkeden bir kişi olacak şekilde azaltılması. Konseydeki kararlarda mutabakat aramak yerine, oylama yapılması etkinliğini sağlayacak olsa da, büyük üye devletler, küçük devletlerin AB’ye girmesine neden olan genişlemeler yüzünden, kendi oy ağırlıklarının azalması karşısında giderek mutsuz oluyorlardı. Konseydeki oy ağırlıkları, siyasi açıdan hassas bir başka konuyla da alakalıydı: devletlerin Komisyondaki üye sayıları, küçük üyeler için bir, büyük üyeler için iki üyeden oluşan formül, AT’nin kuruluşundan beri değişmemişti. Bu nedenle Komisyon 1958’de dokuz üyeyken, konferansın yapıldığı 1996’ya kadar yirmi üyeye ulaşmıştı (Dinan, 2008:350).

Büyük ve küçük üye devletler arasındaki oy ağırlıkları ve Komisyonun büyüklüğüne ilişkin mevcut çatlak konferans ilerledikçe daha da derinleşti. Oy ağırlıkları konusundaki anlaşmazlıklar, büyük ve küçük devletlerin kendi aralarında bölünmelere sebep oldu. Konferansın başlarında büyük üye devletler, komiser sayısının AB üye devlet sayısının altına indirilmesi ve komiser seçimlerinin daha eşitlikçi bir sisteme dayandırılması hususlarında anlaşma sağlamışlardı. Büyük üye devletlerin bu sistemi kendi aleyhlerine çarpıtmalarından endişe eden küçük üye devletler, bunu kabul etmeye gönülsüzlerdi. Ayrıca büyük üye devletlerin Konseyde daha fazla oy ağırlığı elde etmiş olmalarından da rahatsızlardı (Dinan, 2008:353).

6-7 Aralık 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen Nice zirvesinde “temel haklar şartı” Konsey, Komisyon ve AP tarafından ilan edildi. Sonuçta Nice anlaşması minimum düzeyde kurumsal düzeyde reformları kapsayacak biçimde kabul edildi. Komisyonun genişleme sonrasında alacağı şekil, Konseyde oy oranları ve Avrupa Parlamentosundaki sandalye sayıları belirlendi (Günoğur, 2007:34).

Uygulamayı nerdeyse imkânsız kılan özellikleri hantallık yaratsa da, esneklik Amsterdam Anlaşması'nın getirdiği önemli bir kurumsal yenilikti. Farklılaştırılmış bütünleşme, artık AB'nin kurucu anlaşmalarının anahtar ilkeleri arasında eklenmişti. Müzakereciler, AB kuralları ve düzenlemeleri külliyatını tehlikeye sokmayacak biçimde, sınırlı olarak uygulandığı sürece esnekliği anlaşmaya dâhil etmeye karar verdiler. Müzakereciler üye devletlerin çoğunluğunun yakın bir işbirliğine gitmesine izin verecek genel “salahiyet” şartları ve bunu belirli politik alanlarda nasıl gerçekleştireceklerine ilişkin özel şartları tasarladılar. Müzakereciler ayrıca, bir üye devletin “ulusal çıkar” gerekçesiyle esneklik yolunu bloke etmesine imkân veren bir maddeyi de dâhil ettiler. Esneklik konusu, daha fazla bütünleşme taraftarı devletlerle, işbirliğinin gevşetilmesi halinde AB bütünlüğünün tehlikeye gireceğinden ve kendi konularının zayıflayacağından korkan daha az bütünleşme taraftarı ülkeler arasında bölünme yaratmaktaydı. Buna rağmen esnekliği Amsterdam

Anlaşması'na ilkesel olarak dâhil ederek önemli bir taviz vermişlerdi. Bu, onlar için esnekliği uygulanabilir hale getirmeyi kolaylaştırmıştı. Esnekliğin kullanımı ulusal veto hakkının kaldırılması ile bunu kullanmak isteyen üye devlet yeter sayısının düşürülmesi kararlarının gerekçesi buydu (Dinan, 2008:352).

Nice Anlaşması görüşmelerinde en temel sorun Avrupa bütünleşmesinin ileride alacağı şekli belirlemek olmuştur. Gerçekten Avrupa Almanların yaklaşımı doğrultusunda “federal” bir bütünleşmemi olacak, yoksa Fransızların savunduğu gibi içinde devletlerin varlıklarını koruyacağı bir “Ulus Devletler Federasyonu” mu ya da değişken geometrili bir Avrupa mı? Bu son modelde, içinde birbirine yakın ülkelerin daha hızlı hareket ederek örneğin “siyasi bir konu” olan ortak dış politika ve güvenlik politikasında karar alıp uygulamaya koyacakları ve bu yoldan Avrupa bütünleşmesini hızlandıracakları varsayılmaktadır. Buna karşılık aynı modelde zayıf ülkeler daha çok ekonomik entegrasyon düzeyinde kalacakları öngörülmekteydi (Günoğur, 2007:33).

Nice anlaşması 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanmıştır. Kimi hukukçulara göre Nice anlaşması tam anlamıyla bir başarısızlık örneğidir (Günoğur 2007:33).

Yine Nice zirve kararlarına ekli 23 no'lu ek çerçevesinde yeni bir HAK'ın toplanarak 4 konuda anlaşmaların revizyonunu ele alması kararlaştırılmıştır. Bu konular; yetkilerin sınırlandırılması, temel haklar şartının statüsü, anlaşmaların sadeleştirilmesi ve ulusal parlamentoların Avrupa bütünleşmesi sürecinde üstleneceği roller olacaktır. Önce 2004 yılında içinde düşünülen bu konferansın, daha sonra 2001 Aralık ayında yapılan Laeken zirvesinde, öne alınarak 2002 Mart ayında Valery Giscard d'Estaing başkanlığında toplanması ve “anayasal nitelikte bir anlaşma taslağı” hazırlaması kararlaştırılmıştır (Günoğur, 2007:34).

2003'ten beri yürürlükte olan bu anlaşma özellikle aşağıdaki alanlarda eski anlaşmaları değiştirmiştir:

- Kurumlar

a) Avrupa Parlamentosu: Sandalye sayısı artmış, dağılım oranları değiştirilmiş ayrıca ortak yasama rolü de güçlendirilmiştir.

b) Bakanlar Konseyi: Nitelik çoğunluk değişmiştir.

c) Komisyon: Bundan böyle üye devletlerin tek bir komiserden oluşur ve devlet başkanının yetkileri güçlendirilmiştir.

- Güçlendirilmiş işbirlikleri

Anlaşma üye devletlerden en az 8 gruba aralarındaki işbirliğini güçlendirme olanağı verir, bu işbirliği alanları çok geniştir ama NATO'nun önceliğini sürdürmesi ve AB içinde devletlerin "uzlaşmaz kesimlerinin" güçlenmesini önlemek amacıyla "askeri sorunların ya da savunma sorunlarının" dışında kalır (Mathieu 2006:21).

Aralık 2000'de Nice'de gerçekleştirilen zirve, 2000 yılı Kasım ayında sunulan ve ülkelerin askeri angajmanlarını içeren katalogu onaylamıştır. Bu toplantı esnasında, üye ülkelerin savunma bakanları (Danimarka dışında), Avrupa Acil Müdahale gücü için her ülkeye düşen askeri yardım miktarını belirtmişlerdir. Buna göre, örneğin İngiltere 30 bin asker, 72 savaş uçağı ve 18 savaş gemisiyle; Almanya, Fransa ve İtalya 12'şer bin askerle, İspanya 6 bin ve Lüksemburg 100 askerle bu Gücü destekleyeceklerdir. Nice Zirvesi aynı zamanda mümkün olan en kısa zamanda daimi askeri yapıların oluşturulması hususunu belirtmiştir (Aktar, 2002:140).

Konferans gündeminin darlığı doğal olarak tatmin edici değildi. Komisyon bir grup "akil adamdan" konferansın kapsamını a ilişkin bir rapor hazırlamasını istemişti. Avrupa federalisti, eski Belçika başbakanı Jean – Luc dehaene liderliğinde hazırlanan raporda, çok sayıda yeni konunun dâhil edilerek gündemin genişletilmesi tavsiye ediliyordu. Üye devletlerin büyük bölümü, genişlemenin kurumsal sonuçları konusunda sapılmamasını tercih etti.

Onlar için tek belirsizlik, esnekliğin gündeme eklenip eklenmeyeceğiydi (Dinan 2008:say352).

26 Şubat 2001'de imzalanan Nice anlaşmasının temel işlevi ise, 2004 için planlanan genişleme öncesinde anlaşmaları bu yapıya uygun hale getirmek ve çoğunlukla alınacak kararlar için yeni ilkeleri kesinleştirmektir (Göztepe, 2008:82).

Bir hükümetler arası konferans bu kadar az sonucu olacak, az sayıdaki konuya nadiren bu kadar fazla zaman ayırmıştır. Üye devletler konferansın büyük bölümünü gayet iyi bilinen tutumlarını tekrarlamakla geçirdiler. Kapanış zirvesinin ve konferansın bu kadar uzun sürmesi, harcanan çabayı meşru kılmıyordu. Özellikle konferansın karar alma usullerine ilişkin Nice'de yapılan anlaşma pek parlak sayılmazdı. Bu anlaşma yasama kararlarının kabulü için bir üçlü çoğunluk koşulunu yürürlüğe sokmaktaydı. Ayrıca nitelikli oyçokluğu kapsamının birkaç yeni alanla genişletilmesi, daha az anlaşmazlık yaratan ve AB'nin güvenilirliği açısından daha yararlı olan bir karardı (Dinan, 2008:353).

Nice anlaşması AB'yi kurumsal olarak genişlemeye hazırlamakta sınırlı bir başarı elde etti, zaten karmaşık olan karar alma sistemini daha da çetrefil hale getirdi. Karar alma usullerini sadeleştirmenin çok uzağında kalan anlaşma, nitelikli oyçokluğu için iki yeni eşik (üye devlet sayısı ve AB nüfus oranı) getirdi. Komisyonun büyüklüğü ve kompozisyonuna ilişkin düzenlemeler zımnen Nice sonrasına bırakıldı (Dinan, 2008:354).

Bu anlaşma, AB'yi güçlendirme bağlamında önemli sorunlardan hiçbirini çözememiş ve birliğin tüm yeniden örgütlenme hedeflerini ertelemiştir (Mathieu, 2006:21).

Nice'in siyasi mirası, anlaşmanın kurumsal düzenlemelerinden çok daha kalıcı oldu. Konferansın yürütülüş şekli, kamuoyunun ve siyasetçilerin anlaşma reformlarına ilişkin uluslararası konferanslara duydukları iştahı

azaltmıştı. Büyük ve küçük üye devletler arasındaki güvensizlik ve bazı üye devletler arasındaki geçimsizlik de aynı şekilde kalıcı bir miras oldu. Hem mevcut hem de müstakbel küçük üye devletler, AB'nin büyük devletlerin hâkimiyetindeki hükümetler arası bir yola sapmakta olduğunun farkına vardılar (Dinan, 2008:355).

Bununla birlikte kurucu anlaşmalarda revizyon öngören Avrupa Tek Senedi, Maastricht, Amsterdam ve Nice Anlaşmaları, ekonomik bütünleşmenin yanında siyasi ve askeri alanda da işbirliğine ilişkin hükümler taşımış, tüm bu gelişmelerin sonucu olarak Avrupa Birliği 1999 yılında Ekonomik ve Parasal Birlik aşamasına ulaşmış, siyasi ve askeri birlik çabalarının ahız vermiştir (Ülger, 2003:16).

V. LİZBON ANLAŞMASI

Avrupa Birliği, 21. yüzyılın başında Avrupa'yı birleştirme hedefi çerçevesinde tarihi bir dönüm noktasına gelmiştir. Roma Anlaşması'ndan bu yana ekonomik, siyasi ve sosyal bütünleşme yolunda ilerlemeler kaydetmiş olan Birlik, öngörülen genişleme süreci nedeniyle, başta kurumsal yapılanma ve karar alma mekanizmaları olmak üzere, yeni bir yapılanma ihtiyacı duymuştur. (Özler, Mindek, 2008:5).

A. AVRUPA ANAYASASININ YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

25 üye devlet bütünleşme sürecinin geleceği üzerinde kara bulutların toplanmasına yol açabilecek bir başarısızlığın sorumluluğunu üstlenmeye cesaret edemeyerek 17-18 Haziran 2004'te İrlanda'nın dönem başkanlığında yapılan Brüksel zirvesinde Anayasal Anlaşma üzerinde uzlaşmaya vardılar. "Avrupa için bir Anayasa Öngören Anlaşma", üye devletlerin temsilcileri tarafından 29 Ekim 2004 günü Roma'da -47 yıl önce Roma Anlaşması'nın imzalandığı salonda- törenle imzalandı (Baykal, 2007:100).

Ancak, 2005 yılında Fransa ve Hollanda'da gerçekleştirilen referandumlar sonucunda reddedilen AB Anayasal Anlaşma Taslağı, ulus devletler temelinde kurulan Birliğin yapısı ve işleyişlerini federalleştirmekten çok, kendine özgü yapısını sürdürmesini sağlamayı hedeflemekteydi. Anayasa hazırlanması yoluyla Avrupa vatandaşlarının Birlik işleyişlerine yakınlaştırılması ve AB politikalarının kamuoyuna daha iyi aktarılması amaçlanmaktaydı. Bu bağlamda, Anayasal Anlaşma üç sütunlu yapıyı ortadan kaldırmayı ve AB'yi tüzel kişiliğe kavuşturmayı öngörmekteydi. AB'nin böylece ekonomik işbirliğini simgeleyen siyasi yapısını temellendiren, vatandaşlarına katılım ve aidiyet bilinci aşılayan bir anayasaya sahip olacağı üzerinde durulmuştur (Özler, Mindek 2008:8).

Taslak anayasa sadece mevcut anlaşmaları bir düzene sokmakla kalmıyor kurumsal meselelere ilişkin tatminsizlik yaratan tavizlere rağmen, anayasa siyasi açıdan büyük anlam taşımaktaydı. Anayasa, Temel Haklar Şartını içine alarak, AB'ye, Haklar Beyannamesi benzeri önemli bir unsur sağlamaktaydı. Taslak anayasa, AB'nin demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları ile temel özgürlüklere saygıya dayandığını beyan ediyordu. AB'nin kilit örgütsel ilkelerini özetlemekteydi: tevdi edilen yetkiler, yerindenlik, oransallık ve üye devletler arasındaki sadık işbirliği. Aynı zamanda AB içerisindeki güç ayırımını ve yetki dağılımını da açık hale getirmekteydi. İngiltere'nin itirazları yüzünden, taslak anlaşma federal kelimesini içermemekte, "topluluk yolu" veya topluluk yöntemi" gibi itiraz edilmesi daha zor, fakat daha incelikten yoksun terimler kullanılmaktaydı. Bununla birlikte, AB'nin federalleşme yönünde ilerleyeceğine işaret edilirken, aynı zamanda kendine özgü siyasi niteliği de teyit edilmekteydi (Dinan, 2008:365).

Avrupa anayasası 4 bölümden oluşmaktaydı. Bu bölümler şunlardır;

I.Bölüm: AB'nin temel değerleri hedefleri, kuvvetler ayrılığı, karar alma süreci, kurumlar

II. Bölüm: temel hak ve özgürlükler

III. Bölüm: politikalar ve işleyişi

IV. Bölüm: anlaşmanın kabulü, yürürlüğü, revizyonu, son hükümler.

Genel ilkeleri ve kurumsal yapıyı öngören Anayasanın I. Bölümüyle, temel hak ve özgürlükleri öngören II. Bölümü her anayasada olması gereken hükümleri içermektedir. II. Bölüm zaten Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden aynen alınmıştır. III. Bölüm politikalar ve işleyişlerine ayrılmıştır. IV. Bölüm ise her anlaşmada olduğu gibi anlaşmanın kabul koşulları, yürürlüğe girişle ilgili düzenlemeler, anlaşmanın revizyonu AB'nin Topluluklara oranla hukuksal planda devamlılığı gibi konular yer almaktadır (Günuğur, 2007:37).

Anayasal anlaşma taslağı oluşturulurken, üç nokta üzerinde durulmuştur: parlamenter meşruiyetin arttırılması, karar alma süreçlerinin basitleştirilmesi ve şeffaflığın geliştirilmesi. Lizbon Anlaşması, reddedilen Anayasal Anlaşma'nın aksine, kurucu anlaşmaları tadil eder niteliktedir. Dolayısıyla var olan anlaşmaları feshetmemekte veya yerlerini almamaktadır. Öte yandan üç sütunlu yapı kaldırılmakta ve "Avrupa Birliğine" tüzel kişilik kazandırılmaktadır. Böylece AB'ye sözleşme akdetme, uluslararası anlaşmalara taraf olma ve uluslararası kuruluşlara üye olma yetkileri verilmektedir (Özler, Mindek 2008:8).

Gerçektende; günümüzde hukuksal açıdan bakıldığında AB'nin tüzel kişiliği yoktur. Buna karşılık birinci sütunda yer alan Toplulukların (AT ve EURATOM) tüzel kişiliği vardır. Dolayısıyla AB kendi adına haklar elde edememekte ve yükümlülükler de üstlenememektedir. Dolayısıyla TAD da dâhil, uluslararası yargı organları önünde dava açma ya da taraf olma hakkına sahip değildir. Bu hak ve yükümlülüklerin hepsini AB adına bugüne kadar AT ve EURATOM üstlenmişti. İşte anayasa, bu hakkı AB'ye vermekteydi (Günuğur, 2007:38).

Avrupa anayasası öncelikle, bundan önce Avrupa bütünleşmesi yolunda yapılmış ve yürürlükte olan, kurucu anlaşmalar da dâhil tüm belgeleri yürürlükten kaldıran ve bu belgelerin yerine geçecek tek belge olma niteliği

taşıymaktaydı. Avrupa Anayasası, üye devletlerin anayasalarının yerini almayacak ve ulusal anayasalarla birlikte varlığını sürdürebilecek ve eğer bir üye devlet isterse AB'den ayrılabilirdi. Buna karşılık, bir üye devlette insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi konularında sürekli ve ciddi ihlal durumları olursa, o devletin üyeliğı askıya alınabileirdi. Avrupa Anayasası, 6 ayda bir el değıştiren AB başkanlığı yerine, beş yıl için seçilecek bir "başkan sistemini" getiriyordu. Aynı şekilde bir de Avrupa dışışleri bakanı seçileirdi. Nihayet nitelikli çoğunluk sistemi ve ağırlıklı oylar da tarihe karışıyor, yerlerine üye devlet sayısına ve onların nüfuslarına dayalı bir çoğunluk sistemi getiriliyordu. Buna göre AB Konseyinde kararlar "çifte çoğunluk" sistemi ile alınacak ve üye devlet sayısı ve bu sayının temsil ettiğı nüfusa bakılacaktı. Üye devlet sayısı toplam sayının en az yüzde 55'i olmalı, ancak bu minimum sayıyı oluşturan üye devletlerin nüfus toplamı AB toplam nüfusunun en az yüzde 65'ine denk gelmeliydi (Günuğur, 2007:37).

Lizbon Anlaşması ve reddedilen Anayasal Anlaşma arasındaki en önemli farklardan biri, AB sembollerine ilişkin maddelere yeni anlaşmada yer verilmemesidir. Bu sembollerin Anlaşma'da yer almaması hukuki açıdan bir değışiklik getirmemekte ve Avrupa bayrağı veya marşının kaldırılması sonucunu doğurmamaktadır (Özler, Mindek 2008:9).

Ancak yürürlüğe girebilmesi için, tüm üye devletler tarafından onaylanması gereken Anayasal Anlaşma'nın Fransa ve Hollanda'daki referandumlarda reddedilmesi, Birliğı siyasi krize sürüklemiştir. Fransa ve Hollanda'daki referandumlardan "hayır" oyu çıkmasının ertesinde bu sonuçların "domino etkisi" yaratmasını önlemek amacıyla 16- 17 Haziran 2005 tarihlerinde Brüksel'de düzenlenen AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'nde değılendirme süreci başlatılarak, AB Anayasası onay sürecine bir yıl ara verilmiştir (Özler, Mindek, 2008:33).

Dile getirilen bir görüşe göre, Fransa ve Hollanda'daki referandumlardan çıkan sonuç, AB'deki demokrasi paradoksunun altını çizmektedir.

Anayasanın neden reddedildiğine ilişkin bir başka açıklama da, demokratik meşruiyet sorununun sadece kurumsal reformlarla giderilemeyeceği, Avrupa halklarının başta ekonomi ve istihdam olmak üzere Birliğin somut sonuçlar üretmesini beklediğini ortaya koymuştur (Özler, Mindek, 2008:34).

AB anlaşması, kimlik kavramını Avrupa'ya ilişkin olarak ve ulusa ilişkin olarak iki türlü kullanmaktadır. AB kimliği ve Avrupa Kimliği'nin tam olarak birbirine tekabül etmediği gibi, AB üyeliği kimliği ve ulusal kimlik de birbirine tam tekabül etmemektedir (Arsava, 2003:1).

B. KURUMSAL ALANDA YAPILAN DÜZENLEMELER

1. Avrupa Parlamentosu'nda Yapılan Değişiklikler

Avrupa Tek Senedi'nden bu yana, tüm reform anlaşmalarında Avrupa Parlamentosu'nun karar alma süreçlerindeki rolü artırılarak AB'nin meşruiyetinin güçlendirilmesi hedefi, Lizbon Anlaşması'nda da gözetilmiş, kurumsal dengeler Parlamantonun yetkileri genişletilecek şekilde gözden geçirilmiştir. Ortak karar alma usullerinin olağan yasama usulü olarak belirlenmesi sonucunda, AP'nin yetkileri genişletilmiştir. Bu alanlara sınır denetimleri, göç ve sığınma, cezai konularda adli işbirliği, Eurojust ve Europol de dâhildir (Özler, Mindek, 2008:41).

Avrupa Parlamentosu, başlangıçta kendisi için öngörülen yetki ve danışma nitelikli yapıyı bugün için oldukça aşmış, özellikle ortak karar ve onay usulünün uygulandığı alanlarda yasama faaliyetlerini Bakanlar Konseyi ile birlikte gerçekleştirir hale gelmiştir (Baykal, 2007:110).

AP üyesi Andrew Duff tarafından da ifade edildiği gibi AP “neredeyse tüm Avrupa yasaları için ortak eşit yasama organı” olmuştur. Ancak diğer taraftan üye devletlere, yasal sistemlerinin temel yönlerini etkileyecek taslak Avrupa

düzenlemelerinde ortak karar alma usulünün askıya alınmasını talep etme hakkı tanımıştır (Özler, Mindek, 2008:41).

2. Avrupa Parlamentosu'nun Yeni Düzenlemesi

Avrupa Parlamentosu, Bakanlar Konseyi ile birlikte yasama organı olarak çalışacak, bütçe görevlerinin yanı sıra Anayasada öngörüldüğü şekliyle siyasi denetim ve danışma görevlerini de sürdürecektir. Avrupa Parlamentosu yeni düzenlemelere göre, önceden olduğu gibi beş yıllık bir dönem için doğrudan genel oyla seçilecek ve üye devletlerin nüfusları oranında parlamenter bulundurabilecekleri Avrupa Parlamentosu üyelerinin yapılan son değişiklikle 750'yi aşmaması öngörülmüştür. Burada üye devletler "azalan orantı" ilkersi ile en çok 96 en az 6 parlamenter ile temsil edilecektir (Baykal, 2007:123).

Azalan orantı prensibi ise dikkat edilmesi gerekenler de şöyle ifade edilmiştir:

- Sandalye dağılımı, üye devletlerin nüfus oranlarını mümkün olduğunca yansıtmalı
- Nüfusu fazla olan üye devletlere ayrılan sandalye sayısı da bu oranda fazla olmalıdır.
- Nüfusu daha fazla olan üye devletlerin her bir temsilcisi daha fazla sayıda vatandaş temsil edebilmelidir. Bu düzenlemelerin, özellikle genişlemeye ve demografik değişikliklere bağlı olarak yeniden düzenlenmesinin gerekeceği açıktır (Türkiye'nin üyeliği gibi) (Özler, Mindek, 2008:44).

3. Komisyon Başkanı Seçimi

Lizbon Anlaşması, Komisyon başkanının, AB Konseyi'nin önerisi üzerine Parlamento tarafından seçileceğini ifade etmektedir. Başkanlık seçimi için AP'de çoğunluk aranıyor olması, parti grupları açısından en fazla sandalyeye sahip olmayı daha da önemli hale getirmiştir. AP'deki gruplar arasındaki bu yeni rekabet ortamı, seçmenlere yönelmeyi gerektirecek

böylece hem Avrupa seçimlerinin önemi artacak hem de Avrupa vatandaşları AB ile ilgili konulara biraz daha yakınlaşacaklardır (Özler, Mindek, 2008:44).

4. Komisyonun Meşruiyetinin Arttırılması

Lizbon Anlaşması'nda Komisyon'a ilişkin iki önemli değişiklik görülmektedir.

- Komisyon başkanının AP tarafından seçilmesi
- Komisyon üye sayısının azaltılması

Sözü geçen bu değişiklikler Komisyon'un AP ve Konsey ile olan ilişkilerini düzenlemektedir. (Özler, Mindek,2008:47).

Komisyonun siyasi bakımdan hâlihazırdaki konumu devam ederken; Avrupa Komisyonu Başkanının atanma yönteminde gidilen değişiklikle, Komisyona demokratik meşruiyet kazandırma çabası içine girildiği görülmektedir. Getirilen yeniliklerle, hem Komisyon başkanının yetki ve sorumluluğu ulus devletlerdeki başbakanlık makamına benzetilmeye çalışılmış hem de başkanın Avrupa Parlamentosu tarafından seçilme ve atanmasıyla Komisyonun tamamının ve genel olarak Avrupa bütünleşmesinin demokratik tabanı ve meşruiyeti artırılmış olmaktadır (Baykal, 2007:125).

Lizbon Anlaşması'nın Komisyona ilişkin bölümleri incelendiğinde, bu iki düzenlemeye ek olarak Komisyonun politik rolünün güçlendirilmesi eğiliminin sürdürüldüğü öne sürülebilir:

Adalet ve iç işleri politikasında Komisyon'un yetkileri arttırılmaktadır

Komisyon başkan yardımcılığı görevini de üstlenecek olan dışişleri ve güvenlik politikası birlik yüksek temsilcisi, dış politika konusunda güçlü bir konuma sahip olmalıdır (Özler, Mindek, 2008:49).

5. Avrupa Birliği Konseyi Başkanlığı

Lizbon Anlaşması ile getirilen en önemli yeniliklerden biri de AB Konseyinin Avrupa Birliği kurumları arasına dâhil edilmesidir. Avrupa Birliği Konseyi, üye ÷lke devlet ve hükümet başkanlarının yanı sıra AB Konseyi Başkanı ve Avrupa Komisyonu Başkanının katılımıyla oluşacak olup, AB Dışışleri bakanı da işleyişine katılacaktır. Anlaşmada aynı zamanda dönem başkanlığı ve AB Konseyi Başkanlığı sistemleri de değiştirilmektedir. Eklenen yeni maddeler uyarınca, AB Konseyi'nde uygulanmakta olan altı aylık dönüşümlü dönem başkanlığı yerine, zirveleri ve gündemi hazırlayacak ve iki buçuk yıllık yenilenebilir biçimde en azla beş yıl görevde kalacak bir başkanın atanması öngörülmüştür (Baykal, 2007:123).

Başkanın önemli görevlerinden biri, uluslararası platformda AB'nin dış temsilini sağlayacak olmasıdır. Bu bağlamda, yetkilerini kullanırken Dışışleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek temsilcisi ile iyi iletişim ve eşgüdüm içerisinde çalışması büyük önem taşımaktadır. Başkanın diğer görevleri şu şekilde sıralanabilir:

- * Başkanlık etmek ve işleri yürütmek
- * Komisyon başkanı ile işbirliğinde ve Genel İşler Konseyi çalışmalarını temelinde AB konseyi çalışmalarının hazırlığını ve yürütülmesini sağlamak
- * AB Konseyi içinde uzlaşının ve fikir birliğinin kolaylaştırılması için çaba göstermek
- * AB Konseyinin her toplantısının ardından Avrupa Parlamentosuna rapor sunmak (Özler, Mindek, 2008:52).

6. Konsey'de Karar Alma Süreci

Lizbon Anlaşması'nda "çifte çoğunluk" olarak adlandırılan nitelikli çoğunluk sistemi Konseyde karar alma konusunda genel kural haline getirilmektedir. (Özler, Mindek, 2008:54).

Lizbon Anlaşması uyarınca Konseyde nitelikli çoğunlukla karar alınması için şu ölçütler göz önünde bulundurulacaktır:

- Devlet: AB üye devletlerinin yüzde 55'i
- Nüfus: AB nüfusunun yüzde 65'i (tüm üye devletler oylamaya katılmadığında)
- Engelleyici azınlık: en az 4 üye devlet (Özler, Mindek, 2008:55).

AB'nin karar alma mekanizmasında oybirliği ile karar alınması uygulaması sosyal politikanın belli veçheleri, vergi ve dış politika gibi alanlarda korunurken, özgürlük, güvenlik ve adalet alanlarında nitelikli oy çokluğu yöntemi genel ilke olarak benimsenmiş bulunmaktadır (Baykal, 2007:125).

Konsey toplantılarının kamuoyuna açık gerçekleştirilmesi ve nitelikli çoğunluk ile karar alınacak alanların sayısını artırılması AB'de demokratik meşruiyetin güçlendirilmesine yönelik adımlar olarak değerlendirilebilir. Zira nitelikli çoğunluğun geçerli olduğu alanlarda vetonun ortadan kalkması sonucunda karar alma süreçlerinin işleyişi olumlu yönde hızlanacaktır. Ne var ki; yeni kuralların AB'nin etkililiğine ilişkin tüm sorunları ortadan kaldıracığı söylenemez. Yeni sistemde 2017'de tam olarak yürürlüğe girecektir ve bu dönemden sonra Yanya Uzlaşısı'nın nasıl işleyeceği belirsizdir (Özler, Mindek 2008:57).

7. Dış Politika ve Yüksek Temsilci

Lizbon Anlaşması, Birliğin uluslararası ilişkilerde daha uyumlu ve tutarlı politika ve faaliyetler yürütmesini sağlamak ve AB'nin dış politika alanındaki hedef ve önceliklerini değiştirmeden dış ilişkilerin yürütülmesi konusunda yeni bir mimari öngörmektedir. Anlaşma ile getirilen temel yenilikler şunlardır:

- Yeni bir görev olarak Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi(Yüksek Temsilci) belirlenmektedir. Bu görevi yürütecek kişinin Komisyon Başkan Yardımcılığı ve Dışişleri Konseyi başkanlığı yapması

öngörülmektedir. Dolayısıyla altı aylık dönem başkanlığı sistemi kapsamında düzenli olarak değişen Dışişleri Konseyi başkanlığına beş yıl süreyle bu görevi üstlenecek bir kişi getirilmektedir.

- Yüksek temsilciye çalışmalarında yardımcı olması amacıyla “Avrupa Dış faaliyetler Servisi” kurulmaktadır. Servis, Konsey sekreteryası, Komisyon ve üye devletlerin diplomatik görevlilerinden oluşmaktadır. Anlaşmada, Servis’in kurumsal düzeni hakkında hükümler bulunmamaktadır.
- Bir grup üye devletin savunma konularında işbirliği yapmasını sağlayan “kalıcı yapısal işbirliği” mekanizması oluşturulmaktadır. Bu işbirliğine katılım için üye devletlerin askeri kapasitelerinin yeterli olması şartı aranmaktadır. Kalıcı yapısal işbirliğinin oluşması için Konsey’in nitelikli çoğunluk ile karar alması gerekmektedir (Özler, Mindek, 2008:59).

Birliğin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasını yürütecek olan bakan, aynı zamanda, Komisyon başkan yardımcılarında birisi olacaktır. Komisyonun dış ilişkilerden sorumlu komiserliği bu sıfat altında toplanmış, AB’nin dış politikasının tek elden ve ek sesle, eşgüdümlü bir biçimde yürütülmesi hedeflenmiştir (Baykal, 2007:125).

Anlaşmada, bir grup üye devletin belirli bir görev amacıyla ortak hareket etmesinin öngörülmesi, askeri anlamda Birliğin daha esnek politikalarla yönlendirileceğini ifade etmektedir. Diğer taraftan daha önceki anlaşmalarda oybirliği kapsamında tutulmasına dikkat edilen savunmaya ilişkin ve askeri konuları kapsayan kalıcı yapısal işbirliği, nitelikli çoğunluk kapsamına alınmaktadır. Hâlihazırda bu yöntem, AB’nin müdahalede bulunduğu uluslararası krizlerde kullanılmakta ve uzlaşma içinde hareket eden bir grup üye devlet, Birliğin tamamını temsil etmektedir (Özler, Mindek, 2008:60).

8. Güçlendirilmiş İşbirliği

Güçlendirilmiş işbirliği mekanizması, üye devletlerin belirli konularda bir araya gelerek, AB hukuku ve kurumları kapsamında hareket etmek şartıyla,

politika geliştirmelerini sağlamaktadır. Amsterdam Anlaşması'nda son başvuru mekanizması olarak oluşturulan g¼c¼lendirilmiř işbirliği, Birliğin tamamı tarafından makul bir s¼re içerisinde sağlanamayan işbirliğinin belirli sayıda ¼ye devlet arasında gerçekleştirilmesini ifade etmektedir (¼zler, Mindek 2008: 61).

Nice Anlaşması kapsamında da yer verilen bu uygulama, AB genişlemeleri sonucunda oluşan farklılaşmış yapının y¼netilmesine y¼neliktir. Lizbon Anlaşması'nda bu mekanizmanın daha etkili işlemesi amacıyla, bazı yenilikler ¼ng¼r¼lmektedir. İlk olarak son başvuru mekanizması olmaktan çıkarılmıştır. B¼ylece karar alma s¼recinin başındaki Konsey kararı uyarınca bu mekanizma kullanılabilir. İkinci yenilik ise, g¼c¼lendirilmiř işbirliğine ilişkin Konsey kararının nitelikli çoğunluk ile alınmasının kararlaştırılmasıdır. ODGP bu kuralın istisnasıdır, bu alanda oybirliği geçerlidir. Son olarak, Konsey tarafından alınacak kararın ¼ye devletlerin katılımı ve kapasitenin test edilmesi gibi koşulları belirleyeceği ifade edilmektedir. (¼zler, Mindek 2008:62)

G¼c¼lendirilmiř işbirliğinin kurulması için gerekli asgari ¼ye sayısı Nice Anlaşması'nda 8 olarak belirlenirken, reddedilen Anayasa'da ¼ye devletlerin ¼öte biri, Lizbon Anlaşmasında ise 9 olarak kararlaştırılmıştır (¼zler, Mindek 2008:62) .

Anlaşma, g¼c¼lendirilmiř işbirliğinin Birliğin anayasal erevesi içinde uygulanacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla, Birliğin gerçekleştirmeye yetkili olmadığı hiçbir faaliyet g¼c¼lendirilmiř işbirliği kapsamında gerçekleştirilemeyecektir. ¼zerinde durulması gereken bir diğer konuda, bu mekanizmanın Birlik kurumları tarafından işletilecek olmasıdır. Bunun tek istisnası; Konseydir. Komisyon ve Adalet Divanının oluşumunda da g¼c¼lendirilmiř işbirliğine bağlı herhangi bir değişiklik yapılmayacağı ¼ng¼r¼lmektedir (¼zler, Mindek, 2008:63).

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Antik çağlardan itibaren var olan, tarih boyunca şairler, yazarlar ve fikir adamları tarafından dile getirilen ve “ebedi Avrupa barışı “ için tek çözüm olarak gösterilen “Birleşmiş Avrupa hayali”, 2. Dünya Savaşı’nın ardından atılan adımlarla somutlaşmaya başlamıştır. 2. Dünya Savaşı’nın neden olduğu büyük yıkımın görülmesi, aynı acıların tekrar yaşamasına engel olmak için büyük bir çaba içine girilmesini sağlamıştır. Avrupa devletleri, bir yandan yıllardan beri süregelen anlaşmazlıklarını ve düşmanlıklarını geride bırakmaya çalışırken bir yandan da savaşın sebep olduğu ekonomik sıkıntıları çözme arayışına girmişlerdir. Savaşın sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan iki kutuplu yeni dünya düzeninde, üçüncü bir güç ve bir denge unsuru olarak varlığını sürdürebilmenin ancak birlikte hareket etmekten geçtiğini anlayan Avrupa devletleri, yepyeni bir örgüt çatısı altında birleşmişlerdir. Avrupa’da, ebedi barışı sağlamak için karşılıklı işbirliği ilkesiyle temelleri atılan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, aynı zamanda daha önce eşi benzerine hiç rastlanmayan bir başka kurumun, “Avrupa Birliği”nin de öncüsü olmuştur. Önceleri sadece kömür ve çelik alanında işbirliğinin sağlanması amacıyla başlayan bu hareket, daha sonra söz konusu işbirliğinin ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda da gerçekleştirilmesini hedefine yönelmiştir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile başlayan ve sonrasında Avrupa Birliği’ne dönüşen bu siyasi yapı, tarihsel süreç içerisinde genişleme ve derinleşme evrelerinden geçmeye başlamış, en nihayet Maastricht Anlaşması’nın imzalanması ile yepyeni bir dönemece girmiştir. Bütünleşme hareketinin ilk adımlarının atılmaya başlandığı 2. Dünya Savaşı sonrasında başlayan tartışmalar, Maastricht Anlaşması ile beraber bütünleşmenin şeklinin nasıl ve ne şekilde gerçekleşeceğine dair tartışmalara dönüşmüştür.

1990lara gelindiğinde Avrupa’da ve dünyada yaşanan beklenmedik siyasi gelişmeler, Avrupa Birliği’nin bu hızlı değişimlere uyum gösterme gayreti içine girmesine neden olmuştur. Bir yandan kendi ekonomik birliğini kurma sıkıntılarını yaşayan Avrupa Birliği, bir taraftan da o zamana kadar hiç hesap edemediği bambaşka sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan “Soğuk Savaş” döneminde, Sovyet Rusya’ya karşı Amerika Birleşik Devletleri tarafında yer alan Avrupa, Sovyet Bloku’nun dağılmasıyla birlikte yepyeni bir döneme girmiştir. Yaklaşık yarım yüzyıl boyunca devam Soğuk Savaşın, bir anda sona ermesiyle birlikte, “Demir Perde” gerisinde kalan devletler, “Avrupalı” kimliklerini yeniden kazanma gayreti göstermişlerdir. Eski SSCB’nin uydusu konumunda olan bu devletler özgürlüklerini kazanırken büyük sarsıntılar geçirmiş özellikle de ekonomik açıdan tam bir çöküntü yaşamışlardır. Yıllar boyunca Doğu Avrupa’nın bir parçası olan bu devletlerin “batı” ile bütünleşme düşüncesinin, Avrupa Birliği üyesi olmakla aynı anlama geldiği gerçeğiyle yüzleşen Avrupa Birliği ülkeleri bu bütünleşmenin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi için çözüm üretmeye başlamışlardır. Bu hesap edilemeyen “bütünleşme” Avrupa Birliği’nde başta bürokratik olmak üzere çok sayıda sıkıntıya neden olmuş, eski Doğu Bloku ülkelerini “çağdaş ve demokratik Avrupa’nın bir parçası yapma amacıyla başlayan süreçte, Birliğin kendisini yenileme ve tahminlerin çok ötesine geçen genişlemeyi başarabilmek için daha önce görülmemiş bir çaba içine girmek zorunda kalmıştır.

Sosyalist devletler bütünlüğünün dağılması ile merkezkaç kuvvetinin etkisinden çıkan öteki Avrupalı devletler, cıva zerrelere gibi etrafa yayılmış, yeni bir çekim merkezi etrafında toplanma arayışına girmişlerdir. Bu merkez, Avrupa Birliği olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle iki Almanya’nın birleşmesi ve Avrupa Birliği içinde ağırlık kazanması üye devletleri yeniden bir durum değerlendirmesi ile karşı karşıya getirmiştir (Coşkun, 2001:56).

“2. Dünya Savaşı sonrasında başlayan Avrupa’daki modern bütünleşme sürecinin, Maastricht Anlaşması ile kimliğini bulan “birleşme” dönemi olarak adlandırılmasının” mümkün olduğunu belirten Dedeoğlu’na göre; 21. yüzyıl Avrupa bütünleşmesinin alanını, faaliyetlerini, biçimini ve dünyadaki varlığını nihai olarak belirleyecek adımların atılmaya başlandığı 2001 başlarından itibaren ise artık Avrupa’nın uluslararası federal bir yapı kurma aşamasına gelmiştir (Dedeoğlu,2003:42).

Yaşanan bu sıkıntılı bütünleşme sürecinin, Avrupa Birliği’nde duraklama devrine girilmesine sebep olduğunu savunan Çelebi’ye göre, bu duraklamanın ve AB’nin karşılaştığı sorunların nedenlerini, Hobsbawm’ın ortaya koyduğu gerekçeler açıklamak mümkündür. Hobsbawm’a göre, AB’nin önceden öngörülemez ölçüde genişlemesi ve bundan sonra da bu eğilimin devam edecek olması, şikâyet edilen bürokratik sorunların daha da artmasına neden olacaktır. Soğuk Savaş döneminden 1986 Tek Senet dönemine kadar Amerikan Anti Sovyet paktının bir parçası olarak biçimlenen pragmatik bir biçimde düşünülmüş olan AB, bunun sonucunda da, Avrupa’nın ortak bir dış politika ve askeri siyasetini oluşturamamıştır. Eski Sovyet bloğunun dağılmasından sonra AB’nin kıtanın eski komünist devletlerine doğru genişlemesi, nereye kadar genişleyebileceğinin belirsiz olması, bugüne kadar düşünülmemiş sorunları gündeme getirmiştir (Çelebi, 2002:97).

“Avrupa”nın sınırlarının nerede başlayıp nerde bittiği ile ilgili net bir yargının var olmaması ve “Avrupalılık” kavramının içinin tam doldurulamamış olması sebebiyle, Avrupa Birliği kendi içinde bir kimlik karmaşası yaşamaya başlamıştır.

Baykal, “kazanımları, özgün yapısı, işleyişi ve yarım yüzyılı aşan tarihi ile bir başarı öyküsüne” imza atan Avrupa Birliği’nin, günümüzde geldiği noktanın önemini vurgularken; Birliğin gösterdiği tüm bu çabalara rağmen Avrupa bütünleşmesinin başarısız olacağını savunanların sayısı da hiç az değildir.

Bu fikri savunanların ileri sürdüğü en önemli tez ise, ortak bir Avrupa Kültürü olmayışı, dolayısıyla da ortak bir Avrupalı kimliği oluşturulamayacağıdır.

29 Ekim 2004 tarihinde imzalanan ve yürürlükte olan kurucu anlaşmalar da dâhil tüm belgeleri yürürlükten kaldıran ve bu belgelerin yerine geçecek tek belge olma niteliği taşıyan Avrupa Anayasası'nın ilk cümlesinde “Avrupa'nın insan hakları, hürriyet, demokrasi, eşitlik ve hukuk devletini evrensel değerler olarak geliştiren kültürel, dini ve hümanist mirasının yaratıcılığından” söz edilmiştir (Yılmaz, Anzerlioğlu, Doğaner, 2005:34).

Ancak bu noktada sözü geçen “Avrupa'nın ortak değerleri” kavramından ne anlaşılması gerektiği, “ortak değerlerin” ne olduğu ya da nasıl belirleneceği hakkındaki belirsizlik ise yoğun tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Çelebi'nin de değindiği gibi, “Avrupa'da federal, uluslarüstü ya da ulus sonrası herhangi bir oluşumun imkânsızlığını vurgulayanlar, genellikle tezlerini ortak bir Avrupa kimliğinin olmayışına ve bundan sonra da oluşmasının imkânsızlığına” dayandırmışlardır. Tarih boyunca kıta genelinde yaşanan ve yıllarca süren din savaşları da göz önüne alındığında Avrupa'nın “ortak bir din” paydasında da buluşamadığı görülmüştür. Din ögesinin birleştirici değil tam aksine ayrıştırıcı bir nitelik taşıdığı tecrübe edilmişken Hristiyanlığın tüm Avrupa'yı temsil edecek ortak bir değer olmadığı da açıktır. Bu, “Avrupa Kimliği”nin oluşturulmasının neden bu kadar önemli olduğunun da bir kanıtıdır.

“Ortak bir kimlik” yaratama çabası içindeki Avrupa Birliği'ni bekleyen en büyük sorunlardan biri de kendini “Avrupalı” olarak gören, “Avrupalı” olarak tanımlayan bir “halkın” olmamasıdır. Nitekim günümüzde Avrupa Birliği'ne yöneltilen eleştirilerin büyük kısmını “Avrupa halkından söz edilememesi” oluşturmaktadır. Güçlü ulus- devlet kimliklerinin var olduğu Avrupa kıtasında, Avrupalılık kültürüne sahip, Avrupa kimliğiyle kendini özdeşleştirebilen ve Avrupa Birliği'nin vatandaşı olduğunun bilincinde olan bir “halk” yaratılması şu an için aşılması gereken en büyük sorunlardan biridir. Bu nedenle, ulusal

değerlere karşı olmayan bir Avrupalılığın yaratılması –şu an için – en iyi seçenek olarak gözükmektedir.

Avrupa'nın siyasi ve kültürel alanlarda gösterdiği farklılıklar “birlik içinde farklılık” olarak ifade edilmiştir. Bugün Avrupa'da geçerli olan modern kültürün temeli AB'nin temeli olarak alınan demokrasi, insan hakları ve laiklik gibi siyasi prensipler ve evrensel değerlerdir. Bu sebeple Avrupa'yı birbirine bağlayan kültür ve kimlik ancak siyasi olabilir (Yılmaz, Anzerlioğlu, Doğaner 2005 say 36). Ancak bütün bu tartışmaların ötesinde en büyük iddia, Avrupa Birliğini oluşturan bir “demos” halk olmadığını yani bir Avrupa halkında söz edilemeyeceğidir.

Nitekim Avrupa Birliği'nin 2000'li yılların başından itibaren geçirdiği genişleme ve derinleşme süreçleri boyunca özellikle öncelik verdiği konuların başında “Avrupa Vatandaşlığı”nın oluşturulması ve benimsetilmesi olmuştur. “Avrupa Kimliği”yle beraber geliştirilen “Avrupa Vatandaşlığı” kavramı, ulus devlet kimlikleriyle çelişen değil örtüşen bir anlayışı benimsemiştir. Anayasaya göre, üye devletlerden birinin vatandaşı olmak Avrupa Birliği vatandaşı olmakla eşanlamlı kabul edilmiştir. Yaşanan sıkıntılı anayasallaşma süreci boyunca asıl amaçlardan birisi de “Avrupa” ile Birlik üyesi vatandaşlar arasındaki farklılıkların en aza indirgenmesi ve aralarındaki uçurumun kapanması olmuştur.

Oluşturulan Anayasa metninde, Avrupa vatandaşları ile Birlik arasındaki mesafeyi gidermek adına yer verilen reformların gereksinimleri tam olarak karşılamaktan uzak olduğunu söyleyen Baykal'a göre Anayasal anlaşma ile yapılmaya çalışılan, Avrupa ile vatandaşları arasındaki uzaklığı kapatmak, birliğin demokrasi açığı ve meşruiyeti konusundaki tartışmalara bir son vermektir (Baykal, 2007:108).

Avrupa Birliği'nin temellerinin atıldığı ilk günden itibaren asıl amaç, ortak kültüre, tarihe, yaşama, ekonomiye, siyasete ve güvenliğe sahip bir Avrupa

yaratmak olmuştur. Bunu başarmanın yolunun kurumsallaşmadan geçtiğini gören Avrupa devletleri bu amaca ulaşabilmek için Anayasa'nın başarıya ulaşmasını sağlamak için çalışmaktadırlar.

Bu noktada ise, anayasa tartışmaları bambaşka bir boyutu ile karşımıza çıkmaktadır. Dieter Grimm'in, "Avrupa'nın bir anayasaya ihtiyacı var mı?" sorusuna net bir biçimde olumsuz yanıt verdiğini belirten Çelebi'ye göre, Avrupa'nın bir anayasaya ihtiyacı yoktur çünkü Avrupa Birliği anayasal bir sistemin gereklerine, araçlarına ve bir anayasadan beklenen "Avrupa halkı" varlığına ve homojenliğine sahip olmaz, gerçekte de sahip değildir (Çelebi, 2002:103).

Başka bir deyişle, kendi siyasi temsilcilerini seçerek siyasi iradenin oluşumuna doğrudan katılan bir "Avrupa" halkının varlığından yoksun olmasının Avrupa siyasi iradesi ve bunun düzenlenmesini de imkânsız kıldığı savunmaktadır. Eğer bir Avrupa halkından söz edilemiyorsa; Avrupa demokrasisinin de olanaksız olduğunu vurgulayan Çelebi'ye göre sorunun özü burada yatmaktadır ve AB'nin yaşadığı demokrasi tıkanıklığı önündeki en büyük engel de buradadır (Çelebi, 2002:105).

Anayasa ile ilgili olarak devam tüm tartışmalara rağmen, ortaya çıkan metin Avrupa Birliği'ne içerik olarak gerçek bir anayasa kazandıramamış ve "uluslararası anlaşma" olmaktan öteye gidememiştir.

Anayasallaşma sürecinde yaşanan tartışmaların bir diğer boyutunu ise, hukuki alanda gerçekleşen tartışmalar oluşturmaktadır. Federal devletlere özgü bir takım unsurlara sahip olmasına rağmen klasik anlamda bir "devlet" olmayan Avrupa Birliği, ne var ki klasik bir uluslararası örgüt de değildir.

Mathieu'nün de vurguladığı gibi; AB "siyasal bir varlıktır" ve son derece tedrici bir biçimde oluşturulmuş, sınıflandırılmayan bir hukuk sistemidir. AB federal devletlerde geleneksel olarak bulunan unsurları taşımasına rağmen, bir devlet değildir. AB, en azından teorik temelde, kimi zaman bazılarında

tanınan üstün konumla birlikte devletlerin eşitliği temeline dayanan klasik, uluslararası bir örgütlenme de değildir (Mathieu, 2006:37).

Herhangi bir uluslararası örgütten farklı özellikler taşıyan Birlik'in tüm yetkisi üye devletler tarafında kendine devredilen yetkilerden ibarettir. Bu da AB ile ulus- devletler arasında yaşanan tartışmanın temelini oluşturmuştur. Çünkü ne kadar güçlü olursa olsun AB'nin genel yetkisi -yani iç hukuktaki ifadesiyle- yetki yaratma yetkisi yoktur.

Avrupa toplulukları kuran anlaşmaların zaman içinde yenilenecek Avrupa bütünleşmesine büyük katkı sağlar hale getirilmesi genişleme sürecini büyük ölçüde başarıyla tamamlanmasını başaran AB için anayasa olmazsa olmaz bir hale getirmiştir. Bu anlayışla Nice Zirvesi sonrasında birliğin geleceği üzerine başlayan yoğun tartışmalar kurucu anlaşmaların ciddi şekilde revize edilmesinin yanı sıra Birliği daha demokratik, daha güçlü, daha saydam, uluslararası alanda daha etkin kılacak ve "Avrupa yurttaşlığını" kuracak bir anayasa hazırlanmasına kararlaştırılması ile sonuçlanmıştır. Ancak oluşturulan Anayasa metninin, AB kurucu üyesi iki ülkeden hayır oyu alması dışı karşı tek yumruk olma iddiasındaki Avrupa'da tam bir şaşkınlık ve kaos etkisi yaratmıştır.

Anayasanın fazla neo- liberal bir sistem öngörmesi, Brüksel'e daha fazla yetki vermesi, AB'nin geleceği konusundaki temel endişeler, AB'yi NATO'ya ve dolaylı olarak ABD'ye bağımlı kılması gibi nedenler hayır oyunun perde arkasını oluşturmaktadır (Erhan, Akdemir, 2007:21).

Hayır oyu ile birlikte hem anayasanın hem de AB'nin geleceği tam bir belirsizliğe sürüklenmiştir bu belirsizlik, "Avrupa Projesi"nin tehlikeye girmesi endişelerini de beraberinde getirmiştir. Bu endişeler neticesinde AB Anayasası üzerinde uzlaşma sağlanmasına gayret gösterilmiş ve bir Reform Anlaşması imzalanmıştır.

Avrupa Birliği, üye devletler tarafından daha fazla alanda yetkilendirildikçe, üye devletlerin siyasi ve toplumsal hassasiyetlerinin güçlü olduğu çekirdek egemenlik konularına yaklaşmakta; bu durum da daha fazla derinleşmeyi zora sokmaktadır. Bir bakıma, AB kendi başarısının da mağduru konumundadır (Baykal, 2007:143).

Bir “mini anlaşma” olarak adlandırılabilcek Reform Anlaşması ile “Avrupa Birliği Anayasası” ifadesi kaldırılmış ve yerine Reform Anlaşması tabiri getirilmiştir. Anlaşmanın “anayasa” niteliği taşımayacak olmasının yanı sıra devlet çağrışımı yapan bayrak, marş gibi sembollere de yer verilmemesi ve ulusal veto yetkisinin dışışleri, savunma, mali konular, sosyal güvenlik ve kültür alanlarında korunmasını içermesi ile ulus- devlet savunucularının tedirginlikleri bir ölçüde de olsa giderilmeye çalışılmıştır.

Çünkü Avrupa Birliği’nin bir” devlet” niteliği taşıması nedeniyle herhangi bir devletin demokrasi anlayışını ve mekanizmalarını yansıması kendinden beklenmemektedir. Dolayısıyla Birlik, yaşadığı her türlü güncel sorunun çözümünü, üyesi devletler ve halkları üzerine inşa edilen uluslar üstü bütünleşme mantığı içinde yeni ve özgün yaklaşımlar geliştirterek bulmak zorundadır.

Anayasa üzerine yapılan tartışmalarda Avrupa kulislerinde en sık dile getirilen senaryo, Avrupa anayasasının sadece I. Bölümünün ele alınması ve “anayasa” adı anılmaksızın sade bir anlaşma olarak yeniden onay sürecine dâhil edilmesidir. Bu yaklaşım aslında gerçekçi bir yaklaşımdır. Çünkü II. Bölüm zaten AİHS aynen alınmıştır. Aslında her AB üyesi AİHS’ye taraf olduğundan bu sözleşme onlar için zaten bağlayıcıdır. III: bölüm her uluslararası anlaşmada yer alan revizyon, onay, yürürlük gibi “genel ve son hükümlerdir” dolayısıyla rutin maddeler rahatlıkla I. Bölüme eklenerek yaşanan olumsuz gelişmeler giderilebilir (Günuğur, 2007:42).

Birlik, dünya tarihinde devletleri bir araya getiren en başarılı örgüt olma özelliğini aslında üyelerinin savaşmadan ekonomik büyümeyi başarmalarına borçludur (Erhan, Akdemir, 2007:40).

Avrupa tarihinin en kapsamlı barış ve istikrar projesi olan Avrupa Birliği'nin, kuruluşundan itibaren göstermiş olduğu gelişim birçok Avrupa ülkesinin topluluklara üye olmak için başvuruda bulunmasına neden olmuştur. Bu bile AB'nin başarısının bir ispatıdır. Kuruluşundan günümüze kadar sürekli olarak genişleyen sınırları içinde Avrupa Birliği'nin barış ve refahı sağlayabilmesi gayreti ve insan hakları, demokrasi düşünce özgürlüğü gibi temel değerleri savunması AB'nin başarı gösterdiği bir başka konu olmuştur. Kıtadaki siyasal rejimler yıkılırken ve Avrupa'nın haritası değişirken yaşanan büyük şaşkınlığa ve endişeye rağmen hem kendi siyasal birliğini korumayı hem de "genç Avrupa devletleri" için bir umut olarak görülmeyi başarmıştır.

Avrupa'nın siyasal bütünleşme projesinin ekonomik olmaktan önce bir barış projesi olarak ilk temellerinin atıldığı günden beri sürekli bir değişim içinde olan Avrupa Birliği, başarıyla geçtiği birçok tarihi dönemece rağmen, gelecekte de varlığını başarı ile devam ettirebilmek için birçok yeniliği ve reformu gerçekleştirmelidir. Geçtiğimiz 50 yıllık dönemde var olmayı başaran Avrupa Birliği önümüzdeki 50 yıl boyunca daha uluslararası platformda etkinliğini sürdürebilmek için sürekli kendini yenileme zorunluluğu ile karşı karşıyadır.

"Avrupa bütünleşmesinin sürekli ilerleyen bir süreç olma niteliğini izah etmek bakımından sıklıkla başvurulan metaforun, bisikleti üzerinde kalabilmek için devamlı pedal çevirmek ve ilerlemek zorunda olan bisikletçi metaforu" olduğunu hatırlatan Baykal, Avrupa Birliği'nin de varlığını devam ettirmek bakımından ilerlemek, daha fazla yetki ile donanmak ve gittikçe gelişen, derinleşen bir bütünleşme hareketi olmak durumunda olduğunu belirtmektedir (Baykal, 2007:142).

Birliğin, “üye devletler ve onların halkları arasında gittikçe derinleşen, sıkılaştan bir birlik olma ideali”nin bu olguyu gerekli kılması, AB’nin “kendi varlık sebebini sürekli biçimde teyit etmek ve temellendirmek durumda” olmasına yol açmaktadır.

Uzun ve sancılı geçen genişleme ve derinleşme süreçlerinin AB’nin geleceği ile endişelere neden olduğu göz önüne alındığında Birliğin bu yenilenmeyi nasıl ve ne ölçüde başaracağı büyük önem taşımaktadır. Kimliğinden sınırlarına, egemenlikten vatandaşlığa kadar uzanan pek çok alanda cevaplanması beklenen sorulara bulunacak çözümler AB’nin kaderi üzerinde hayati rol oynayacaktır. Maastricht sonrası dönemde klasik ulus-devlet anlayışını bir yana bırakarak büyük bir cesaret ve özveri örneği gösteren üye devletlerinin gösterecekleri tutumlar da bu noktada son derece belirleyici olacaktır.

KAYNAKÇA

AKTAR Cengiz; **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

ANZERLİOğLU Yonca, DOğANER Yasemin, YILMAZ Mustafa; **Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu mu, Ulusal Egemenliğin Sonu mu?**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2005

ARIBOğAN Deniz Ülke; **Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2007

ARSAVA Füsün; **Nice Anlaşması Sonrasında Avrupa Birliği'nin Geleceği**, Ankara, AÜ. Avrupa Toplulukları Araştırma Ve Uygulama Merkezi, 2003

ATATÜRE Süha; **The Historical Roots Of European Union: Integration, Characteristics And Responsibilities For 21. Century**, İstanbul, European Journal Of Social Sciences Volume7- Number 2, 2008

BAYKAL Sanem; **Avrupa Birliği -Temel Konular**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2007, s. 97- 146

BLAIR Alasdair; **The European Union Since 1945**, GREAT BRITAIN, PEARSON EDUCATION LIM. , 2005

CANBOLAT İbrahim; **Uluslarüstü Siyasal Sistem-Avrupa Topluluğu (Avrupa Birliği) Örneği**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 1994

ÇAŞIN Mesut Hakkı; **Avrupa Birliği'nin Siyasal Ve Ekonomik Temelleri**, İstanbul, Arion Yayınevi, 2008

COŞKUN Enis; **Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği Ve Türkiye**, İstanbul, Cem Yayınevi, 2001

ÇELEBİ Aykut; **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği**, İstanbul, Metis Yayınları, 2002

DEDEOğLU Beril; **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, İstanbul, Boyut Kitapları, 2003

DINAN Desmond; **Avrupa Birliği Tarihi**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2008

ERHAN Çağrı – AKDEMİR Erhan; **Avrupa Birliği- Temel Konular**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2007, s. 1-43

GÜNUğUR Haluk; **Avrupa Birliği**, Ankara, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayını- Bilim Serisi 3, 2007

GÖZTEPE Ece; **Avrupa Birliği'nin Siyasal Bütünleşmesi Ve Egemenlik Yetkisinin Paylaşılması Sorunu**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008

HEATER Derek; **The Idea Of European Unity**, Leicester/England, Leicester University Pres, 1992

HOBBSAWM Eric; **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, İstanbul, Everest Yayınları, 2006

MATHIEU Jean Luc; **Avrupa Birliği**, Ankara, Kültür Kitaplığı, 2006

OKMAN Tayfun; **Avrupa Birliği Anayasası'nın Temelleri**, Ankara, Atılım Yayınları, 2005

ÖZLER Zeynep, MİNDEK Can; **AB'de Anayasa Süreci ve Lizbon Anlaşması**, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları No: 218, 2008

PAGDEN Anthony; **The Idea Of Europe From Antiquity To The European Union**, England, Cambridge University Pres, 2002

TEZOK Funda; **Bir Türk Diplomatının Gözüyle Avrupa Bütünleşmesi**, İstanbul, Büke Yayınevi, 2002

ÜLGER İrfan Kaya; **Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme**, İstanbul, Gündoğan Yayınları, 2002

ÜLGER İrfan Kaya; **Avrupa Birliği'nin Abc'si**, Ankara, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 2003

ÜNAL Şeref; **Avrupa Birliği Hukukuna Giriş**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2007

WARLEIGH Alex; **European Union The Basics**, England, Routledge Group, 2004

ÖZET

Avrupa kıtası, tarih boyunca, iç çekişmelere, çıkar çatışmalarına, yıllar süren savaflara tanıklık etmiştir. Yaşanan tüm sıkıntıların bir sonucu olarak “tek bir Avrupa” ideali şairler, yazarlar ve fikir adamları tarafından dile getirilmiştir. Kurulacak bir “Avrupa Birleşik Devletlerinin” Avrupa’ya barış ve istikrar getireceğini savunan bu fikirler ancak 2. Dünya Savaşı’nın yarattığı yıkımın ardından düşünceden eyleme geçirilmiştir. “savaş- bir daha asla” ilkesinden yola çıkan Avrupalı devletler, kendi aralarındaki tüm sorunları bir kenara bırakarak aynı çatı altında toplanma ve ortak hareket etme çabası içerisine girmişlerdir.

Avrupa devletlerinin çabaları 9 Mayıs 1950’de yayınlanan Schmann Deklarasyonu ve hemen ertesinde 18 Nisan 1951’de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nu (AKÇT) kuran Paris Anlaşmasının imzalanmasıyla hayata geçirilmiştir. AKÇT ile uluslar arası düzeyde önceden herhangi bir örneği olmayan, tüzel kişiliğe sahip bir örgüt kuran Avrupa devletleri, daha sonra kömür ve çelik alanında başlattıkları işbirliği hareketini başta ekonomi olmak üzere, siyasal ve askeri konularda da sürdürmek istemiştir. 25 Mart 1957’de Roma Anlaşması ile başlayan bu zorlu süreç, 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Anlaşması ile yepyeni bir dönemece girmiştir. Yüzyıllar öncesinden gelen “Birleşik Avrupa Devleti” hayalini gerçekleştirebilmek için, ortak bir dış politika ile ortak bir savunma ve güvenlik politikası belirleyen ve kendi anayasasını şeklen hazırlayan Avrupa Birliği, günümüzde özellikle genişleme sürecinde yüzleşmek zorunda kaldığı bu sorunlarla uğraşırken, bir yandan da kendi içinde yaşadığı “kimlik krizini” çözmekle uğraşmaktadır.

Bu çalışmamızda, önce Avrupa Birliği fikrinin temellerini ve tarih boyunca geçirdiği süreçleri anlattıktan sonra şu an içinde bulunduğu durumu ve yaşadığı sorunları irdeleyerek, yıllardır bir üyesi olarak için adeta çırpındığımız AB’nin iç yüzünün görünenden çok farklı olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktayız.

Anahtar Kelimeler:

Avrupa Birleşik Devletleri

Siyasal Entegrasyon

Avrupa Anayasası

Avrupa Kimliği

ABSTRACT

Throughout history Continental Europe witnessed a lot of internal conflicts, internal cliffhangers and long term wars. As a result of all the inconveniences poets, writers and intellectuals started giving a voice to the “United Europe” ideal. It is expected that the ideas that the constitution of the European United Nations will bring peace and stability to the region. These ideas could only being realized after the Second World War’s which caused destructions. The European countries by leaving aside all the problems that they had between themselves and acting by the “war- never again” principle go into the effort of bringing the countries together under one roof and undertaken common actions.

The efforts of the European Countries led to the realisation after publishing the Schuman Declaration on the 9th of May 1950 and signing the Paris Agreement, which established the European Coal and Steel Community (ECSC) in the ensuing year on the 18th of April 1951. With the ECSC the European Countries established a non-precedent organization legal entity on international level Thus it was possible to continue the cooperation that they had reached in the coal and steel area particularly in economy, political and military issues. This difficult period which has started with Rome Agreement signed on 25th of March 1957 entered into another curve for establishing the realization of the long years attempted dream of the “United European Countries” with the Maastricht Agreement signed on 7th of February 1992.

European Union, who has established its common defense and security policy and has prepared its shaped Constitution, had to face especially the problems in its enlargement process and on the other hand has to realize the “Identity Crises” that is having in itself at the moment.

In this study, we have tried to consider the ideas with a view to establish an European Union Community. In this connection, it is not easy in spite of enlargement problems for Turkey as a candidate state to become member

Key Words:

United States of Europe,

Politic Integration

European Constitution

Identity of Europe